

Péter, Mihályi

Working Paper

Az Orbán-korszak mint a nemzeti vagyon 6. újraelosztási kísérlete

IEHAS Discussion Papers, No. MT-DP - 2018/14

Provided in Cooperation with:

Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences

Suggested Citation: Péter, Mihályi (2018) : Az Orbán-korszak mint a nemzeti vagyon 6. újraelosztási kísérlete, IEHAS Discussion Papers, No. MT-DP - 2018/14, Hungarian Academy of Sciences, Institute of Economics, Budapest

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/222027>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

MŰHELYTANULMÁNYOK

DISCUSSION PAPERS

MT-DP – 2018/14

**AZ ORBÁN-KORSZAK MINT A NEMZETI VAGYON
6. ÚJRAELOSZTÁSI KÍSÉRLETE**

MIHÁLYI PÉTER

Műhelytanulmányok
MT-DP – 2018/14

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet

Az Orbán-korszak mint a nemzeti vagyon 6. újraelosztási kísérlete

Szerző:

Mihályi Péter
külső munkatárs
Magyar Tudományos Akadémia
Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet
egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem
Makroökonómia Tanszék
vendégprofesszor
Közép-Európai Egyetem (CEU)
E-mail: peter@mihalyi.com

2018. július

Kiadó:
Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet

AZ ORBÁN-KORSZAK MINT A NEMZETI VAGYON

6. ÚJRAELOSZTÁSI KÍSÉRLETE

Mihályi Péter

Összefoglaló

A 2010 utáni fejleményeket az elmúlt száz év perspektívájából szemlélve úgy is fogalmazhatunk, hogy a nemzeti vagyon 6. (!) újraelosztására tett kísérletének tekintjük Orbán Viktor kormányzását. Az utólagos elemzések fényében az is jól látszik, hogy az 1989-es rendszerváltás követően nemcsak a Fidesz, de az MSZP sem fogadta el teljes szívből közművek és a pénzintézetek privatizációját. Hasonló, állami tulajdonlaspárti – vagy mondhatjuk azt is: harmadik utas – nézeteket képviselt az LMP és a Jobbik is. Végeredményben 2018-ban is a kisebbségi liberális és a többségi anti-liberális piacelfogás állt és áll ma is szemben egymással.

Orbán szeme előtt célként nem saját, vagy elvbarátainak meggazdagodása lebegett: nem a tranzitállamosítás az általános cél. A maga világképe szerint ő igenis az ország gyarapodását szeretné elősegíteni. Csakhogy, ő elvi alapon nem hisz az állam közvetett irányítói képességében, a normatív szabályozásban, a világos és egyértelmű szabályokra épülő jóléti állam modelljében. Hűbérúrként, egyszemélyi vezetőként ő maga kíván osztogatni mind a társadalmi csoportok, mind az egyes vállalatok, vállalkozók vonatkozásában. A 2008-as nemzetközi pénzügyi válság még inkább megerősítette őt harmadikutas, kigazdaszellemiségű, szelektíven antikapitalista nézeteiben.

Az Orbán-korszak magántulajdon ellenes és piacromboló politikája jelentős károkat okozott, de mindezidáig nem tudta átalakítani az országot „pincétől a padlásig” – miként azt Orbán legrégebbi harcostársa, Kövér László 2017-ben megfogalmazta. A külföldi és a hazai tőke relatív arányai nem sokat változtak és nem következett be az 1990 után felhalmozott magánvagyonok lenullázódása sem.

Tárgyszavak: államosítás, privatizáció, illiberális állam, járadékvadászat

JEL kód: H13, O20, P12, P37, P41

THE RENATIONALIZATIONS OF THREE HUNGARIAN GOVERNMENTS UNDER PRIME MINISTER VIKTOR ORBÁN

PETER MIHALYI

Abstract

This paper presents a brief account of the Hungarian renationalization and recentralization process under the 2nd and 3rd government of Prime Minister Viktor Orbán (2010–2018). Under his autocratic rule, Hungary, the former leading reform country in Central and Eastern Europe has made a sharp U-turn. Many features of the former centralized planning system have been reintroduced. The author's conclusion is that the changes in ownership have been significant, but they can be relatively quickly reversed by a future, competition-oriented new government. It would be more perplexing and time consuming to build-down the newly created institutions, the laws and regulations which were introduced over the past 8 years and protected by a set of cardinal laws, requiring 2/3 parliamentary majority for change.

The re-nationalization campaign only indirectly served the private enrichment of the Prime Minister (and/or) his friends. From the perspective of Mr. Orbán, the outright divestment of the newly acquired assets to friends and relatives would have been a politically very risky technique that would have generated potentially dangerous oligarchs. Mr. Orbán was not a disciple of Mr. Yeltsin; his role model is Mr. Putin. Just as the present Russian leader, Mr. Orbán understood from the very early period of his political career that excessive individual wealth of oligarchs is a potential threat to his regime, a state of affairs where you cannot trust anyone, not even your best friend. Rather than trying to build a clientele through re-privatization of re-nationalized firms, he has chosen another channel – the allocation of public procurement assignments.

Keywords: renationalization, privatization, illiberalism, autocracy

JEL classification: H13, O20, P12, P37, P41

AZ ORBÁN-KORSZAK MINT A NEMZETI VAGYON 6. ÚJRAELOSZTÁSI KÍSÉRLETE

TARTALOM

1. BEVEZETÉS.....	3
2. AZ 1. ORBÁN KORMÁNY MŰKÖDÉSE, 1998-2002	9
3. A 2010 UTÁNI IDŐSZAK.....	15
4. ÁLLAMOSÍTÁS = KISAJÁTÍTÁS ?.....	17
5. EGY KOHERENS MAGYARÁZAT ELEMEI	25
6. AMI ELLENTÉTBEN ÁLL A KOHERENS MAGYARÁZATTAL	35
7. AZ ÁLLAMOSÍTÁSOK HATÁSA A KÖLTSÉGVETÉSRE	42
8. OKOK ÉS OKOZATOK.....	44
9. AZ ÖNKORMÁNYZATOK IS ÁLLAMOSÍTOTTAK	46
10. ÁTRENDEZŐDÉSEK A MAGÁNSZFÉRÁN BELÜL.....	48
11. MIÉRT, MIÉRT, MIÉRT?	50
12 A PRIVATIZÁCIÓ ÉS AZ ÁLLAMOSÍTÁSOK EGYENLEGE, 1989 – 2018	57
FÜGGELÉK: A 2. ÉS 3. ORBÁN-KORMÁNY JELENTŐSEBB ÁLLAMOSÍTÁSI TRANZAKCIÓI....	67
IRODALOMJEGYZÉK.....	73
FORRÁSJEGYZETEK	76

Táblázatok

1. táblázat: A 2. és 3. Orbán-kormány jelentősebb visszavásárlási tranzakciói, 2010 – 2018	8
2. táblázat: A 2. és 3. Orbán-kormány ágazati és regionális tervei	54

Ábrák

1. ábra: A multinacionális vállalatoknak nyújtott támogatások alakulása, 2004-2017	40
2. ábra: Az állam által tulajdonolt részvényvagyon az éves GDP százalékában, 2016 végén	57
3. ábra: A legnagyobb visszaállamosítási tranzakciók, 2010-2018	59
4. ábra: A legnagyobb privatizációs tranzakciók, 1989-2018	59
5. ábra: Privatizációs bevételek és az államosítással járó kiadások, 1990 - 2017	61
6. ábra: Az államháztartás részvény- és üzletrész vagyonának változása, 1989 – 2017	62
7. ábra: Az állami részvény- és üzletrész vásárlások megoszlása hazai és külföldi eladók szerint, 2010- 2018	64
8. ábra: A többségi külföldi tulajdonú vállalatoknál dolgozók aránya a vállalati szférában, 2002 - 2016	65

Keretes írások

1: EINSTAND – RÉSZLET A WIKIPEDIÁBÓL	19
2: EINSTAND – KONKRÉTAN (MUNKÁCSY GOLGOTÁJA)	20
3: KÉT CINIKUS NYILATKOZAT	41
4: FIDESZ-MESE MAGYAR BÁLINT ÖSSZEFOGLALÁSÁBAN	45
5: VÍZMŰHÁBORÚ ÉS EGY FELHŐKARCOLÓ VISSZAVÁSÁRLÁSA PÉCSETT	46
6: ORBÁN VIKTOR A MONOPÓLIUMOK ÁLLAMI SZABÁLYOZÁSÁRÓL	51

1. BEVEZETÉS

„Ennek a kormánynak az a küldetése, hogy a magyar cégeknek visszaszerezze a piacot és a külföldieket kitegye az országból.”

Lázár János, Miniszterelnökséget vezető miniszter (2015)¹

„Négy olyan terület létezik, ahol muszáj elérni, hogy a hazai tőke a nemzetközi fölé nőjön. Ezek a média, a bankok, az energia és a kiskereskedelmi hálózat. Hárommal megvagyunk, a negyedikbe beletörött a fogunk. Kénytelenek vagyunk ezért új ötleteken dolgozni. Sajnos a kereskedelmi hálózatok furfangosabbak nálunk. Még néhány év, és ezt a célt is teljesítjük.”

Orbán Viktor (2016)²

„A pincétől a padlásig átépítettük az ország épületét.”

Kövér László (2017)³

Az elmúlt száz év perspektívájából szemlélve a 2010 utáni fejleményeket, úgy is fogalmazhatunk, hogy a nemzeti vagyon hatodik újraelosztására tett kísérletének tekintjük Orbán Viktor kormányzását.

- (i) Az első – kérészéletű és gyorsan hatályon kívül helyezett – kísérlet az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság összesen 9 hónapot megért rendszere volt 1918-19-ben, ezt követte
- (ii) a Horthy-korszak utolsó időszaka 1938 és 1944 között, amely alapjában véve a magyarországi zsidóság^a vagyonának elvonását és újraelosztását célozta, majd
- (iii) megint egy kérészéletű és gyorsan hatályon kívül helyezett kísérlet következett, Szálasi Ferenc, saját hungarizmus elméletére^a épített 5 hónapos országglása

^a Itt és a továbbiakban a „zsidóság” kifejezést a korabeli, fajelméleti logikára épített szóhasználatnak megfelelően használom én is, jó lehet már a kortársak számára is ismert tény volt, hogy a két világháború közötti, ún. zsidó nagytőke tagjai személy szerint már évekkel, évtizedekkel korábban kikeresztelkedtek és meglehetősen eltávolodtak a zsidó vallási tradícióktól is.

- (iv) Ezt követte a szocialista rendszer kiépítése 1945 és 1962 között.^b
- (v) Egyértelműen és nem is titkoltan vagyon-újraelosztás ment végbe az 1990-es szabad választásokat követően is⁴, és valójában ennek a visszafordítására tett kísérlet volt az a visszaállamosítási folyamat, ami
- (vi) Orbán Viktor három, egymást követő miniszterelnökségének időszaka (2010-2018) alatt történt és történik (ld. Kövér László megállapítását a mottóban). Visszamenőlegesen idesorolhatjuk Orbán első kormányának működését (1998-2002) is, jól lehet, akkor nem volt 2/3-os többsége az Országgyűlésben.

Másfelől nézve azonban a képlet nem ennyire egyértelmű. Tény, hogy 1990 után, a privatizációs folyamat során több alkalommal is sor került néhány fontos, egyszer már privatizált cég teljes vagy részleges visszaállamosítására is (pl. diósgyőri és ózdi kohászat, *Postabank*^c, *Polgári Bank*). Csakhogy, ezeket a tranzakciókat azután újabb privatizáció követte, melynek nyomán az említett cégek külföldi szakmai befektető kezébe kerültek. Megesett az is, hogy egy privatizált céget vagy ingatlant sok éves pereskedés után azon jogcímen vett vissza az állam, hogy a megkötött privatizációs szerződés eleve érvénytelen volt.^d Az is előfordult, hogy ugyanazt a céget kétszer is vissza kellett államosítani: ez volt a *Malév* sorsa. Arra is volt példa, hogy újonnan létrejött magáncéget az állam kivásárolt (pl. az M1-es és M5-ös autópályát üzemeltető cégek). 2003-ban volt olyan eset, amikor egy nagy értékű, privatizált ingatlant - a Budapest belvárosában fekvő OGYI székházat - az MNV Zrt. az eladási árnál

^a A hungarizmus egyike volt a tervgazdálkodáson alapuló, anti-feudális, anti-kapitalista szocializmus koncepcióknak, amiben minden fontosabb szocialista elem benne foglaltott: az árak, a bérek és a nyugdíjak központi megállapítása, a szükségletek központi megszabása. Szálasi arról beszélt és írt, hogy nemcsak a zsidó tőkésektől, bankároktól, földbirtokosoktól kell elvenni, ami nekik nem jár, hanem ugyanígy kell eljárni a nem-zsidó tulajdonosokkal szemben: államosítani kell a bankokat, a gyárakat, a föld azé legyen, aki megműveli stb. A kifejezést Szálasi Prohászka Ottokár katolikus püspöktől kölcsönözte, aki hungarizmus alatt a „magyar érdekért való kiállást” értette. Szálasi *de jure* 1944. október 16-tól 1945. március 28-ig volt Magyarország nemzetvezetője (*de facto* miniszterelnöke). A Szálasi-kormány (vagy önelnevezése szerint a Nemzeti Összefogás Kormány) 163 napos működése során az országot rendeleti úton irányította.

^b Mint egy korábbi tanulmányban bemutattuk – Mihályi (2015b, 61-62. o.) -, az 1956-os forradalom nem jutott el odáig, hogy bárkiben is felvetődött volna a tőkés magántulajdon visszaállítása.

^c Itt és a továbbiakban dőlt betűvel szerepelnek azon cégek nevei, amelyek hosszabb időn át állami tulajdonban voltak valamikor.

^d Ez történt a körmenői *Sabaria Cipőgyárral*, amit egy svájci befektető vett meg az ÁVÜ-től 1991-ben a szombathelyi cipőgyárral együtt. Egy évvel később azonban a műemléki hatóságok azzal álltak elő, hogy a körmenői ingatlanok megvásárlásakor az ÁVÜ nem kérte ki az ő hozzájárulásukat, s így a privatizációs szerződés eleve érvénytelen volt. Ezért a befektető tulajdonjogát kártérítés nélkül törölték, az épületet pedig a Kincstári Vagyoni Igazgatóság vette tulajdonába. Egy ideig még fennmaradt a jogvita, ám 2003-ban a svájciak Körmenőn leállították a termelést. Hasonló eset volt a Csillebérci úttörőtábor ügye: 1989-ben privatizálták, de mind utólag kiderült szabálytalanul. Hosszú pereskedés után a Magyar Állam 2015-ben nyerte vissza jogerősen a nagy értékű ingatlanokat.

jóval magasabb áron visszavásárolt (majd azután 2017-ben újra értékesített).^a Volt olyan államosítás is, amely mögött nyilvánvaló és nem is titkolt politikai cél volt a meghatározó: a patinás polgári napilap, a *Magyar Nemzet* visszaállamosítása 1994-ben.^b Ezek a visszaállamosítások azonban egészen 2010-ig, a 2. Orbán-kormány hatalomra kerüléséig marginális jelentőségűnek tűntek – és összességében azok is voltak. Így nem is irányult rá kutatói figyelem. Csak a 2010 utáni államosítások – ezen belül is az energiaszektoron belül lejátszódott átrendeződések kapcsán – vált szembeszökővé, hogy itt valamiféle folytonosság jelei tapintathatók ki, melynek gyökerei valójában 2010 előttre nyúlnak vissza.

Az utólagos elemzések fényében az is jól látszik, hogy nemcsak a Fidesz, de az MSZP sem fogadta el teljes szívből közművek és a pénzintézetek privatizációját. Hasonló, állami tulajdonlás párti – vagy mondhatjuk azt is: harmadik utas - nézeteket képviselt és képvisel az LMP és a Jobbik is. Végeredményben a kisebbségi liberális és a többségi anti-liberális piac-felfogás állt és áll ma is szemben egymással. Az utóbbi lényegét úgy lehetne megfogalmazni, hogy a politikusok többsége a „Magyarország számára optimális kapitalista modell”-t kereste és keresi – komolyan azt gondolva, hogy létezik ilyen.

Az energiaszekortól eltekintve az államosításról, a visszaállamosításról, illetve az új állami cégek alapításáról szóló döntések 2010 előtt többnyire a csődfenyegetettség állapotában születtek. Teljes és valódi visszaállamosítás – ahol a cél elsősorban az állami tulajdon helyreállítása és/vagy a pillanatnyi tulajdonos kiszorítása volt -, sokkal kevesebb történt. De azért ilyen is volt. Húsz éven át, egészen 2010-ig sem Orbán vagy más Fideszes vezetők nem tettek olyan kijelentéseket, hogy a privatizációs folyamatot vissza kellene fordítani. Ugyanakkor tény – de ez csak a jelenből visszatekintve fontos -, hogy 1998-ig a privatizációs törvény nem is tette lehetővé, hogy az állam visszavásároljon egyszer már eladott cégeket, még akkor sem, ha esetleg a BÉT-en kialakult részvényárak ezt éppenséggel még üzletileg is indo-

^a Az Országos Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) által használt 1600 m²-es irodaépületet 1999 utolsó napjaiban, december 27-én adta el az addigi tulajdonos, a fővárosi önkormányzat. A vásárló, az izraeli Ofer család érdekkörébe tartozó Duna Plaza Ingatlanfejlesztési Kft. 750 M Ft-ot fizetett az akkor még lerobbant állapotú Greshampalota hátával egybeépített ingatlanért úgy, hogy az intézet is benne maradt. 2003-ban az OGYI – mintegy 2 Mrd Ft-ért, egy hároméves részletfizetési konstrukció keretében – a Magyar Állam javára visszavásárolta az épületet. 2016/17 fordulóján az ingatlan a Fidesz holdudvarához tartozó vállalkozók Habony Árpád és Mészáros Lőrinc off-shore cégei szerezték meg 3,9 Mrd Ft-ért az MNV Zrt. által kiírt licit-pályázaton.

^b A lap 1992-ben került privatizálásra, egy jobboldali francia médiacsoport volt a vásárló (Hersant). Ám a lap folyamatosan termelte a veszteséget, és ezért a franciák szabadulni akartak ettől a tehertől. A Horn-kormány – lényegében a jobboldal felé tett politikai gesztusként – 1994 tavaszán a lapot megvásároltatta a 100%-ban állami tulajdonú *Hírlapkiadó Vállalattal*, majd pedig 1996-ban az ugyancsak állami *Postabankkal*. A lapra a Fidesz-kormány 2000-ben úgy tette rá a kezét, hogy a kiadói jogok egy Fidesz-közeli vállalkozás, illetve áttételesen Simicska Lajos kezébe kerültek.

kolttá tennék. Ezért és ekkor került sor az Alkotmány és a privatizációs törvény módosítására, ami viszont utat nyitott a 2010 utáni, tömeges államosítások számára.⁵

Bármilyen furcsán is hangzik, 2010 után egy szempontból nézve megismétlődött az 1989-96-os történet. Akkor a Magyar Állam mindenképpen eladni akart, ez *leszorította* az árakat; 2010-ben viszont minden áron venni akart - ez meg *felvitte* az árakat. Másfelől viszont az nagy különbség, hogy közvetlenül a rendszerváltást követően – a privatizációs bevétel növelése után – a második legfontosabb szempont a korrupció elkerülése volt. 2010 óta azonban ezt a szempontot más – korábban is figyelembe vett - prioritások látványosan megelőzték.

A 2010 utáni visszaállamosítások során kifizetett vételár egyes esetekben lefegyverzően nagy szám volt. Így például a *MOL* 22%-os részvénycsomagjának visszavásárlása önmagában is egy 500 Mrd Ft-os tételt jelentett. Ez a figyelmes újságolvasók emlékezetében azonos nagyságrendűnek tűnhetett azzal a közel 500 Mrd Ft-tal, amit 1995-ben lebonyolított nagy privatizációs tranzakciók *összesen* eredményeztek. Ez igaz is, csak hogy közben a forint egyenletesen inflálódott. Mint majd az alábbiakban részletesen és közelítően pontos adatokkal majd bemutatjuk, GDP arányosan a 2. és 3. Orbán-kormány államosítási döntései sokkal kisebb részvény- és üzletrészvagyont érintett, mint az 1994-98 közötti privatizációk. Orbán céljai között – nem is titkolt módon – fontos helyet töltött be a társadalmi-gazdasági **elitváltás**, ahhoz hasonló nagyságrendben, mint ami 1945-1949 között, illetve 1989 után bekövetkezett.^a Mint látni fogjuk, ezt a célját sem érte el – legfeljebb csak annyit, hogy a korábbi elitek igyekeztek idomulni az új politikai helyzethez.

Azt is meg fogjuk mutatni, hogy Orbán államosítási akciói jogi értelemben véve, az esetek túlnyomó többségében valójában **nem is voltak államosításnak, kisajátításnak tekinthetők**. A kormányzat a törvények módosításával, árszabályozási eszközökkel és/vagy fenyegetéssel vette rá ellenfeleit a megadásra.^b Többnyire kivásárlás történt. Sőt, a legnagyobb tranzakciók alapján kijelenthető, hogy többségükben „*sweetheart deal*”-ek voltak – vagyis inkább az eladók jártak jól, a Magyar Állam mindent túlfizetett.^c A kormány az adófi-

^a Volt még egy, nagyon is jelentős elitváltás Magyarországon, aminek ténye viszonylag ritkán kerül említésre. Közismert, a tervgazdasági elit első generációja munkás, illetve kisebb mértékben paraszti származású volt, és nem rendelkezett felsőfokú képzettséggel. A 60-as évektől kezdve azonban szinte mindenütt egyetemi diplomával rendelkező értelmiségiek vették át a vezető pozíciókat.

^b A jövő szempontjából ezen a területen történt egy fontos pozitív fejlemény. 2015 nyarán az EU Bírósága – a szerencsejáték-koncessziók elvonásával kapcsolatos perben – elvi érvennyel kimondta, hogy a Magyar Állam a jogalkotással okozott károk miatt is perelhető.

^c Ezt a megoldást Várhegyi Éva „jelépési pénz”-nek nevezte. Ez is találó kifejezés. *Magyar Narancs*, 208. máj.3.

zetők pénzén Moszkva (*MOL*), München–Berlin (*MKB*), Washington (*Budapest Bank*) és Bécs (Erste Bank, *BÉT*) politikai támogatását igyekezett megvásárolni.^a Hasonlóképpen több esetben is a reálisnál négyszer-öttször magasabb, „politikai árat” fizettek a vevők egyes médiumok megvásárlásakor (Origo internetes hírportál, Pannon Lapok Társasága). Ilyenkor az történt, hogy a médiapiac uralása érdekében kormány közeli magáncégek hajlandók voltak mélyen a zsebükbe nyúlni, s – mint egy a piacot jól ismerő szereplő megfogalmazta – „*ki lenne az a bolond, aki, ha ilyen árakkal kínálja meg, nemet mond?*”^b Az újraállamosítási kampánynál súlyosabb és nehezebben korrigálható hatásokkal járnak Orbán újraközpontosítási intézkedései. Végző soron ezt szolgálja a diszkriminatív, piac- és versenyellenes jogalkotás. Ez viszont az MSZP korábbi, 2002-2010 közötti működésére sokkal kevésbé volt jellemző.

Az újraközpontosítás ugyanis nemcsak a gazdaság versenyszféráját érinti, hanem ennél egy sokkal szélesebb kört. Mint az Orbán-rendszer egyik fő ideológusa – Teller (2009, 2014) - megfogalmazta, az egyik legfontosabb feladat az, hogy az „*államgépezetet teljesen szét kell szedni, és újra össze kell rakni*”. Hogy konkrétan mit kell szétszedni és mit kell újra összerakni, azt minden esetben Orbán Viktor döntötte el. Csak az ő véleményének volt valódi súlya.^c **Nem a visszaállamosítás, hanem az újraközpontosítás rogyantotta meg a III. Köztársaság alkotmányos rendjét**, a települési önkormányzatok autonómiáját, a közoktatást és a felsőoktatást^d, az egészségügyet és a tudomány intézményeit is és a média függetlenségét is. Ezek korrekciója sokkal több időt fog igényelni, mint az államosítások következményeit egy újabb privatizációs hullámmal visszafordítani.

^a A folyamatnak ez a része sok tekintetben hasonlított a francia szocialisták 1981-82-es államosítási kampányára. Akkor rövid idő alatt 49 nagy céget, illetve pénzügyintézetet vásárolt meg a kormány. Mint az utólagos elemzés – Langohr – Viallet (1986) – kimutatta, az átlagos prémium +20% volt, de volt olyan cég, amelynek tulajdonosai 44%-kal kaptak többet részvényeikért, mint amennyi a reális piac ár volt.

^b Az idézet Pallagi Ferenc újságírótól, lapigazgatótól származik, aki ezt nyugdíjba vonulása alkalmából hozta nyilvánosságra. A fenti idézet folytatásaként Pallagi még ezt is mondta: „*Az állam számára nem is nagy pénzről van szó. Eddig körülbelül 100 millió dollárt tett bele a Fidesz strómanjain keresztül a médiumok felvásárlásába, nem kell mégegyszer ennyi, hogy az övé legyen az egész kóceráj.*” *HVG*, 2016. nov. 10.

^c A 2002-es választási vereséget követően Orbán Viktor a Fideszt „katonai elvek alapján szervezett új típusú párt”-t alakította át, nagyjából aképpen, ahogyan Hayek (1943, 1991) azt leírta a totalitárius rendszerekre vonatkozóan (id. mű 186-189.o.). Különösen jól megmutatkozott mindez a 2018-as választásokon. Ld. erről Mihályi (2018).

^d Mint egy felsőoktatási szakértő, Kenesei István szellemesen megfogalmazta, „*Magyarországon gyakorlatilag egy állami egyetem van, sok-sok kampsusszal Soprontól Békéscsabáig*”. Helyzetértékelő cikkeit ld. *Élet és Irodalom*, 2016. júl. 18. és nov. 18., 2018. jan. 26.

**1. TÁBLÁZAT: A 2. ÉS 3. ORBÁN-KORMÁNY JELENTŐSEBB VISSZAVÁSÁRLÁSI TRANZAKCIÓI,
2010 – 2018**

	Érintett társaságok száma (db)	Részvény, üzletrész és ingatlan vásárlási tranzakciók értéke	
		Mrd Ft	Százalék
Részvényvagyon			
--- Energetika	16	1319	52
--- Pénzüzetek*	140	321	12
- Egyéb közművek	4	32	1
- Távközlés-informatika, közlekedés	8	86	3
- Feldolgozóipar	4	17	1
- Vegyes**	27	106	4
<i>Részvényvagyon összesen</i>	<i>199</i>	<i>1 880</i>	<i>73</i>
<i>Részvényvagyon MANYUP-tól (ingyenesen) átvéve</i>	<i>n.a.***</i>	<i>297</i>	<i>12</i>
<i>Részvényvagyon magánnyugdíj-pénztárakkal együtt</i>	<i>-</i>	<i>2 177</i>	<i>84</i>
Ingatlanok****	-	291	11
Termőföld	-	91	4
Egyéb intézmények, ingóságok	-	18	1
Állami vagyon mindösszesen	-	2 577	100

Megjegyzések:

* Ebből 128 takarékszövetkezet.

** Ebből 19 különféle PPP projekt, amelyek mögött projekt társaságok álltak.

*** A pénztári vagyonban devizában denominált külföldi részvények is voltak, összesen 98,1 Mrd Ft értékben.

A táblázat, bár bizonyosan nem teljes körűen, de tartalmazza az önkormányzatok tranzakcióit is. Szerepelnek továbbá a táblázatban a magánnyugdíjpénztárak által tulajdonolt 20 társaság kisebbségi részvényei és üzletrészei összesen 190 Mrd Ft értékben, amelyek 2011-ben ellentételezés nélkül, ingyenesen kerültek állami tulajdonba.

Forrás: Függelék

A jelen tanulmány sok tekintetben a folytatása a magyar privatizáció 1990 és 2010 közötti két évtizedéről szóló, önmagában is vaskos, közel 1700 oldal terjedelmű monográfiának (Mihályi, 2010), valamint a jelen Műhelytanulmányok sorozatban, korábban megjelent rövidebb írásoknak (Mihályi, 2015a,b,d). Az információ gyűjtést 2018. augusztus 6-án zártam le.

2. AZ 1. ORBÁN KORMÁNY MŰKÖDÉSE, 1998-2002

Az 1998 és 2002 közötti időszakban számos területen történt visszaállamosítás. Az egyes tranzakciók egyedi eseteknek tűntek – és bizonyos értelemben valóban azok is voltak. Egy sokszor idézett parlamenti interpellációs válaszában még 2000-ben is csak odáig ment Orbán Viktor miniszterelnök, hogy

„(b)eszélgetéseinkből vagy a vitáinkból azt a kifejezést, hogy privatizáció, talán száműzhetjük is. (...). A magyar gazdaság szerkezete (...) nem igényli többé a kényszeres és tömeges, szerkezetátalakítást célzó magánosítást. Ilyen értelemben tehát szerintem az államnak meg is kell szüntetnie minél hamarabb az ÁPV Rt.-t, (taps az FKgP soraiból), a vonatkozó privatizációs törvényt is hatályon kívül kell helyezni - ezen a kormány egyébként dolgozik, és hamarosan a Ház elé is tudjuk terjeszteni az elgondolásainkat -, és át kell térni a nyugat-európai államokra jellemző állami vagyongazdálkodásra.”⁶.

A tb vagyon visszaállamosítása. Az 1998. évi választások után a Fidesz-kormány első intézkedésével megszüntette a társadalombiztosítás önkormányzati rendszerét és visszavette a nagyobbrészt társasági részesedésekből, illetve ingatlanokból álló vagyont.^a Már ami maradt – hiszen a vagyon átvételével párhuzamosan 1995 után mind az egészségbiztosítás, mind a nyugdíjbiztosítási ágazatnál folyt a vagyon értékesítése és felélése. Az éves költségvetési törvények ugyanis – az alapok hiányának mérséklése céljából – folyamatos vagyonértékesítésre kötelezték az önkormányzatokat. A Nyugdíjbiztosítási Alap esetében pontos adatok is rendelkezésre állnak: 1994-98 között 31,9 Mrd Ft-nyi eladási kötelezettség volt, s ennek eleget is tettek.^b

A Fidesz döntése önmagában véve nagyon is indokolt volt. Nagy volt a baj. A tb-alapok vagyongazdálkodásáról aligha találhatunk jobb megfogalmazást, mint amit az a Vanicsek Mária adott, aki 1992-1998 között az állami vagyonkezelő szervezetek és az egészségbiztosítás apparátusában is vezető beosztásban dolgozott, így kellő rálátása volt a folyamatra:

^a Az Országgyűlés 1998. július 8-i ülésén egyéni képviselői indítvány alapján – tehát közigazgatási egyeztetés nélkül, gyorsított eljárással – fogadta el az 1998. évi XXXIX. tv.-t, melynek következtében a két önkormányzat 1998. július 23-án megszűnt, vagyonuk pedig visszazállt a Magyar Államra.

^b A tb-önkormányzatoknak az ÁPV Rt.-től kapott vagyontól függetlenül is voltak részvényei, kötvényei, ingatlanai stb. Például azért, mert járuléktartozás fejében vettek át részvényeket 1992-98 között.

„Ez egy rendkívül érdektagolt, többszereplős alkufolyamat volt, amelyben az első sorban lévő előkészítők és döntéshozók mögött – méghozzá több sorban – komoly gazdasági és politikai erők sorakoztak fel, a maguk sajátos partikuláris érdekorientációját képviselve. A sajátos érdekorientáció legtöbbször azt jelentette, hogy a biztosítókhoz közel álló intézmények kutatták keresték annak a lehetőségét, hogy miként lehet a folyamatot saját érdekükben kihasználni, és hogyan lehet a megnyerhető előnyöket lefölözni. A társadalombiztosítás számára átadott vagyon még inkább Csáki szalmájává vált, mint az ÁPV Rt.-nél lévő. Hiszen nem vonatkoztak rá szigorú pályáztatási szabályok, és az üzleti racionalitás hiányát is el lehetett bújtatni a laikus testület döntéshozatali inkompetenciája mögé.”⁷

A megmaradt vagyon *de jure* visszaállamosítására, vagyis az állami vagyonkezelő(k)nek történő átadásra mégsem került sor, mert idő közben nyilvánvalóvá vált, hogy egy ilyen döntés alkotmányossági szempontból aggályos lehet. Ezért – több hónapi előkészítő munka után – a kormány úgy döntött, hogy egy vagyonkezelési konstrukció segítségével juttatja vissza a tb-alapok összesen 60-80 Mrd Ft értékű vagyonát az ÁPV Rt.-hez, illetve kisebb mértékben (további 4,6 Mrd Ft-nyi ingatlan vagyont) a Kincstári Vagyoni Igazgatósághoz (KVI). Érthetetlen módon a szerződés készítői arra nem figyeltek, hogy az ÁPV Rt.-nek elegendő időt biztosítsanak a vagyon értékesítéséhez, így arra volt szükség, hogy az 1999 végén lejáró vagyonkezelési szerződést egy külön aktussal, egy évvel meghosszabbítsák. Pénzügyi értelemben azonban a szerződést az ÁPV Rt. 1999 végéig teljesítette: az OEP-nek 22,3 Mrd Ft-ot, az ONYF-nek 42,4 Mrd Ft-ot utalt át. Ennek a vagyontömegnek a nagyobbik része két éven belül eladták^a, de - például - a Richter 25%-os részvény-csomagja még 2018-ban is az állami vagyonkezelőnél volt.

Az M1/M15-ös autópályák teljes államosítása. A Budapestet és Bécset összekötő M1-es autószerződését, az ország „nyugati” szabványoknak megfelelő első autópályáját 1964-ben tisztán állami forrásokból kezdték építeni. A beruházás lassan haladt, és még 1990-ben is messze volt a befejezéstől. A gyors befejezés igényét az Antall-kormány által elhatározott Bécs-Budapest Világkiállítás megrendezésének elhatározása aktualizálta. Ekkor döntött úgy az Antall kormány, hogy a két legfontosabb közlekedési tengely: az M1 és az M5 beruházását – a szükséges költségvetési források hiányában, illetve azokat kímélendő – koncessziós formában valósítja meg.

Az Első Magyar Koncessziós Autópálya Rt. (ELMKA) volt az első magyarországi magántulajdonú autópálya-építő vállalkozás. Ezt a céget francia (Transroute), osztrák (Stra-

^a 1999-ben adták el az OTP közel 40 Mrd Ft-os csomagját, valamint néhány kisebb tételt: Ergonett, az Express Utazási és Szálloda Rt. és a Magyar Kötszerművek Rt. kisebbségi részvényei. 2000-ben – egyebek között - eladásra került az Autóker Holding Rt., a Humán Rt., a Hotel Carbona, a Hírlapkiadó Vállalat, a Viziterv és az IDEX színháza, a Medicor Röntgen Rt., a Medicor Kézműszer Rt., valamint az Alba Régia szálloda. Ezekből összesen 9,3 Mrd Ft bevétel keletkezett. Faragó (2001) 958. o.

bag) és magyar befektetők^a 1993-ban alapították a 42 km-es Győr-Hegyeshalom szakasz, illetve az M1-es autópályát Pozsonnyal összekötő 15 km-es magyar szakasz, az M15 megépítésére. Az állam az építési területet – a költségek kb. 3%-ának megfelelő hozzájárulást – ingyen biztosította az építetőknek.

Az M1-es építését az ELMKA 1994-ben kezdte el; a pályát 1996. január 4-én adták át a forgalomnak. A forgalom azonban csak 56%-a volt a tervezettnél, így az ELMKA 1999-re a *pénzügyi csőd* közelébe került. Az M15-ös határig tartó részének építése 1996-ban indult és 1998 júniusában – vagyis már a kormányváltás után – készült el. Az 1. Orbán-kormány döntése értelmében ennek az „elkészült autópályának” a használata ingyenes volt – merthogy nem is volt autópálya!^b

A legnagyobb nehézség az volt, hogy az ELMKA túlnyomó részt 12 éves lejáratú devizahitelből finanszírozta a projektet, miközben a bevételek forintban keletkeztek. A Ft/dollár árfolyam viszont 1994 és 1999 között drasztikusan megváltozott, 111 Ft/\$ szintről 253 Ft/\$-ra emelkedett. Az is gondot okozott, hogy az üzemeltető nem osztotta el a koncesszióban épített M1-es szakasz után szedett használati díjat a pálya egészére, így téve olcsóbbá 1 km sztráda használatát, hanem kísérletet tett arra, hogy a Győr-Hegyeshalom szakaszon beszedett díjából fedezze az építés és a fenntartás költségeit. Az eredmény: aki csak tehette kikerülte az autópályát. Nem tett jót az ügynek, hogy a Magyar Autóklub vezető jogásza – hatalmas média-kampánytól kísérve – a saját nevében, polgári pert indított az ELMKA ellen. A Fővárosi Bíróság meg is állapította, hogy a díjak aránytalanul magasak, és díjcsökkentést rendelt el. Ekkor a Magyar Állam átvállalta a cég által felvett hitelek és kamatok kifizetését. Ennek értéke lapjelentések szerint 45 Mrd Ft volt.⁸ A tárgyalások kezdeti szakaszában az ELMKA 1 Mrd Ft-os „lelépti díjat” próbált meg kiharcolni, ám ennek kifizetésére az állam nem volt hajlandó. Az ELMKA részvényei 1999. szeptember 20-án kerültek a Magyar Állam, pontosabban az MFB tulajdonába – *ingyen*.

A Bizományi Áruház átjatszása a Fidesz holdudvarának. A BÁV Rt. részvények nyilvános forgalomba-hozatalára – vagyis a tőzsdén keresztül megvalósuló privatizációra – 1997 őszén került sor. Ezzel sikerült is elérni, hogy a tulajdonosi struktúra kellően diverzifikált legyen, s így a menedzsment uralmát ne korlátozza sem külső szakmai befektető, sem állami tulajdono-

^a A magyar befektetők neve soha nem került nyilvánosságra.

^b Az M15-ös irányonként egy forgalmi sávval és egyoldali leállósávval épült ki, ezért sokáig csupán országos főútként üzemelt.

si felügyelet. Ebben a stratégiában fontos szerepe volt a *MFB*-nek, amely *versenyeztetés nélkül* a BÁV Rt. részvényeinek közel 40%-át tudta megszerezni.

1998 júniusában napvilágra került, hogy a BÁV részben képvásárlás, részben raktárhelyiségek bérlése kapcsán – végső soron legálisan, de politikailag elfogadhatatlan módon – több tízmillió forintot juttatott az MSZP-nek és az MSZOSZ-nek. Ősszel – vagyis a választások után - az MSZP-közeli Leisztinger Tamás tett nyilvános ajánlatot a cég részvényeire. Első körben közel 20%-nyi BÁV-részvényt sikerült is megszereznie, melynek révén - nagyjából felesben a fő tulajdonos MFB-vel - képviselőket delegálhatott a BÁV vezető testületeibe. Januárig az érdekeltségein keresztül (Arago, PV, Eravis) részesedését Leisztinger 50% fölé tornászta, mire az MFB - határozott kormányzati parancsra, a menedzsment radikális cseréjét követően - bekeményített, és megpróbálta tárgyalásra bírni a holdingot résztulajdona eladásáról. Leisztinger az erősödő nyomásra (APEH-vizsgálat, a Hunguest Hotels részére az MFB által folyósított, hosszú lejáratú rekonstrukciós hitel felfüggesztése) kénytelen volt meghátrálni. Az eredeti árból 700 millió forintot engedve, 1999 márciusában az Arago 2,5 Mrd Ft-ért eladta részesedését. Az állami pénzügyek fő riválisának kiszorítását követően sem tétlenkedett: először is a tőzsdei kivezetésről döntött. A kisorozott részvényesek 1105 forintot kaptak a tőzsdei bevezetéskor még 1400 forintot érő papírjaikért. A BÁV 2000 júliusában búcsúzott a börtöntől. A sajtóhírek szerint Leisztinger az értékesítéssel nem járt rosszul: kb. 800 M Ft körüli nyereségre tett szert.

Az MFB 2002 tavaszán – nem sokkal a választások előtt – a birtokában volt 95%-os részvény pakettet az OTP-nek, illetve a Fidesz-közeli nagyvállalkozó Nagy Elek egyik cégének adta el. Így végeredményben a BÁV Rt. ismét magántulajdonba került.⁹

Ferihegy 2A terminál visszavásárlása. 1992-ban, a tervezett Világkiállítás kapcsán merült fel, hogy a főváros repülőtérét sürgősen bővíteni kell, de úgy, hogy ez a költségvetésnek ne kerüljön pénzbe.¹⁰ Az ősz folyamán meghirdetett nemzetközi pályázatra számos ajánlat érkezett. Ezek közül végül egy emigráns magyar – Denczkay Béla – által szervezett kanadai konzorcium lett a nyertes. Az ő Cipruson bejegyzett, újonnan alakított cége, az Airport Development Corporation (AIDC) PPP-konstrukcióban vállalta a 2A Terminál bővítését, illetve egy vadozatú terminál megépítését (2B). Mint az később nyilvánvalóvá vált, **a PPP-konstrukció csak álca volt**, valójában a beruházás fedezete egy 103 M USD-s, államilag garantált hitel volt – a kanadaiak mindössze 5,75 M USD-nyi saját forrást hoztak az üzletbe. Ráadásul a hitel is magyar banktól, az OTP-től származott. Minden jel szerint a magyar állam igencsak rossz szerződést kötött, s erről később már nem is igen volt vita a pártok szakértői között.

Az 1994-es kormányváltás után – mint annyi más kérdésben – a megoldásról vita alakult ki a két koalíciós párt között. A privatizációért felelős Suchman Tamás (MSZP) szeretne volna kivenni a kanadaiak kezéből az új épület működtetését, annak érdekében, hogy a *Malév* értékét növelhesse, s ezzel segítse az újbóli eladást. A közlekedési tárcáért felelős Lotz Károly (SZDSZ) viszont azon az állásponton volt, hogy előnyösebb a max. 12 évre megkötött szerződés fenntartása és betartása. Miután Suchman belebukott a Tocsik-ügybe, a projekt ment is tovább a maga útján.

Mire a Fidesz 1998-ban hatalomra került, az átalakítás is és az új épület is elkészült. 2001 szeptemberében azonban az ÁPV Rt. Budapest Airport Rt. (BA) néven új céget alapított, s ezzel párhuzamosan megkezdődött a repülőtér működésére vonatkozó jogszabályok átszabása is. Hogy itt valami fontos dolog készül, azt az is jelezte, hogy a cég élére Gansperger Gyulát, a Fidesz egyik kulcsembert, az ÁPV Rt. korábbi elnök-vezérigazgatóját állították. Csak 2001/2002 fordulóján derült ki, hogy a BA Rt. megalapítása valójában azt a célt szolgálta, hogy a kanadai konzorciumot megfosszák a repülőtér működtetésének lehetőségétől. Bár a PPP-szerződés nem került formális módosításra, a jogszabályi változtatásoknak *de facto* az lett az eredménye, hogy a kanadaiak működtető cége, a Ferihegyi Utasterminál Fejlesztő Kft. (FUF) birtokon kívülre került. A 2B terminál üzemeltetését a BA vette át.

A Concordia visszavásárlása. A CONCORDIA KÖZRAKTÁR Kereskedelmi Zrt. 1993-ban alakult az egykori *Gabona- és Malomipari Szolgáltató Vállalat* (GAMSZOV) jogutódjaként^a, és mint az ország legnagyobb saját raktárhálózattal és szakmai apparátussal rendelkező közraktára működött a hazai gabonapiacra. 1999-ben a földművelésügyi tárca az agrártámogatási keretből 775 M Ft-ot áldozott arra, hogy a *Kereskedelmi és Hitelbank Rt.*-től visszavásároljon 39%-nyi, hitel-tőke konverzió nyomán átadott Concordia-részvényt. A cégvásárlással a Pénzügyminisztérium és a Gazdasági Minisztérium szakértői nem értettek egyet. A tárcák ellenkezését az váltotta ki, hogy cégvásárlásra nem volt elkülönítve ekkora összeg az FVM költségvetésében. Ennek ellenére megszületett a döntés, merthogy a kormánytöbbséget adó Fidesznek nem állt érdekében emiatt élezni a konfliktust a koalíciós partnerrel, a Torgyán József vezette FKgP-vel szemben.^b Magát a visszavásárlási tranzakciót egyébként nem Torgyán

^a Ezt a vállalatot a magyar közvélemény a rendszerváltás idején leginkább a székháza okán ismerte. A GAMSZOV székháza ugyanis a Vörösmarty téren volt, az ún. Gerbaud-házban, amelynek értékesítését még az állami ingatlan vagyongazdálkodóként fellépő GAMSZOV menedzsmentje kezdte el 1989 decemberében. Ezt a tranzakciót majd egy évtizeden át vizsgálták különféle állami szervezetek (ÁSZ, Csiha-bizottság), de vádemelésre nem került sor.

^b Abból viszont médiabotrány lett – és ez nyilván a Fidesznek is érdekében állt –, hogy az államosítást követően a mezőgazdasági tárca a Concordia Rt. új vezérigazgatójának a 26 éves Korompai Nikolettet nevezte ki, aki nem

intézte, hanem az FVM politikai államtitkára, Szabadi Béla. Később a Concordia feletti irányítás visszakerült az állami vagyonkezelőhöz, és még 2018-ban is ott volt.

A Mafilm visszavásárlása. A szociál-liberális kormány 1997 tavaszán határozatot hozott a *Mafilm* (valamint a MOKÉP és a filmjogok) magánosításáról. Amikor meghirdették a gyárat, sok vevő jelentkezett, többek között egy amerikai, egy indiai cég, a TMA és egy – különösen jó ajánlattal – az MTM-SBS TV Rt. A filmes szakma szervezetei azonban tiltakoztak, mondván, hogy a TV2 be akarja kebelezni a filmgyárat. Az ÁPV Rt. eredménytelennek nyilvánította a pályázatot.

Amikor az 1. Orbán-kormány hatalomra került, nyomban leállították a privatizációt. Arra hivatkoztak, hogy nem lenne jó, ha egy TV csatorna kezébe kerülne a magyar filmgyártás „fellegvára”. Csakhogy, ekkor már a filmgyár épületeinek jelentős részét a TV2-t működtető céget bérelték, vagyis bizonyos értelemben birtokon belül voltak. Így történhetett meg, hogy az épületekre vonatkozó bérleti szerződéseket – félig-meddig a színpalak mögötti tárgyalásokkal – átkonvertálták tulajdoni jogra.

2000 júniusában az ÁPV Rt. és az ugyancsak állami Magyar Mozgóképek Közalapítvány közös vállalata, a Mafilm Befektetési Kft. a TMA-tól, illetve a TV2 mögött álló befektetőktől és a menedzsment tagjaitól vásárolta vissza a céget.¹¹ A tranzakció részleteiről keveset lehet tudni. Például azt, hogy az egyik „amerikai” magánszemély, a TMA-t akkor már egyedül tulajdonló Helle László 100 M Ft-ot kapott az ÁPV Rt.-től. A visszaállamosítás fő motívuma az volt, hogy a Mafilm fóti telepén új gyártási központot lehet majd létrehozni – közel az M0-ás autópályához. 2012-ben a céget non-profit vállalkozássá minősítették át, miután felvette a *Magyar Nemzeti Filmalap Közhasznú Nonprofit Zrt.* nevet. A cég még 2018-ban is állami kézben volt.

rendelkezett a közraktározásról szóló törvényben előírt kinevezési feltételekkel. A sajtóban az a hír terjedt el, hogy Korompai Torgyán József keresztlánya. 2001-ben Korompait korrupciós bűncselekménnyel gyanúsították meg, letartóztatták, leváltották majd bíróság elé állították. Az egyik vádpont kapcsolódott az ún. Szabadi-perhez is. Első fokon Korompai 1 év 6 hónapi börtönbüntetést kapott, de a szabadságvesztés végrehajtását 3 évi próbaidőre felfüggesztették.

3. A 2010 UTÁNI IDŐSZAK

Nyolc év távlatából – 2018 közepén – visszatekintve egyértelmű, hogy az Orbán-rezsim 2010-ben kezdte meg a fékek és egyensúlyok rendszerén alapuló többpárti demokrácia felszámolását és egy **autokrata, etnocentrikus, fasisztoid, maszkulin** politikai kultúrát megtestesítő, **önkénturalmi** rendszer kiépítéséhez fogott hozzá.^a

Messze túlmenve a korábbi nyilatkozatokon és választási ígéreteken, a 2. Orbán-kormány átfogó államosítási politikát hirdetett meg a pénzügyi szektorban. Először a *Takarékbank*, valamint a mögötte álló takarékbanki hálózat, majd az *MKB* és a *Budapest Bank*, illetve két újonnan megalapított magánbank (Gránit Bank, Széchenyi Bank), illetve az állam által alapított *FHB* leánybankjának, az *FHB Kereskedelmi Bank* államosítása került napirendre. Minderről a 2010-es választások előtt szó sem esett. Csak 2012 nyarán, egy nyilvános beszédben mondta ki először a miniszterelnök, hogy „[a] kormány új gazdasági modelljének része az is, hogy a bankrendszer 50% százaléka magyar kézben legyen. (...) Ha ezt sikerül végigvinni, az unikális lesz egész Közép-Európában”.^{12b} Amikor ezt a célt Orbán megfogalmazta, a mérlegfőösszeg alapján számított részaránya a hazai bankoknak – ideértve a 100%-ban állami tulajdonú bankokat is – mindössze 21% volt. 2014 végére az államosítási cél teljesült, sőt túl is teljesült.

2015. február 9-én azonban az Orbán-kormány - legalábbis ideológiai értelemben – kapitulálni kényszerült. Több hónapnyi titkos tárgyalás után Orbán Viktor kétoldalú megállapodást írt alá a londoni székhelyű EBRD-vel, amelyben – egyebek között^c - ígéretet vállalt arra is, hogy 3 éven belül privatizálja a legnagyobb bankokban szerzett tulajdoni részesedéseit.¹³ Nagy kérdés, hogy akkor mire föl zajlott ez a nagy államosítás? Csak az elvi ígéret teljesítése volt a cél (50%-nál nagyobb magyar tulajdon), vagy a kormány eleve nem is szándékozott betartani ígéretét. Nem tudjuk.¹⁴

^a Az „autokrácia” Kornai (2014), az „etnocentrikusság” Pataki (2013), a „fasisztoid mutáció” Ungváry R. (2014), a „maszkulin kultúra” Hadas (2018), az „önkénturalom” kifejezés Bauer (2016) politikai szótárából származik. Ld. még Mihályi (2017, 2018).

^b Persze Orbán Viktor korábban egészen mást mondott. Például azt, hogy „a magyar gazdaság mindaddig működésképtelen marad, amíg az állami nagybankokra van alapozva. Kizárólag a pénzintézetek magánkézbe adása segíthet.”

^c Az egyik ígéret a bankadó csökkentése, a másik pedig az volt, hogy a következő három évben a bankok terheit a kormány nem fogja tovább növelni valamilyen újabb trükkel. Ez utóbbi megállapodást a 2017 márciusában megszavazott új árverési törvény felülírta, amikor a jogalkotó kikötötte, hogy bank az adós ingatlanát csak a becsérték 100%-án adhatja el – szemben a korábbi 70%-kal.

Össességében jelentős vagyoni kört, kb. 200 céget érintettek a 2010-es választásokat követően végbement államosítások. Ennek ellenére ezek is egyedi intézkedések voltak.¹⁵ Visszaállamosításra vonatkozó külön törvényt nem hoztak^a, míg egyes poszt-szocialista országokban - például Szerbiában - 1994-ben egy külön törvény intézkedett 436 privatizációs szerződés utólagos érvénytelenítéséről és az öngazgatási struktúra visszaállításáról.¹⁶ A 2. és 3. Orbán-kormány idején meghozott jogszabályok többsége "csak" a tulajdonjogok csorbítását, a kipécézett iparágak jövedelmezőségének mesterséges rontását célozta és eredményezte. Ez lényeges különbség, amire Soós (2013b) okkal hívta fel a figyelmet. Sőt, mint majd látni fogjuk az államosítási tranzakciók jelentős része szűken vett **jogi értelemben nem volt államosítás**, mert nem a Magyar Állam vagy az állami vagyonkezelő szervezet lett a többségi tulajdonosa a korábban magántulajdonban álló cég részvényeinek, illetve üzletrészeinek.

^a Ebből a szempontból hasonló volt a helyzet Lengyelországban, ahol a Kaczynski-féle vezetés 2016-tól ugyan csak több magáncéget államosított – anélkül, hogy erre külön törvényi felhatalmazást kért volna. A hivatalos indoklása szerint minden esetben egyedi „üzleti döntés” született.

4. ÁLLAMOSÍTÁS = KISAJÁTÍTÁS ?

Ha ragaszkodunk a jogelmélet fogalmi kereteihez, akkor ebből a definícióból kellene kiindulnunk: „A kisajátítás a magántulajdon kényszerű igénybevétele közcélra törvényes eljárásban és kártalanítás ellenében. Tárgya csak ingatlan vagy ingatlanhoz kapcsolódó jog lehet. A közhatalomnak nem minden tulajdonelvonása kisajátítás, nem az sem a büntető jellegű vagyonek Kobzás, sem a társadalmi-politikai célú, vagyonek csoportosítást szolgáló 20. századi szocializálás.”¹⁷ De nem ebből indulunk ki. Egyfelől, kisajátításnak tekintünk minden féle vagyontárgy államosítását, másfelől pedig nem tekintjük perdöntő kritériumnak, hogy a tulajdontól való megfosztást követi-e kártérítés. Egyszerűbben szólva, a „kisajátítás” kifejezést az „államosítás” szinonimájaként használjuk.

Ennek ellenére egy rövid jogtörténeti kitérő indokolt. A római jog a kisajátítás intézményét nem ismerte, ezért a modern polgári jog kénytelen volt ezt önállóan kidolgozni. Ennek megalapozása Hugo Grotius *De jure belli ac pacis* (1625) c. alaplúvében található. A gondolatmenet kiinduló pontja az, hogy a magántulajdon kialakulása nem szüntette meg teljesen a közösség „eredendő” jogait, sőt ezek a jogok (*ius eminens*) továbbra is az egyének joga (*ius singulare*) fölött állnak. Ez az érvelés azután beépült az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatába (1789) is.

Másfelől viszont azzal is tisztában vagyunk, hogy bizonyos esetekben mégis meg kell maradnunk a jog keretei között. Leginkább akkor, amikor egy-egy államosítási aktus következményeként nemzetközi jogi konfliktus keletkezik, és erről adunk beszámolót, leírást. Az állami kisajátítás (angolul: *expropriation*) ugyanis pontosan beilleszthető a nemzetközi jogrend keretei közé – szó sincs tehát arról, hogy minden államosítás eleve jogsértés lenne. A mai általános jogfelfogás szerint négy feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy egy szuverén nemzetállam államosítási döntése ne legyen jogsértő:

1. Az elvont tulajdonra a közcélok megvalósítása érdekében van szükség.
2. Az államosítás nem lehet diszkriminatív.
3. Meg kell felelnie a jogszabályokban körülírt eljárási rendnek.
4. Az elvont javak tulajdonosát kárpótolni kell.¹⁸

Ezeket az elveket számos nemzetközi szerződés is nagyjából azonos tartalommal rögzítette – így például az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, 1950-es római egyezmény is, amelyet Magyarország 1993-ban iktatott törvénybe.¹⁹

Az indokolatlan vagy aránytalan államosítással együtt járó igazságtalanságokat kívánta megelőzni a kártalanítás kötelezővé tételével az ENSZ 1974-es chartája²⁰, aminek Magyarország ugyancsak aláírója. Mindezen túlmenően is, napjainkban több száz olyan kétoldalú beruházásvédelmi megállapodás létezik – és Magyarország is sok ilyen szerződést írt már alá²¹ –, amelyekben ez a négy pont pontosan ebben a megfogalmazásban szerepel.

Ha jobban belegondolunk, nyilvánvaló, hogy számos olyan eset van, amikor egy-egy ingatlan kisajátítása valóban közérdek: egy 19. századi német jogtudós 19 csoportba sorolta be a lehetséges eseteket (pl. közterek létesítése, útépités, temetők létesítése). A magyar jogrendbe is így épült be a fogalom: először a vasutak és csatornák építését szabályozó 1836. évi törvénnyel, amely lehetővé tette, hogy – mai kifejezéssel élve – magánvállalatok az állam nevében ingatlanokat sajátítsanak ki, amennyiben erre infrastrukturális fejlesztések céljából szükségük van.²² Ezt követte azután 1881-ben egy általános törvény elfogadása, amely lényegi változtatás nélkül 1951-ig hatályban maradt.²³ Maga az 1881. évi törvény taxatívén 12 kisajátítási jogcímet sorolt fel, amihez azután egy záró pontban a jogalkotó engedélyezte a kisajátítást „mindazon esetekben, melyekben a kisajátítást külön törvény állapítja” meg. Ruszoly (1996) áttekintő tanulmánya a későbbi évek egyedi törvényeit 21 pontban sorolta fel. Így született kisajátítási törvény a Ferenc József híd építéséről, vágóhidak bővítéséről, kiskocsok építéséről stb.

Einstand és/vagy regulatory taking? A 2010 utáni új helyzetben a magyar köznyelv gyorsan megtalálta a megfelelő kifejezést: *einstand*. Először a magánnyugdíj-rendszer államosítása kapcsán, 2010 októberében, az országgyűlési és az önkormányzati választásokat követően került elő ez az utalás a jól ismert ifjúsági regényre. Kozek András, a Stabilitás Pénztárszövetség elnökségi tagja egy siófoki szakmai konferencián használta először ezt a kifejezést²⁴, arra az előző napi miniszterelnöki bejelentésre utalva, hogy 2010 novemberétől 2011. december végéig felfüggesztik a magánnyugdíj-pénztárakba történő járulékok átutalását. Pár héttel később az Országgyűlés egy politikai nyilatkozatban vállalt kötelezettséget arra, hogy a magánnyugdíj-pénztár tagokat a jövőben sem érheti hátrány.²⁵ A kényszer és az ígéretek hatására a **3 millió pénztártag 97%-a** eltúrte, hogy a törvény alapján visszakerüljön a társadalombiztosítási alapon működő ún. 1. pillérbe.

1: EINSTAND – RÉSZLET A WIKIPEDIÁBÓL

Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című népszerű regényéből (1906) közismertté vált régi pesti gyermeknyelvi kifejezés, amelyet olyan helyzetekre használunk ma is, amikor az erősebb jogán valakinek felháborító módon lefoglalják a tulajdonát.

Molnár Ferenc így ír erről: „Ez különleges pesti gyerek szó. Mikor valamelyik erősebb fiú golyózni, tolni vagy szentjánoskenyér-magba - pesti nyelven: *boxenlibe* - játszani lát magánál gyöngébbet, s a játékot el akarja venni tőle, akkor azt mondja: *einstand*. Ez a csúf német szó azt jelenti, hogy az erős fiú hadizsákmánynak nyilvánítja a golyót, s aki ellenállni merészel, azzal szemben erőszakot fog használni. Az *einstand* tehát hadüzenet is. Egyszersmind az ostromállapotnak, az erőszaknak, az ököljognak és a kalózuralomnak rövid, de velős kijelentése.”²⁶

Utólag visszatekintve azt kell mondanunk, hogy számítani kellett volna rá. Amikor Orbán 1998-ban első alkalommal kormányra került, az egyik első intézkedése az volt, hogy 6%-on befagyasztotta a magánnyugdíjpénztári járulékkulcsot, ami jelentősen rontotta valamennyi pénztár tag várományi pozícióját. Szakmai berkekben már ekkor felreppent az a gyanú, hogy a miniszterelnök az egész rendszer felszámolását fontolgatja.

Az *einstand* furcsa keveréke az erőszaknak és az erőszakkal való fenyegetésnek: mint emlékeztetés, amikor a „vörös ingesek” elvették a Pál utcaiak golyóit, egyetlen pofon sem csattant el. Az analógia azért találó, mert nyers erőszakkal, egy magántulajdonban álló cég vagyonának lefoglalásával, a korrupció bélyegének rásütésével, illetve a cég-menedzsment erőszakos eltávolításával a Magyar Állam csak néhány alkalommal - így például - a Pécsi Vízmű és a Pécsi Közlekedési Zrt. visszaállamosítása során, a Citadella vendéglátósaival, egy kínai piac kereskedőivel, a Welt Kft. tulajdonosaival szemben élt. Ilyen volt a nevezetes Munkácsy festmény, a Golgota „védelem alá helyezése” is 2015 nyarán. Egy alkalommal a Főváros is ehhez a durva eszközhöz nyúlt, amikor 2016 első napjaiban erőszakkal távolította el a Simicska Lajos cégbirodalmához tartozó MAHIR Cityposter Kft. utcai hirdetőoszlopait. De ezek mégiscsak kivételek voltak.

Az esetek többségében a politika jogalkotással, peres úton és/vagy indirekt nyomás gyakorlással (durvább kifejezéssel: zsarolással) érte el célját. A 2010 utáni időszak távlatából visszatekintve egyértelmű, hogy ugyanilyen *einstand* áldozata lett 1999-ben Leisztinger Tamás is, akitől – mint fentebb már bemutatunk - az 1. Orbán-kormány a frissen privatizált *Bizományi Áruházat* vette el.

2: EINSTAND – KONKRÉTAN (MUNKÁCSY GOLGOTÁJA)

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) a 2014 elején indított, műkincs-visszavásárlási Értéktár Program részeként meg akarta vásárolni Munkácsy Mihály *Golgota* című nagyméretű festményét, hogy teljessé tegye a trilógiát, miután a két másik festmény, az *Ecce homo* és a *Krisztus Pilátus előtt*^a már régebb óta az állam tulajdona volt. A hiányzó harmadik kép egy letéti szerződés alapján 1991 óta Magyarországon volt, s ez került később egy kalandos életű, „amerikás magyar” üzletember, Pákh Imre tulajdonába. Pákh mindig is készen állt az eladásra, de az árban nem tudott megegyezni az MNB-vel, pontosabban a Magyar Állammal, melynek képviselőivel ugyanerről a képről már 2003-ban is folytak tárgyalások.^b Ilyen előzmények után, 2015 júniusában az MNB megszakította a tárgyalásokat, a Forster Központ Műtárgyfelügyeleti Irodája pedig elindította a festmény védési eljárását. Ez azt jelentette, hogy az állam elővásárlási jogot kap a festményre, s a képet kivinni sem szabad az országból, vagyis Pákh nem vihette vissza az Egyesült Államokba az onnan 2012-ben Magyarországra, pontosabban Debrecenbe szállított képet.

A Magyar Állam érdekei szerinti döntés 2016 márciusában született meg. Ez sem volt államosítás vagy elkobzás – csak éppen a tulajdonost a Magyar Állam abban korlátozta, hogy visszavigye a képet oda, ahonnan hozta. „Szerettük volna Pákh urat meggyőzni ezzel a barátságos lépéssel, hogy minden körülmények között érdemes megállapodni a magyar állammal” – mondta a döntésről Lázár János, aki ekkortájt éppen Orbán legbizalmasabb minisztere volt.²⁷ Ám a jogerős döntés 2018 májusában mégis Pákhnak adott igazat. A megismételt elsőfokú eljárás jogerős ítéletének indoklásakor a bíróság kiemelte: a Kúria az ügyben kelt 2017. júliusi végzésében egyértelmű iránymutatást adott arról, hogy szigorúan el kell határolni az állam közhatalmi és tulajdonosi minőségét. Ezért a bíróság a védettséget megszüntette, Pákh azt csinálhat a tulajdonában álló képpel, amit akar. Ennek ellenére, pár héttel később az Örökségvédelmi Hatóságot új eljárást elindított a védetté nyilvánítás érdekében.

Egyébként a fizikai erőszak a két pécsi esetben is csak a kezdet volt. Négy évvel később, végül a Pécsi Vízmű francia tulajdonosaival is kártérítéssel járó pénzügyi megállapodás született. Hasonló volt a budapesti Syma-csarnok története. Ezt az állami tulajdonú telekre épített rendezvényközpontot, amely 5 Mrd forintnyi svájci–magyar magántőkéből épült, a kormányzat 2014 októberében megpróbálta kisajátítani. Az indok az volt, hogy a 2024-es budapesti olimpia miatt van szükség a telekre, s ezért az állam rögtön felmondta a 2005-ben 30 évre kötött ingatlanbérleti szerződést is. Közel két éves tárgyalás után végül a kormány nevében tárgyaló MNV Zrt. lemondott a kisajátításról és adás-vételi szerződést kötött.²⁸

A 2. Orbán-kormány egyik első lépése volt, hogy módosítsa a 2008-ban életbe lépett *ingatlan-kisajátítási* törvényt.²⁹ Először, 2011-ben a munkahelyteremtő beruházás jelent meg a kisajátításra jogosító közérdekű célok között. Ez még ugyanabban az évben kiegészült az energiatermeléssel, különös tekintettel arra az esetre, ha a kisajátítás nukleáris létesítmény vagy radioaktív hulladék-tároló biztonsági övezetében lévő ingatlan megszerzését célozza. 2012-től a nemzeti emlékhely örökség-védelmi érdekei is felkerültek a listára. Ezt követte a

^a Ezt a képet 2015-ben külföldről vásárolta meg az állam a Magyar Nemzeti Bank Értéktár programja keretében a Hamilton Galériától 5,7 millió dollárért.

^b A képpel kapcsolatos jogvitán kívül Pákh Imrének volt egy függőben lévő bünvádi ügye is egy üzleti alapon működő, őssejt-beültető klinika tevékenysége kapcsán. Sokan gondolhatták, hogy a kormány ezzel az üggyel is zsarolni próbálta Pákhot.

víziközmű-szolgáltatás, majd a sport-infrastruktúra fejlesztése, mint fontos közcél. 2013-ban jött a környezetkárosodás felszámolása, majd az Országgyűlés hivatalainak elhelyezése.^a

2014-ben a kisajátítás lehetőségét kiterjesztették a részvénytulajdonra is.³⁰ Így lehetőség nyílt arra, hogy zártkörű részvénytársaságból az állam – vagy bárki más nagyrésztvényes – *akaratauk ellenére szorítson ki tulajdonosokat*. Az érintett cégek listáját 2015 januárjában tették közzé a Cégközlönyben. Ebbe a kategóriába sorolták az MVM-et – ahol a kisebbségi tulajdon aránya ekkor 0,13% volt –, a FŐGÁZ-t, továbbá több regionális vízművet, illetve a Volán-társaságokat.³¹ E törvény alapján az MNV Zrt. fel is szólította tulajdonostársait, hogy 2015. június 3-ig adják le a „hiányzó” 359 darab MVM részvényt. Miután ennek a tulajdonosok nem tettek eleget, a részvényeket az MVM érvénytelenítette, s a helyettük kibocsátott részvényeket az MNV Zrt. kapta meg.³² Ettől kezdve nincs szükség többé arra, hogy az MVM Zrt. közgyűlést hívjon össze – a céget az MNV Zrt. közvetlenül utasíthatja bármire.

Bár az einstand kifejezés közérthető minden kicsit is műveltebb magyar olvasó számára, valójában akkor járunk közelebb az igazsághoz, ha az angolszász jogi nyelv kategóriáját, a „*regulatory taking*”-et tekintjük a megfelelő *terminus technicus*-nak. Ezt a nevet arra a politikára használják megnevezésül, amikor egy ország kormánya – a közérdekre való hivatkozással – úgy változtatja meg a gazdasági szabályozókat, hogy ennek nyomán az állam magához vonja az adott cég gazdasági tevékenysége nyomán elérhető profitot – ám ezt a nélkül teszi, hogy ténylegesen a tulajdonjogot is átvénné.³³ Ha viszont egyszer ez az állapot létrejön, akkor a szóban forgó cég eminens érdekévé válik, hogy a nyereséget nem termelő céget az államnak önként, akár nagyon alacsony áron is értékesítse.

Azt is mondhatjuk, hogy „nincs új a nap alatt” – nagyjából hasonló módon zajlott le a magyar ipar és a pénzügyi szektor államosítása 1945-1948 között. Amit az imént *regulatory taking*-nek neveztünk, azt Gerő Ernő – és nyomában a magyar gazdaságtörténet³⁴ – „**száraz államosítás**”-nak titulálta.

A külföldi befektetők maguktól is menni akartak... A visszaállamosításokon túlmenően az ország versenyképességét érintő fontos fejlemény volt az is, hogy számos korábban Magyarországon megtelepedett multinacionális cég üzembezárással távozott, vagy eszközeit más, esetenként magyar magánvállalkozásoknak értékesítette.

^a A kisajátítás feltételeire vonatkozó szabályok is változtak 2014 után: egyre kevésbé kellett a kormánynak indokolnia, hogy miért is elkerülhetetlen ez a lépés.

- A lakossági gázszolgáltatás területén az első fontos fejlemény volt a francia GDF International S.A. távozása, valamint a német RWE tulajdonában álló Elmű-ÉMÁSZ csoportnak az a döntése, hogy egy magyar vállalkozásnak eladja az általuk birtokolt Sinergy Kft.-t. 2017-ben a TIGÁZ-t birtokló olasz ENI is távozott, a részvények a magyar tulajdonú MET Holding AG-hez kerültek.
- 2017 végén döntés született arról, hogy a német RWE és a vele együttműködő EnBW eladja a tőzsdére bevezetett, 7500 munkavállalót foglalkoztató, ámde erősen környezetszennyező és ezért évi 10 milliárdos büntetőadót fizető *Mátrai Erőmű Zrt.* 72,62%-os tulajdonrészét Mészáros Lőrincnek, Orbán Viktor miniszterelnök barátjának.^a
- 2014-ben hozott döntést 75 tagból álló magyarországi benzinkút-hálózatának eladásáról az orosz Lukoil. 2016-ban a 173 benzinkutat üzemelő olasz Agip is elment, a kuttakat a *MOL* vette át. 2015 végén kivonult a PB-gáz szektorból a 40%-os részesedésével piacvezető, holland SHV Energy, az 1993-ban privatizáció útján létrejött Primagáz tulajdonosa.^b
- A feldolgozóipar számára veszteség, hogy 2010-ben megszűnt a TDK rétsági transzformátor gyára, majd 2013 őszén leállt a munka a Sanyo Hungary Kft. dorogi nap-elem gyárában is. 2014-ben bezárta itteni termelő üzemét a Nokia Komárom Kft., a Samsung SDI Magyarország és a budapesti Douwe Egberts kávé- és tea gyár. 2015-ben a Danone budapesti üzeme, a Bonbonetti nagykanizsai üzeme és a Triumph fémhártya gyár magyarországi üzemei is leálltak. 2018 elején leállt a Heineken sörgyár martfői üzeme is.
- 2018 folyamán a Telenor Magyarország Zrt. (2010 előtti nevén: Pannon GSM) részvényeit egy regionális csomag részeként eladta a norvég szolgáltató cég egy csehországi pénzügyi befektetői csoportnak, a Petr Kellner által 1991-ben alapított Első Privatizációs Alapnak.^c

^a Piaci hírek szerint Mészáros valójában a Magyar Állam strómanjaként lépett bele az üzletbe, abban a reményben, hogy az államnak majd haszonnal tovább tudja adni a megvett részvényeket. *HVG*, 2018. ápr. 5.

^b A céget a Wallis-csoportból ismert nagyvállalkozó, Nagy György vásárolta meg 2015 decemberében egy projekt-cégen keresztül. <http://vs.hu/gazdasag/osszes/jol-fialo-ceget-szemelt-ki-maganak-a-met-egyik-tulajdonosa-0104#!s17>

^c Kellner a kelet-európai térség egyik leggazdagabb embere, a *Forbes* magazin listáján a 88. helyen állt – akkor, amikor Csányi Sándor helyezési száma 1999 (sic!) volt [*Népszava*, 2018. márc. 22.]. Ekkor már az egykori cseh-szlovákiai alapítású cég, a PPF Hollandiában volt bejegyezve.

- A médiapiacról kivonult a finn Sanoma, bizonyos műsorcsatornáit Luxemburgba költöztette az RTL csoport. Bezárta magyarországi irodáját a Gallup közvéleménykutató cég is.
- A pénzügyi szektor számára érzékeny veszteség, hogy kivonult Magyarországról a Hypobank (2010), a Credigen (2010-2014), a Crédit Agricole Bank (2012), a HSBC (2012), a Banco Popolare (2013), az ING Alapkezelő (2014), az American Express (2017). 2015-ben felszámolta lakossági üzletágát a Citibank és a Szberbank is. 2016-ban kivonult a belga tulajdonban álló AXA bank is, amely 2007-t l egy fióktelepet működtetett Magyarors gon.
- A kiskereskedelemben a Match, a Profi és a Cora  lelmiszer-üzletláncok, illetve Bricostore, a Baumax és a Praktiker^a barkács-áruházláncok távozása volt fontos fejlemény 2012-2015 között. Az elektronikai termékek piacáról a Saturn üzletlánc 2012-ben vonult ki. A személyautó forgalmazásban a Chevrolet márka 2015-és kivonulása volt említésre méltó fejlemény. 2017-ben az osztrák Dorotheum cég, az egykori  ra- és ékszer Vállalat jogutódjaként létrejött Orex lánc tulajdonosa jutott arra a következtetésre, hogy jobban jár, ha kivonul. Helyére a Nagy Elek tulajdonolta B V lépett be. 2017 nyarán bezárta utolsó üzleteit a brit Marks&Spencer (M&S) kiskereskedelmi hálózat, amely Magyarors gon elsősorban a ruházati szektorban volt aktív.
- 2015 végén kivonult Magyarors gr l az a portugál ingatlanfejlesztő c g^b, amely Leisztinger Tamástól 2007-ben vásárolta meg a Kopaszi-g t néven ismert, 56 hektáros XI. kerületi ingatlant, s amely az ország legnagyobb újépítésű iroda- és lak parkja lehet. A terület nagy része Garancsi Istvánhoz került.
- Másfél évi működés után 2016 nyarán felfüggesztette működését Magyarors gr l az amerikai alapítású Uber taxis cég.
- 25  vi működés után, 2016 nyarán kivonult az amerikai Universal Leaf Tobacco Zrt., amely korábban a Magyarors gon felvásárolt dohányt nyíregyházi üzemében dolgozta fel.  gy csak egyetlen dohányfermentáló üzem maradt az országban, a Lázár János kancellária-miniszterhez közel álló Continental-csoportba tartozó Dofer Zrt.³⁵
- Nagy veszteség volt a magyar gazdaságnak az amerikai General Electric vezetésének az a 2018 elején született döntése, amelynek nyomán – ismeretlen  ron, vélhetően az

^a Ezt az anyacég szintjén 2013 óta pénzügyi gondokkal küszködő, Magyarors gon 19 bark cs ruh z t üzemeltető hazai  zletl ncot Veres Tibor, a Wallis csoport meghatározó tagja vásárolta fel 2016-ban.

^b A Mota-Engil, Finibanco  s Estia portugál cégek alkotta v llalatsportr l van szó.

Eximban hiteléből – egy befektetői csoportnak, illetve a cég magyar menedzsmentjének értékesítette az egykori *Egyesült Izzó* (Tungshram) néven ismert budapesti fényforrás gyárat, továbbá vidéki gyáregységeket is.^a És ezzel a folyamat még nem is ért véget: az év folyamán a GE elhatározta, hogy megszabadul az orvosi berendezéseket gyártó üzletágától is.

- 2018 januárjában kivonult a magyar piacról az amerikai PepsiCo is. A gyártó üzemet egy magyar befektető – Balogh Levente – és az olasz Pasquale család tulajdonában álló cseh cég a Karlovarské Minerální Vody (KMV) vásárolta meg.
- 2017 során kiszorították a magyar piacról az angol-dán tulajdonban álló a G4S cégcsoportot, amely pénzszállítással, a bank automaták töltésével és a lakások őrzésével foglalkozott. Helyükre egy Garancsi Istvánhoz köthető vállalkozás lépett.³⁶

Aggasztóak az aggregált adatok is. A KSH nyilvántartása szerint 2008 és 2015 között a külföldi irányítású, nem-pénzügyi vállalkozások száma 8%-kal csökkent, ha csak az EU-n kívüli országokat nézzük, a csökkenés mértéke 20% volt. Az Opten adatbázis szerint különösen jelentős volt a kínai cégek számának csökkenése, ami erősen kétségessé teszi, hogy a 2. és 3. Orbán-kormány keleti nyitás politikájának volt-e a kézzelfogható hozadéka. 2010 végén még 3077 darab volt a Magyarországra bejegyzett kínai érdekeltségű cégek száma, azonban ez a szám 2016 végére 1186 darabra esett, ami 61%-os zuhanás.³⁷ (Egyébként az 1989-2018 közötti egész időszakra érvényes az, hogy Kínából viszonylag kevés működő tőke érkezett Magyarországra – Kínát még Japán és Dél-Korea is megelőzte.)

^a Öt gyárról (Budapesti Fényforrásgyár, Nagykanizsai Fényforrásgyár és Logisztikai Központ, Kisvárdai Halogén- és Autólámpagyár, Zalaegerszegi Alkatrészyár, valamint a Hajdúböszörményi Alkatrészyár) és több mint 4 ezer munkahelyről van szó. A legrészletesebb beszámolót ld. Egyes piaci hírek szerint valójában a Magyar Állam készül megszerezni az újonnan alakult Tungshram 2018 csoport részvényeit. *HVG*, 2018. ápr. 5. 21. és 59. o.

5. EGY KOHERENS MAGYARÁZAT ELEMEI

2012 nyarán Orbán Viktor két emlékezetes kijelentést tett a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezetőivel folytatott találkozója során. Célként fogalmazta meg, hogy

- i. a bankrendszer legalább 50%-ának **magyar** tulajdonban kell lennie^a;
- ii. az új gazdasági modellhez tartozik a közszolgáltató cégek **nonprofit** alapra helyezése is.

„Ki kell iktatni a rendszerből a profitszemponokat, magyarul az összes szolgáltatást nonprofit alapra kell helyezni az energiaszolgáltatástól a vízszolgáltatáson át egészen a személyszállításig. Amikor a kormány olyan helyzetben van, hogy nem tudja olyan mértékben emelni a béreket, akkor az nem megy, hogy a közszolgáltatók eközben nyereséget termeljenek.”

mondta a miniszterelnök a kétórás rendezvényen, melyről felvétel is készült.^b

Kérdés persze, hogy ezen állítását mikor fogalmazta meg először – akárcsak saját maga számára is – a miniszterelnök, és persze az is, hogy mennyire gondolta ezeket végig. Azt akarta mondani, hogy az állami tulajdonú cégeknek a jövőben 0 nyereséget kell megcélözniük? És ha igen, akkor ez azt jelenti, hogy amennyiben a múltban nyereségesek voltak, akkor árat kell csökkenteniük, ha pedig veszteségesek voltak, akkor az államnak kell kipótolnia a 0-profit szint eléréséig a veszteséget? Orbán akkori közeli munkatársa, Lázár János, amikor egy nyereséges állami cég, a *FŐGÁZ* helyzetét értékelte, úgy fogalmazott, hogy a nonprofit működés csak annyit jelent, hogy „*az állam nem veszi ki a nyereséget a cégből*”.³⁸

Az mindenesetre tény, hogy amikor a politikai koncepció törvényjavaslattá formálódott, akkor még a szöveg tele volt a „nonprofit” kifejezéssel, de mire a törvényt elfogadták³⁹ ezt a szót utólagos módosítókkal szépen kigyomlálták a szövegből.⁴⁰ S amikor megjelent az államosított gázszolgáltató cégek első beszámolója – 2017 májusában – a mérlegadatokból kiderült, hogy a cégek nyereséget termeltek, amit a tulajdonos állam minden fenntartás nélkül, osztalék formában kivont a cégből.⁴¹ Sőt, a *DÉMÁSZ* esetében a kivont osztalék még nagyobb

^a A bankellenes retorika jelen volt a 2015 végén Lengyelországban hatalomra került „orbánista” kormány ideológiájában is. A kormány gyakran használta a „visszahonosítás” és „vissza-lengyelesítés” kifejezéseket saját céljai között. Ténylegesen azonban bankállamosítások nem történtek 2016 végéig [Kozarzewski – Baltowski (2016)].

^b Az energia-szektorban 2010-2014 között végbement visszaállamosítások bemutatását és értékelését ld. Mihályi (2015a) 7-17.o.

is volt, mint a cég éves nyeresége – vagyis a pénzkivonás a cég tartalékainak rovására történt.⁴²

Utólag sem könnyű meghatározni, hogy e két deklarált célon *túlmenően* melyek voltak a 2010-18 közötti hazai visszaállamosítási kampány legfontosabb valódi vezérlő elvei. 2018 tavaszán céljait a foglalkoztatási statisztika dimenziójában fogalmazta meg Orbán: olyan gazdaságot szeretnénk – mondta -, ami úgy néz ki mint a német, cél, hogy a GDP 50%-át magyar családi vállalkozások adják, a magyar dolgozók 60-65%-a pedig ilyen hazai tulajdonú cégekben és üzemekben dolgozzon.⁴³

A fentieket mind számba véve, meglátásom szerint Orbán Viktor miniszterelnök szeme előtt valójában 10 cél is lebeghetett.

(i) A választás útján betölthető törvényhozói pozíciókon, illetve az Országgyűlés által kinevezett intézményvezetők körén túlmenően^a, cél volt a lehető leggyorsabb és legnagyobb mértékű **elit-csere** az üzleti szférában is. Ez egyaránt fontos volt az olyan nagyvállalatok esetében, mint az energetikai közműcégek és a pénzügyintézetek, a média-világ vállalatai (pl. a TV2 kvázi-államosítása), de az olyan kisebb vállalkozásoknál is, mint a dohányboltok vagy a patikák. Ez összhangban volt azokkal az intézkedésekkel, amelyek során az állami intézményekben – az Alkotmánybíróságtól az általános iskoláig – szervezeti átalakításokkal, kényszernyugdíjazással⁴⁴ érték el a régi vezetők leváltását, illetve új személyek kinevezését.⁴⁵

Jelentős mértékben az elitcsere szempontjai határozták meg az EU-s források elosztását, és – kb. 2013-tól kezdve - a **civil szervezetek** ellen irányuló lejárató kampányokat is. Fontos szerepet kaptak ebben az elitcsere kampányban a vállalkozói érdekképviselések is:

- a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ),
- a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége (VOSZ),
- az Általános Fogyasztási Szövetkezetek és Kereskedelmi Társaságok Országos Szövetsége (ÁFÉOSZ),
- Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK),
- a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK), valamint
- a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara (BKIK).

^a Ezt szolgálta az új választási törvény is. Míg 2010-ben a Fidesz-KDNP a szavazatok 53%-ával a képviselői helyek 67,8%-át, addig 2014-ben a parlamenti mandátumok 66,8%-át szerezte meg a szavazatok 45%-ával.

Ezek a szervezetek a 2. és 3. Orbán-kormány idején évente több mint 20 Mrd Ft-tal gazdálkodhattak, amelynek legalább a fele közvetlenül a költségvetésből érkezett, míg a másik fele kényszer alatt befizetett tagdíj vagy regisztrációs hozzájárulás volt.⁴⁶ Nem meglepő, hogy ennyi pénzért cserébe a VOSZ kivételével valamennyi munkáltatói érdekképviselői szervezet mindvégig töretlen lojalitással szolgálta a három egymást követő Orbán-kormányt.

Orbán Viktor erről a keresztény-nemzeti tradicionalizmus ideológiai talaján álló, szükségyszerűen szűk, de új elitről már 2009 szeptemberében teljes nyíltsággal beszélt, a nevezetes kötcsei beszédében⁴⁷ – melynek kulcsszava is az „elit” és az „erő” volt^a -, sőt már egy 1994-es Debreczeni-interjúban is, ahol 8-10 kiválasztott magyar nagyvállalkozó politikai támogatásának fontosságáról beszélt. Hasonló módon foglalt állást több alkalommal is a Fidesz másik ideológia által vezérelt politikusa, Kövér László is.⁴⁸

A Fideszt belülről is jó ismerő Tölgyessy Péter is hasonlóan érvelt: a „régeli” leváltásának és egy a személyéhez „garantáltan” hű, új elit megteremtésének szükségessége szerint is már 1994 óta alapcél volt Orbán számára. Az elitcsere, az őrségváltás egyfelől hatalomtechnikai lépéssorozat volt, de másfelől egyfajta szavazatvásárló, politikai-ideológiai ígéret is. Ahogyan ezt Tölgyessy Péter egyértelműen megfogalmazta:

„El kell venni a rosszaktól a tulajdont, a javakat, az álláslehetőségeket, az életlehetőségeket, a sajtót, a gazdaságot, mindent, és oda kell adni a jó magyaroknak. A jó magyarok a Fideszhez közelálló elitek, akik majd jó teljesítményt fognak nyújtani, és ezzel a Fidesz ideológiája szerint tulajdonképpen az összes magyar jól jár majd.”⁴⁹

Ez egy-az-egyben a feudális adományok logikája szerint levezetett taktikai megfontolás volt.

Számos jel mutat arra, hogy 2010-től ez az elit-csere koncepció minden más korábbi megfontolást, elméletet felülírt. Noha nem ez volt a közvetlen cél, végeredményben 2010-től szisztematikusan zajlott a jogállamiság (*rule of law, Rechtsstaat*), a fékek és ellensúlyok rendszerének felszámolása az aktuális napi politikai célok által meghatározott területeken. Így és ezért került be számos Fidesz-politikus beszédébe a náci ideológus, Carl Schmitt „igazságos állam” (*gerechte Staat*) koncepciója⁵⁰, amely egyben legitimálta is a visszamenőleges jogalkotást és az Országgyűlés által elfogadott visszamenőleges hatályú, szándékosan diszkrimina-

^a Ebben a beszédben – amelynek szerkesztett és rövidített változata nyomtatásban csak egyszer jelent meg a *Nagyítás* c., kérész-életű hetilap 2010. februári nyitó számában -, Orbán nem kevesebb, mint 35 alkalommal használta az „elit” szót és 26-szor az „erő”-t.

tív törvényeket. És azért került sor az ügyészség közvetlen állami irányítására is, hogy biztosítsa a „szelektív kriminalizáció” intézményi feltételeit.^a

Az elit-cserét a kormányzat visszamenőleges hatályúan is érvényesítette. A 2. Orbán-kormány vezette be, hogy az Országgyűlés egyes bizottságai albizottságokban vizsgálták a korábbi kormány tevékenységét.^b Sőt ennél is továbbmentek: 2013 és 2016 között, négy év alatt 2200 utcát és közterületet neveztek át. Pl. az Úttörő utcanevet 93 helyen cserélték le 2012 és 2016 között. Ugyanennek a kampánynak volt a része az „önkéntesjelképek” – elsősorban a „vörös csillag” használatának – értelmetlen és a nemzetközi jogba ütköző kriminalizálása is.^c Az sem véletlen, hogy a papírpénzokről eltűnt Ady Endre, Bartók Béla és Kossuth Lajos portréja.

(ii) Az már a 2. Orbán-kormány első 18 hónapját követően világos volt, hogy a gazdaság versenyszektorát közvetlenül érintő döntések beleilleszkedtek egy a tulajdonosváltásnál is tágabb kört érintő **központosítási stratégiába**: csökkentették a minisztériumok számát és összevonták számos korábban (relative) független állami intézményt⁵¹, a megyei szintű kormányhivatalokat (szám szerint 18-at) megyén belül összevonták, stb. A kormány természetesen nem centralizációról vagy koncentrációról beszélt, hanem a bürokrácia elleni harcról. Az állami szférán belüli intézményi koncentráció azt szolgálta, hogy a kormányzat felborítsa a korábban kialakult belső elosztási arányokat, és teljes körű vezetői váltást hajtson végre.

(iii) A közszolgáltatások terén végrehajtott államosítások közvetlen célja **a fogyasztói árak feletti kontroll** visszaszerzése volt. Ha az állam a tulajdonos, akkor a gáz, a villany, a víz, a szemétszállítás stb. ára szinte tetszés szerint határozható meg, legfeljebb azzal kell a kormánynak törődnie, hogy a tulajdonába visszakerült cégek veszteségét valamilyen keresztfianszírozási technikával előbb-utóbb pótolja. A tapasztalatok ugyanis azt mutatták, hogy a

^a Mint Tordai (2017) kimutatta az ügyészség elérte, hogy egyfelől a közvád teljes monopóliumát élvezhesse, másfelől azonban nemhogy politikai, de közjogi felelősséget se kelljen viselnie. A Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatával szemben az Alkotmánybírósággal mondatták ki még 2005-ben, hogy nem lehet helye pótmagánvádnak az állami vagyon sérelmére elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban. Erre ráerősítve az Alaptörvény már kifejezetten tartalmazza, hogy az ügyészség kizárólagosan jogosult az állam büntetőjogi igényének érvényesítésére. Ezt tetézte, hogy előbb korlátok közé került, majd meg is szűnt a Legfőbb Ügyész interpellálhatósága a parlamentben. A Legfőbb Ügyész felelőssége még az újráválaszthatóságán keresztül sem érvényesül, mert az országgyűlési képviselők 1/3-a az államszervezetben szinte példátlanul bármeddig hivatalban tudja tartani az ügyészség vezetőjét, még a megbízatási idő lejártát követően is.

^b Ugyanakkor a hivatalban levő kormány tevékenységét illetően – hasonlóan az első 1. Orbán-kormányhoz – megakadályozták ellenzéki kezdeményezésű vizsgáló bizottságok megalakítását és működését.

^c 2010 és 2016 között vörös csillag ügyben Magyarország fél tucatnyi pert veszített Strasbourgban.

fogyasztói árak témáját könnyen lehet a választási harc középpontjába állítani. Durva leegyszerűsítéssel: amelyik párt alacsonyan tudja tartani a gáz és a villamosenergia árat, vagy pláne csökkenteni azokat, az megnyerheti a választásokat.^a Más kérdés, hogy amikor ez a politika elkezdődött, 2012-ben az infláció makacsul 5-6% között ingadozott. Ekkor még senki sem számított arra, hogy két éven belül „begyűrűzik” Magyarországra is a defláció, s így 2014-re az infláció éves átlagban is mínusz 0,2%-ra csökkent.

(iv) Orbán Viktor tisztában volt azzal, hogy a magántulajdon, különösen a külföldi tulajdon, a multinacionális vállalatok elfogadottsága még a rendszerváltás idején sem volt általános, azt követően pedig folyamatosan csökkent. A Fidesz egyes vezetői már 2010 előtt is fengettek olyan húrokat, hogy a privatizáció át van szöve **korrupcióval**, ezért az ilyen módon szerzett vagyont vissza kell szerezni.^b Ennek a külföld-ellenességnek volt a világviszhangot kiváltó megnyilvánulása a budapesti Közép-Európai Egyetem (CEU) és Soros György személye elleni politikai támadás 2017 tavaszától. Ez az egyik magyarázata annak, hogy – szemben a III. Köztársaság Alkotmányával⁵² - a 2011-ben elfogadott Alaptörvényben sem a „magántulajdon”, sem a „piacgazdaság” kifejezés nem szerepel, és ennek folyományaként az új, 2014-ben hatályba lépett Polgári Törvénykönyvben sem. Ezért törölték az Alaptörvényből a „szociális piacgazdaság” kategóriáját is. Úgy érezték, hogy a jelző és a jelzett szó, más és más indításból, a választók többsége számára egyaránt ellenszenves.^c

(v) Számos dimenziójában Orbán politikája az 1989-2010 közötti történések visszafordításával egy fajta anti-republikánus, nemzeti kultúrharc is volt, kísérlet a **Horthy-korszakkal való folytonosság** megteremtésére. Erre bizonyíték a már idézett kötcsei beszéd címe is („*Megőrizni a létezés magyar minőségét*”), illetve Orbán egyik kedvenc szófordulata a „*magyar ész-*

^a Az EU először 2015 februárjában szólította fel Magyarországot, hogy teljes mértékben feleljen meg a 3. energiacsomag követelményeinek és hajtsa végre, valamint alkalmazza a gáz- és villamos energiáról szóló uniós irányelveket. Miután ez három év alatt sem történt meg – így például magyar gázügyi jogszabályok továbbra is lehetővé teszik a magyar kormány számára, hogy meghatározza a nemzeti hálózatokhoz való csatlakozás és hozzáférés bizonyos feltételeit, a kiegyensúlyozó szolgáltatások nyújtása, valamint a határon átnyúló infrastruktúrákhoz való hozzáférés feltételeit – a Bizottság az Európai Bírósághoz fordult.

^b „*A választópolgárok túlnyomó többsége egyetért azzal, hogyha bizonyíthatóan korrupció kísért egy ügyletet, akkor a nemzeti vagyont vissza kell szerezni*” – mondta 2005. szeptember 19-én Áder János az Országgyűlésben egy pártja által megrendelt, egyébként soha nem publikált közvéleménykutatásra hivatkozva.

^c 2009-ben, a választásokra készülő Fidesz programjának (amelyet Matolcsy György neve fémjelzett) még ez volt a címe: „*Megújított szabadelvű és szociális piacgazdaság Magyarországon*”. A szociális piacgazdaság terminológiája tekintetében egyébként Orbán maga sem volt mindig következetes. Egy 2017-es nyilatkozatában, éppen Soros Györgyöt támadva, evidenciaként emlegette a „szociális piacgazdaság” intézményét. „*Mi, itt Európában (...) a szociális piacgazdaságban hiszünk, amiben ő hisz, pénzügyi manipulátorként, az egyfajta kaszinókapitalizmus*”.

járás”.^a E tekintetben Orbán az Antall József és Boros Péter által 1990-94 között képviselt történelmi narratívához, s az azt kísérő szimbolikus politizáláshoz (pl. a Szent Korona tan felélesztése, a budapesti Kossuth Lajos tér átépítése) tért vissza, mint ahogyan azt ő maga egyébként számos alkalommal is hangsúlyozta már a 2002-es választások előtt is!⁵³ Ennek az anti-republikánus logikának felelt meg az, hogy Alaptörvény az ország hivatalos elnevezését is megváltoztotta: Magyar Köztársaság helyett Magyarország lett.

(vi) Az orbáni politika arra is alkalmas volt, hogy elhalássza az MSZP-szavazók egy részét. Bár azok a korábbi baloldali szavazók, akik alapjában véve mindig is bizalmatlanok voltak a magántulajdonnal és a kapitalista piacgazdasággal szemben, ettől még nem lettek automatikusan Fidesz-szavazók, sokan elpártoltak az MSZP-től és az LMP-hez vagy a Jobbikhoz közeledtek. A Fidesz szempontjából már ez is politikai nyereség volt. Bauer (2017) kifejezését kölcsönvéve, **szelektív anti-kapitalizmusnak** – ezen belül szelektív protekcionizmusnak - is nevezhetjük az Orbán-rendszert, s e tekintetben Orbán álláspontja tulajdonképpen nem sokban különbözött az MSZP balszárnya által 1989 óta képviselt állásponttól. A szelektív tökeellenesség azonban messze nem csak retorika volt, hanem nagy horderejű, jövedelmeket, vagyonekat és piaci lehetőségeket újraelosztó intézkedések egész sora is. Ez volt a magyarázata annak, hogy – szemben az 1998-2002-es időszakkal, Orbán Viktor első miniszterelnöksége idején – a Fidesz szinte teljes mértékben törölte kommunikációs szótárából a „polgár kifejezést is, és helyette leginkább „az emberek” és/vagy a „magyar családok” szófordulatot használták.

(vii) A történéseknek volt egy **külpolitikai** dimenziója is. Egyfelől, 2010 után sorozatban születtek olyan projektek^b és jogszabályok, amelyek már a megszavazás pillanatában is nyilvánvalóan ellentétesek voltak az uniós joggal, vagy valamely fontos, előkészítés alatt álló EU-rendszabállyal.^c Mindez része volt a 3. Orbán-kormány 2015 májusában megkezdett, Brüsszel és Strasbourg ellenes kommunikációs kampányának.⁵⁴ Egybevéve a 2. és a 3. Orbán-kormány különféle gazdaságpolitikai és jogalkotási döntéseit világosan látszik, hogy ez a politika Magyarország nyugati szövetségesei között is erős különbséget tett: többnyire kedvezett a

^a Maga a szófordulat Karácsony Sándor 1939-ben megjelent tanulmánykötetének címét idézte.

^b Ezek közül a legfontosabb a Paksi atomerőmű orosz fővállalkozással tervezett bővítése, illetve a Belgrád-Budapest vasúti projekt volt.

^c Példa erre a génmódosított növények termesztésére és importjára vonatkozó tiltás, amelyet még az Alaptörvénybe is beleírtak (XX. cikk). Ez szemben állt az EU és az Egyesült Államok között kitargyalt és aláírásra váró szabadkereskedelmi megállapodással (TTIP), amely, mint uniós szintű szabályozás automatikusan felülírja a magyar törvényeket. Népszabadság, 2015. jan. 23.

német tőkének és szembement az amerikai tulajdonú vagy eredetű, Magyarországon megtelepedett multinacionális vállalatok érdekeivel. A „kelet felé való nyitás” jelszavának jegyében már a 2. Orbán-kormány is nyíltan orosz barát politikát folytatott, ám kezdetben ez sem tűnt éles fordulatnak a korábbi kormányok viselkedéséhez képest.^a Ide vezethető vissza

- a MOL 22%-ának megvásárlása,
- a biztonsági (stratégiai) földgáztárolók visszavásárlása,
- a szlovák villamosművek megvételére tett kísérlet (ld. később).

Ezek minden bizonnyal orosz kérésre történtek. 2017 végén még az a feltételezés is lábra kapott, hogy Mészáros Lőrinc a Mátrai erőművet valójában az Orosz Állam strómanjaként vásárolta meg.⁵⁵

Másfelől, az államosítás, illetve az állami cégek szoros központi irányítása azt a célt is szolgálta, hogy a Fidesz-kormányok az Országgyűlés és a közvélemény megkerülésével, költségvetésen kívül, az állami cégeknek kiadott utasításokkal juttassanak sok tízmilliárd forintot nagyságrendben pénzt a határon túli magyar pártoknak, intézményeknek, lapoknak, portáloknak stb.^b Még arra is volt példa, hogy a Magyar Állam romániai ingatlant vásároljon.^c

A Kína felé történő nyitás is része volt ennek a stratégiának. Ez felemás eredményeket hozott. Egyfelől sikerként számolhatta el a 2. Orbán-kormány, hogy 2016 novemberére tető alá hozta a Belgrád - Budapest vasútvonal korszerűsítését előirányzó szerződést.^d Másfelől viszont - bár az Orbán-kormány erőltette, Magyarországnak 2012-ben nem sikerült bekerülni az ENSZ Biztonsági Tanácsába, amihez nyilvánvalóan szükség lett volna orosz és kínai támogatásra is. Ugyancsak kihagyták Magyarországot az Ázsiai Infrastrukturális Befektetési

^a A Kelet felé nyitás politikáját 2002-ben már Medgyessy Péter miniszterelnök elkezdte és ezt változtatás nélkül folytatta Gyurcsány Ferenc is. Sem akkor, sem később nem hozott konkrét gazdasági eredményt ez a külpolitikai fordulat. Bár 2010-2014 között a magyar export emelkedett a keleti nyitás országaiba, de sokkal kevésbé nőtt, mint közép-európai versenytársaink exportja. Ráadásul a kiemelten fontos kis- és középvállalkozói szektor exportja is csak a volt szovjet tagállamokba nőtt jelentősen [Békés (2015)]. 2016 során a kormány meghirdette a „déli nyitás” politikáját is, melynek keretében Latin-Amerikában, Afrikában és Dél-Kelet Ázsiában sorra nyíltak a magyar kereskedő házak. 2017 végére bebizonyosodott, hogy ezek nem tudnak hozzájárulni a magyar exporthoz, ezért többségüket, 14 házat gyorsan be is zártak.

^b A HVG egyik cikke (2017. szept. 8.) a Határok Nélkül a Magyar Sajtóért Alapítvány példáján mutatta be, hogy csak ezen a csatornán keresztül honnan folytak át a pénzek a határon túlra (*Szerencsejáték Zrt., MVM, Paksi Atomerőmű, MFB, Diákhitel Zrt., Magyar Követeléskezelő Zrt., Nemzeti Újtdíjfizetési Szolgáltató*).

^c 2018 elején az MNV Zrt. egyik 100%-os leányvállalata, a Manevi Zrt. az erdélyi Szatmárnémeti egyik ikonikus épületét, a felújításra váró, egykori Pannonia (vagy Dácia névre hallgató) szállodát vásárolta meg. Az 1995-ös privatizáció idején az akkori alkalmazottak vették át a szállodát működtető cég részvényeit. 2007-ben egy román üzletember 1,7 M euróért vásárolta meg a céget, aki a szálloda felújítására készült, de terveit a gazdasági válság megghiúsította. Tőle került az ingatlan a Magyar Államhoz.

^d Ez része lenne Kína Ázsiát és Európát összekötő gigantikus „Új Selyem út” projektjének. A vasúti korszerűsítés összköltségét – kamatokkal együtt - 2018 elején 1000 Mrd Ft-ra becsülték. [HVG](#), 2018, jan. 11.

Bank (AIIB) alapításából, valamint a 16+1 Befektetési Alapból, amelyek Kína és 16 európai ország hozott létre ugyancsak 2016 novemberében.

(viii) Az államosítási-visszavásárlási döntések egy részéről nyilvánvaló és/vagy sejthető, hogy valójában a **Fidesz-közeli üzleti körök** anyagi megsegítése-megmentése volt a tranzakció lényege. Ide tartozott az *MKB Bank*, a *Rába* és az ajkai erőművet működtető *Bakonyi Erőmű* visszavásárlása, az *FHB Jelzálogbank* két veszteséges leánybankjának megvásárlása, a Gránit Bankban, és a Széchenyi Bankban történt állami tulajdonszerzés, a budapesti Pollack Mihály téri mélygarázs megvétele^a, illetve azok a sok milliárd forintos ingatlan-tranzakciók, amelyeknél a vevő a Magyar Nemzeti Bank volt. Ilyen „szívességi államosítás”-sal próbált – mint utóbb kiderült sikertelenül - megmenekülni a totális csódtól 2010 márciusában a Quaestor pénzügyi csoport is, amikor a cég irányítója, a tényleges többségi tulajdonos Orbán Viktor felajánlotta cége átadását.⁵⁶ Egy helyütt Bokros (2017) így fogalmazott: „Állami tulajdonú veszteséges vállalatból sokkal könnyebb lopni”. Vélhetően Bokros arra utalt – bár ezt az idézett helyen egyáltalán nem fejtette ki -, hogy egy veszteséges állami cég felső vezetése kevésbé fog ellenállni a kívülről és fentről érkező utasításoknak, még ha tudják is, hogy ez növelni fogja a cég veszteségeit. A menedzsment inkább azt fogja gondolni, hogy amennyiben a kormány vagy kormányzatot képviselő politikusok kérését mindig teljesítik, jobb eséllyel remélhetik, hogy a veszteségek miatt őket nem fogják leváltani, sőt még azt is, hogy az állam egyszeri vagy folyamatos külső segítséggel még segíteni is fog a veszteségek eltüntetésében.

(ix) A központosítási, államosítási intézkedések – jogszabály-változások és üzleti tranzakciók – több területen találkoztak az ágazatban dolgozó szakemberek teljes mértékben vagy részben indokoltnak mondható javaslataival. Ez volt a helyzet – például – a vízi közmű szektorban^b, a csatornázás, a hulladékgyűjtés (értsd: szemétygyűjtés), a kéményseprés, a fémhulladék-

^a A tranzakció azért keltett feltűnést, mert egy luxemburgi tulajdonú magáncég háromszor annyit adta tovább az MNV Zrt.-nek a mélygarázst, mint amennyit maga hozzájutott. Az ügyben – hűtlen kezelés gyanújával – a Fővárosi Főügyészség 2017 nyarán nyomozást is kezdett.

^b A rendszerváltáskor Magyarországon 33 szolgáltató vállalat működött, később ez a szám megközelítette a 400-at. 2013-ban négy regionális vízművállalat az MNV Zrt. pénzéből intenzív akvizíciós tevékenységet folytatott, vagyis felvásárolták a környékbeli kisebb magánvállalatokat. Ezen tranzakciók részleteiről csak kevés információ szivárgott ki [Magyarország Kormánya (2015) 44. o.]. Végeredményben a vízmű-cégek száma négy év alatt 41-re csökkent.

kereskedelemben, a budapesti taxi-szolgáltatás területén, az állami közmédiában^a vagy a mezőgazdaságban. 2018 nyarán a 4. Orbán-kormány hozzákezdett a *MÁV* és a *Volán*-cégek, illetve az *MVM* és az NKM Nemzeti Közművek Zrt. összevonásához is.

Mindezekben a helyeken valóban szükség volt egy **koncentrációs** folyamatra, mert a működő vállalkozások többsége túlságosan kicsi volt. A bankszektoron belül ez a megfontolás a takarékszövetkezeti bankok esetében is jogos volt.^b Végeredményben kormányzati segítséggel támogatott koncentráció zajlott le az állami földek bérbeadásánál, a dohányboltok államosításánál, a szociális szövetkezeti szektorban^c és - különösen erőteljes módon – a szerezéscélok-automaták üzemeltetési piacán is.⁵⁷ Logikáját tekintve látszólag ez a centralizációs szándék igazolta azokat a lépéseket is, amelyekkel Orbán Viktor diszkriminálta a neki nem tetsző kisegyházakat^d, de támogatta azokat, akiket valamilyen okból kedvelt, s amelyek – az állami vagyonjuttatások és projekt-támogatásoknak köszönhetően gyors fejlődésnek is indultak.^e

(x) A *MOL*-ban, az ország legnagyobb és legtőkeerősebb vállalatában való állami részesedés jelentős növekedése arra is lehetőséget biztosított, hogy hirtelen szükség esetén a központi költségvetés igénybe vegye a *MOL* pénzforrásait is. Erre 2013-ban történt is példa, amikor az év végi államadósság-pozíció javítása érdekében a Magyar Állam 1 Mrd € értékben ún. PEMÁK államkötvényt vásárolt vissza valamiféle swap-tranzakció keretében, ideiglenesen.⁵⁸ A statisztika nyelvén ezt *window-dressing*nek, vagyis a **statisztika kozmetikázásának** hívják.

* * * * *

^a A közmédiában egymás mellett működtek – jogilag egymástól függetlenül, de valójában egy kézből irányítva – az állami tv- és rádiócsatornák, továbbá az MTI is,

^b 2013 és 2017 között az önálló szövetkezeti bankok száma 120-ról 12-re csökkent. Más kérdés, hogy az MNB vezetői szerint a nagybankok koncentrációja is elengedhetetlen lett volna, és az állam – mint átmeneti tulajdonos – a visszavásárlással csak katalizálni kívánta ezt a folyamatot.

^c 2006-ban – tehát a Gyurcsány-kormány idején – jöttek létre az első szociális szövetkezetek, amelyek számos munkáltatói adó- és járulékkedvezményt élveztek, továbbá közvetlenül is kaptak költségvetési támogatást. Az elgondolt cél az volt, hogy ilyen módon foglalkoztatni lehet egy sor kistelephelyen élő, alulképzett potenciális munkavállalót. 2017 szeptemberében – papíron legalábbis – 3374 ilyen szervezet működött az országban. Magyar Narancs, 2018. márc. 8.

^d Ez történt – például – az 1981-ben alapított és később Iványi Gábor által vezetett Magyarországi Evangéliumi Testvérközösséggel (MET).

^e Ez történt – például – a Köves Slomó által 2004-ben alapított Egységes Magyarországi Izraelita Hitközséggel (EMIH). Magyar Narancs, 2018. febr. 15.

Az általánosítás még magasabb szintjén úgy is lehet fogalmazni, hogy

„az államosítás mindenkinek ígér valamit: a fogyasztóknak az árak csökkentését, az alkalmazottaknak a foglalkoztatás fenntartását, a vállalkozók egyes csoportjainak több állami megrendelést a növekvő számú közkezben lévő vállalattól, kedvező hitelfeltételeket az állami bankoktól, esetleg vagyonszerzési lehetőséget a közkezbe vételt követő privatizáció révén, a politikusoknak szavazatszerzést, közvetlen befolyási körük kiterjesztését, az apparátusoknak döntési lehetőségeik tágítását”.⁵⁹

Volt már ilyen a rendszerváltás történetében. Az 1989-es átalakulási törvény hasonlóképpen azáltal tudott jelentős változásokat generálni, hogy mindenkinek ígért valamit, sőt túligért és túlelosztott.

6. AMI ELLENTÉTBEN ÁLL A KOHERENS MAGYARÁZATTAL

Azt is látni kell azonban, hogy ezek a külön-külön azonosítható célok nem érvényesültek egyértelmű módon. Számos tény és politikusi megnyilatkozás azt mutatja, hogy a privatizáció 2010 után is nagyjából hasonló ütemben folyt, mint 2006 és 2010 között. Más összefüggésben, egy alkalommal Orbán Viktor maga is elárulta, hogy kormánya folyamatosan kettős játékot játszik: „pávatáncot” járt.⁶⁰

(i) A visszaállamosítási döntések logikáját azért is nehéz a külső megfigyelőknek nyomon követni, mert 2010 után folyamatos volt az állami irányítás rendszerén belüli hatalmi-vagyoni centrumok szaporodása, illetve átrendeződése.

A Miniszterelnökséget vezető miniszter, Lázár János egyre szélesebb vállalati kör felett szerezte meg a közvetlen irányítást, s ezzel kibővítette az MNV Zrt., illetve a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium befolyását. 2014 nyarától ugyancsak Lázár portfóliójában volt a *Magyar Posta Zrt.* állami tulajdonú részvénytársaságja is. 2016 elején már a Miniszterelnökséghez tartozott a *Magyar Fejlesztési Bank* (és ezen keresztül az *ENKSZ Első Nemzeti Köz-műszolgáltató*, amely a visszavásárolt gáz- és áramszolgáltatók, továbbá az algyői gáztároló tulajdonosa lett), a Paks 2 projektársaság, és igényként felmerült a Paks I. elhappolása is az MVM-től, illetve végső soron az MNV Zrt.-től.⁶¹ Kétévnyi pünkösdi királyság után azonban Lázár elvesztette „birodalma” jó részét. Hogy a Miniszterelnökség birodalomépítési tervei miről szóltak, talán már soha nem derül ki, a Lázár–Seszták-harc ugyanis Lázárék csapatának látványos fegyverletételével zárult, a korábbi NFM minisztert, Németh Lászlónét nyugdíjazták, és több állami cég élén fejek hullottak. A terület Matolcsy közeléből kapott új vezetőt, majd a Némethné felügyelte cégeket végül el is vették a Miniszterelnökségtől. Lázáréknak mindent át kellett adniuk Seszták Miklósnak, az NFM új irányítójának: az MFB és a Posta mellett az ENKSZ-t és a KAF-ot is. A 2018-as választások után viszont Orbán utilaput kötött mind Lázár, mind Seszták talpára, sőt a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium is megszűnt.

MNB elnökként Matolcsy György is saját vállalati birodalmat épített ki saját magának (MKB Bank, Tőzsde, Giro). A létező – vagy esetleg nem is létező - jogi kiskapukat maximálisan tárva, az MNB 2014-ben hat alapítványt is létrehozott, s ezeket 300 Mrd Ft-nyi induló tőkével látta el. Ez a nagyjából állampapírban, kisebb részt bankbetét formájában kihelyezett MNB-vagyon jelentős része pár hónap alatt átkonvertálódott ingatlanbefektetésekre, illet-

ve vállalati részesedésekre. **Az állami vagyonkezelő, az MNV Zrt. soha nem volt annyira súlytalan, mint a 2. és 3. Orbán-kormány idejében,** illetve a 4. Orbán-kormány megalakulását követő első hónapokban, amikor az állami cégek túlnyomó többségét – több mint száz céget (!) - elvitték az MNV Zrt.-től és szétesztették 28 szervezet között. Ilyen értelemben tehát az újraközpontosítás sem volt egyértelmű tendencia.

(ii) A kormány bankellenes politikájának volt egy olyan vetülete is, amit úgy lehetett interpretálni, hogy a Fidesz a bankok közötti egészséges versenyt pártfogolja. 2011 őszén a kormány **kartellváddal** gyanúsította meg a bankokat, mondván, hogy összehangolták üzleti stratégiájukat a devizahitelek ügyében. A kormánynak alárendelt GVH az elvárásoknak megfelelően 11 külföldi tulajdonban álló nagybank ellen eljárást indított és összesen 9,5 Mrd Ft büntetést szabott ki. Az első hallásra is abszurd vádakat, érveket és ítéleteket végül a Kúriának kellett megsemmisítenie. Erre persze csak sok év késéssel, 2016 decemberében került sor.^a

(iii) Nem csak államosítási, de nagy értékű és/vagy szimbolikus jelentőségű privatizációs döntések is születtek:

- A 2013-as^b, illetve 2015-ös költségvetésbe^c is beállítottak egy – hónapokon át titokban tartott - jelentős összegű privatizációs bevételt. Nyilvánosan szóba került, hogy az MNV Zrt. próbálja meg értékesíteni az általa tulajdonolt 55 kormányüdülőt, bejelentésre került, hogy 2016-ban a kormány koncessziós pályázatot kíván hirdetni a recski réz- és aranybányára⁶² stb. 2015 nyarán a kormányzat végül kiszivárogtatta, hogy a Nemzeti Földalap az állami földek privatizációjára készül és innen várnak privatizációs bevételt.^d Mi több, a kormány később azt is bejelentette, hogy a 2016-ban és 2017-ban befolyt 270 Mrd Ft-ot privatizációs bevételek tekinti és – Bokros Lajos legjobb tanítványaként – ezt a pénzt az államadósság törlesztésére fogja felhasználni.

^a A devizahitelek ügyével kapcsolatban várhatóan véleményt fog nyilvánítani az EUB is.

^b 2013. május 10-én, Varga Mihály nemzetgazdasági miniszter bejelentette, hogy egyes megkezdett állami beruházások csak akkor folytathatók, ha a fedezet egy részét állami ingatlanok eladásából lehet finanszírozni. Később az is kiderült, hogy 2013-ra 60 Mrd Ft-os privatizációs bevételt kíván a kormány utólag beépíteni a költségvetésbe.

^c Az eredetileg benyújtott költségvetésben 169 Mrd Ft szerepelt. Később ezt a számot felfelé módosították (201 Mrd Ft). Arról azonban nem adott tájékoztatást a dokumentum, hogy konkrétan milyen eladási szándékot fed le ez az adat. Arról is csak 2015 augusztusban szivárgott ki információ, hogy azt, amit az MNV Zrt. értékesíteni fog, elektronikus árveréssel fogják eladni.

^d 2016 közepéig ténylegesen 206 ezer ha került eladásra – a meghirdetett mennyiség 55%-a -, amikor is a kormány deklarálta, hogy a folyamatot lezártak tekinti.

- Minimális közfigyelem mellett ment végbe az ún. 4G-s állami mobiltelefon-frekvenciák koncessziós értékesítése 2014 szeptemberében 130 Mrd Ft ellenében. Ennél jóval kisebb tétel volt a 3400-3800 megahertz közötti sávon belüli frekvenciák értékesítése 2016 júniusában, amiből 896,6 M Ft állami bevétel származott.^a
- 2015 végén - teljesen váratlanul – a kormány piacra dobta az MNV Zrt.-vel a magánnyugdíjpénztárak államosítása nyomán megszerzett, 5%-nyi OTP részvényt, s ezzel egy csapásra 75 Mrd Ft privatizációs bevételt generált magának.⁶³
- Fontos volt a *Budapest Airport* megmaradt 25%-ának eladása 2011-ben 37 Mrd Ft-ért.
- 2018 elején az állam 46 Mrd Ft-ért eladta az általa 2010-2015 között épített szlovák-magyar határkeresztező földgázvezetékét a *MOL*-nak.
- 2013-ban a *Magyar Posta* állami tulajdonú részvényeit eladták a Spéder Zoltán irányított pénzügyi holdingnak 19 Mrd Ft-ért. Két évvel később a *Magyar Posta* Zrt. 1,7 Mrd Ft-ért eladta pénz-szállító cégét és pénz-feldolgozó cégét, az egykori Defend Security Kft. utódját, az MPT Security Zrt.-t két Spéder Zoltán érdekeltségébe tartozó cégnek, a Takarékbanknak, illetve az *FHB*-nak. 2017 elején az MNB eladta a bukott követelések kezelésére megalapított Magyar Reorganizációs és Követeléskezelő Zrt.-t.
- Az Orbán-kormánynak az ellen sem volt kifogása, hogy a visszavásárlás után újra eladásra kerüljön a 2011-ben államosított három húsüzem.⁶⁴
- 2015 novemberében a 100%-ban állami tulajdonú *Szerencsejáték Zrt.* eladta az osztrák többségi tulajdonosnak a soproni kaszinó mögött álló Pannon Partner Kft.-ben meglévő 25%-os üzletrészét, s ezzel az állami cég teljes mértékben kivonult a koncessziós kaszinók működtetésének piacáról.⁶⁵
- Említésre méltó tranzakció volt az ajkai alumíniumipari vállalat, a *MAL* visszaállamosítását követő újraeladása 2014-ben⁶⁶, valamint az, amikor 2016 elején egy hazai magáncég felszámolásból vette meg a szombathelyi *MÁV Vasjármű Kft.* vagyonelemeit.^b
- Inkább szimbolikus, mint komoly anyagi terheket eredményező döntés volt 2013-ban az ún. restitúciós törvény, amely a Horthy-korszak arisztokráciája számára lényegesen megkönnyítette az államosítás során elvett műkincsek visszaigénylését.

^a 2017-ig ezeket a bevételeket a KSH „privatizációs” bevételként, egy összegben, a szerződéskötés évében számolta el. Később az Eurostat ezt visszakönyveltette, és – mint bérleti díjat – szétosztotta az egymást követő évek között.

^b Mint az rögtön nyilvánosságra került, a vásárló cég elsőszámú vezetője Glattfelder Béla, a Nemzetgazdasági Minisztérium egykori államtitkára, Fidesz országgyűlési és EP-képviselő volt. A cég valódi tulajdonosaira nem derült fény, mert a cégláncolat végén egy *off-shore* cég állt.

- 2015 novemberében L. Simon László miniszterelnökségi államtitkár a 2/3-os nemzeti vagyon törvény módosítását is indokoltnak tartotta annak érdekében, hogy az állami tulajdonú kastélyokat magánbefektetőknek el lehessen adni.^a
- Bár erről ritkán adott hírt az MNV Zrt., de tény, hogy 2015 szeptemberében üzemképessé vált az MNV Zrt. *on line* aukciós felülete, ahol egyidejűleg száznál is több ingatlanra lehetett licitálni. Három év alatt az állami holdingnak több mint 37 Mrd Ft bevételt eredményezett a mintegy 1400 ingatlan értékesítése. 2018 nyarán, új lehetőségként, 76 állami cégrészesedést hirdettek meg 100 ezer és 69,8 millió forint közötti kikiáltási áron ugyanezen a platformon.⁶⁷ Folyamatos volt az ingatlanértékesítés Budapesten is. A Budapest Főváros Vagyonkezelő Zrt.-n (BFVK Zrt.) keresztül éves átlagban 2 Mrd Ft körüli bevétel keletkezett.⁶⁸
- 2016 őszén Lázár János bejelentette, hogy az egykori Tokaji borgazdaság 100%-osan állami tulajdonú jogutódját, a *Grand Tokaj Zrt.*-t a 3. Orbán-kormány privatizálni készül. A cég ugyanis – mint Lázár János fogalmazott – a folyamatos állami támogatásokkal jelentősen torzítja a piacot.⁶⁹
- 2016 novemberében a kormány bejelentette, hogy 3-4 év alatt, két lépcsőben privatizálja azt a kb. 100 üdülőt és szállodát, amelyet 2012-13-ban az MNV Zrt. átvett a települési önkormányzatoktól, ami azután ezeket tovább adta az állami tulajdonú Erzsébet Vagyonkezelőnek, hogy nyugdíjasok, rászorulóknak, nagycsaládosoknak, gyermekeknek stb. kedvezményesen üdülhessenek ezeken a helyeken. Nem sokkal később a kormány koncepciót váltott, az üdülők nagy része értékesítés céljából visszakerült az MNV Zrt.-hez.⁷⁰

(iv) A budapesti értéktőzsde (BÉT) visszavásárlása is ellentmondásos üzenetet jelentett a piacok számára. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a kormányzatnak politikai értelemben csak akkor éri meg a rosszul teljesítő, hanyatló forgalmú BÉT-et visszavásárolni, ha elhatározott határozott szándéka, hogy néhány 100%-ban állami tulajdonú céget, mint – például – az *MVM*-et vagy a *Szerencsejáték Rt.*-t kész bevezetni a tőzsdére, vagyis privatizálni.

(v) Miközben a kormány nagyon sok esetben kampányt folytatott a multinacionális cégekkel szemben, ezzel párhuzamosan a kormány sokakkal – 2012. július 20. és 2018. július 1. között

^a Erről az ideológiai kérdések iránt nagyonis fogékony politikus a csurgófehérvári, magántulajdonban álló Károlyi-kastély felújítása kapcsán rendezett ünnepségen beszélt.

szám szerint 77-tal - az ország újraiparosítására való hivatkozással^a, stratégiai együttműködési megállapodást kötött.⁷¹ Ennek folyományaként számos multinacionális cégnek (pl. Audi^b, Bosch^c) a kormány jelentős beruházási- és K+F **támogatásokat**, továbbá adókedvezményeket^d is nyújtott.⁷² Az egyedi kormánydöntéssel megítélt, közvetlen támogatások értéke 2011 és 2017 között 256 Mrd Ft volt, ami éves szinten, végső soron szimbolikus jelentőségű tétel, de – mint az ábrán is látható – a 2. és 3. Orbán-kormány idején jelentős növekedés ment végbe az előző 8 évhez képest. Más szóval a szavakban multi-ellenes Orbán-kormányok nagyobb tételben támogatták a multikat, mint a korábbi, szociál-liberális kormányok.

De más módon is igyekezett Orbán egyes nyugati partnercégek kegyében járni. A *Budapest Bank* magas áron történt visszavásárlása – például – kifejezetten szívességi gesztus volt az amerikai General Electric (GE) felé. Hasonlóképpen az amerikai cégek érdekét szolgálta a bányászati törvény 2014. végi – lényegében titokban tartott – módosítása, amely megnyitotta az utat a palagáz kitermelése előtt, továbbá a 2016-tól érvényes, új társasági adó-hitel konstrukció bevezetése, amely szintén a GE-nek kedvezett. Ugyancsak ilyen, erőteljes baráti gesztusnak tekinthető a Magyar Állam – sajátjókéhez viszonyított – 161%-os árfolyamon történt, 15%-os részesedés vásárlása az osztrák Erste Bankban.

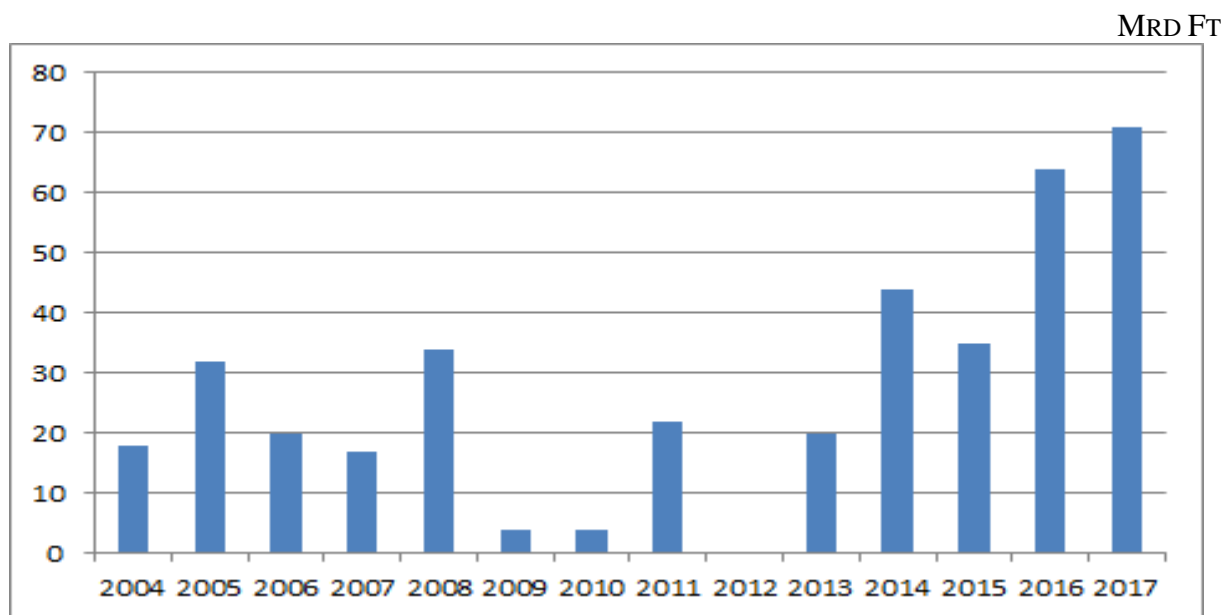
^a Ezt a cékitűzést a 2. Orbán-kormány nemzetgazdasági minisztereként Matolcsy György dobta be a köztudatba 2011 novemberében. Az ún. Irinyi Tervben számszerűsített cél az volt, hogy az ipar aránya a GDP-ben a 2015-ös 23,5%-ról 30%-ra emelkedjen 2020-ig, s ezzel Magyarország legyen az az EU-tagállam, ahol a GDP-n belül a legnagyobb szeletet az ipari termelés adja. A valóságban ez a részarány 2012-15 között 1 százalékpontot nöött is, de azután 2016-ban és 2017-ben majdnem ugyanennyit csökkent.

^b 2011-ben a kormány 45 Mrd Ft (150 M €) támogatást adott a győri Audinak, még hozzá úgy, hogy a nyilvánosság és az EU felé csak 11 Mrd Ft-ot ismert be. Minderre 2014 novemberében derült fény, a brüsszeli bizottság vizsgálódásai nyomán. 2016 elején az ugyancsak német Thyssenkrupp cégcsoport magyar leányvállalatai kaptak közel 11 Mrd Ft-os támogatást egy összességében 30 Mrd Ft körüli magyarországi beruházási tervhez, ami egyébként áttételesen ugyancsak az Audi érdekeit szolgálta.

^c 2015 egyik utolsó kormánydöntése alapján a német cég magyarországi leányvállalata 5,3 Mrd Ft-os, öt évre elosztott támogatást kapott.

^d Mint utólag kiderült, 2012-2014 között a kormány összesen 80 Mrd Ft értékben biztosított adókedvezményt néhány kivételezett multinak – az Audinak (40 Mrd Ft), a Hankooknak (17 Mrd Ft), a Hamburger Hungária erőműnek (9 Mrd Ft) és a Bridgestonenak (6,6 Mrd Ft), stb. értékben.

1. ÁBRA: A MULTINACIONÁLIS VÁLLALATOKNAK NYÚJTOTT TÁMOGATÁSOK ALAKULÁSA, 2004-2017

Megjegyzés: Csak a közvetlen állami támogatások adatai.

Forrás: Saját számítás a Külgazdasági és külügyminisztérium adatai alapján.

(vi) A paksi atomerőmű tervezett bővítésekor – Orbán egyik nyilatkozata szerint⁷³ - először az volt a döntő szempont, hogy csak az orosz Roszatom fogadta el azt a feltételt, hogy az újonnan épített blokkok a Magyar Állam tulajdonában maradnak, pár nappal később viszont a projektért felelős kormánybiztos arról beszélt, hogy ha Brüsszel úgy kívánja, akkor a Magyar Állam gond nélkül átengedi a két új paksi blokk tulajdonjogát az építő orosz cégnek, vagyis az állami tulajdonlás mégsem olyan fontos szempont.⁷⁴

(vii) Az is nehezen volt illeszthető be a privatizáció-ellenes retorikába, hogy 2014 őszén az *MVM* és a *MOL* szlovákiai leányvállalata, a Sloznaft vevőként bejelentkezett a szlovák villamosenergiai- társaság megvételére.⁷⁵ (Nem sikerült megvenni.)

3: KÉT CINIKUS NYILATKOZAT

2014 végén született Matolcsy György jegybankelnök több mint 600 oldalas munkája a 2010-2014 közötti időszak összefoglaló értékelése. Itt olvasható a nyilvánvalóan komolyan gondolt, mégis valójában cinikus megállapítás: „*az államnál van rosszabb tulajdonos: az a külföldi tulajdonos, aki belföldi monopóliumot vesz egy országban, a magas profitrátával termelőő jövedelmet kiviszi az országból*”.⁷⁶

2015. október 6-án, Orbán Viktor legközelebbi embere, Lázár János kancellária miniszter az országgyűlés mezőgazdasági bizottsága ellenőrző albizottságának ülésén a következő indoklást fűzte ahhoz, hogy miért tervezi a kormány 378 160 hektár állami termőföld – a még állami tulajdonban maradt termőföld kb. 50%-ának (!) - gyorsütemű elárverezését. „*(E)ladtuk az összes mezőgazdasági cégünket. Rég túl vagyunk a gazdálkodáson. Nem csinálja a magyar állam. Miért? Mert nem tudott gazdálkodni. Mert szétlopták, ellopták és szétcsalták az állami mezőgazdasági cégeket. Kinek kell ez a világ? (...) (A)mikor szocialista kormány van, akkor a szocialista menedzsment lopja szét, amikor fideszes kormány van, akkor a fideszes menedzsment lopja szét. Egyszerűbb, ha van gazdája, meg tulajdonosa ennek a földnek*”.⁷⁷ Mint a nyilatkozatból kiderült, Lázárt konkrétan az bosszantotta fel, hogy egy a Miniszterelnökség által megrendelt KEHI vizsgálat azt mutatta ki, hogy az állami erdőgazdaságoknál általános jelenség a pazarlás, a közpénzek átszivattyúzása magánzsebekbe.⁷⁸

(viii) Paradox módon az Orbán-kormányok a termőföld visszaállamosítása tekintetében akkor is csak visszafogottan cselekedtek, amikor ez törvényes kötelességük lett volna. Először a *természetvédelmi területekről* szóló 1995-ös törvény állapította meg, hogy a kárpótlás során kb. 250 ezer hektárnyi terület jogellenesen került ki az állami tulajdonból, és ezért ezeket a kormány köteles visszavásárolni. 2004-ig mintegy 150 ezer hektárt az egymást követő kormányok valóban vissza is vettek, és ezért tűnt, hogy az 1995-ös törvény által megszabott 2015-ös határidő tartható lesz. Ám a Fidesz láthatóan nem akarta ezt erőltetni, mert úgy ítélte meg, hogy a visszavásárlás a gazdáknak nem tetszett volna. Ezért előbb 2018-ra, majd 2018 nyarán 2022-re módosította a határidőt az Országgyűléssel.⁷⁹

7. AZ ÁLLAMOSÍTÁSOK HATÁSA A KÖLTSÉGVETÉSRE

Miután a vállalati visszaállamosítások pénzbeli terhei csak lassan nőttek, először 2014 elején merült fel néhány elemzőben az a kérdés, hogy ezek a tranzakciók miként érintik a költségvetés egyensúlyát. A válasz az, hogy az esetek többségében sehogyan sem. A vállalatok visszaállamosítása során ugyanazok a statisztikai elszámolási elvek érvényesülnek, mint az 1994-95-ös nagy privatizációk idején. Ahogyan a privatizációs bevételeket nem lehetett elszámolni a költségvetés bevételeként, most az államosítási kiadásokat sem kell a költségvetés kiadási oldalán számba venni. Számviteli értelemben mindkét fajta tranzakciót az állam vagyonszerzésében kell lekönyvelni. Ám az államosítás az állam vagyonszerzésében is csak formai változást jelent: az állam készpénz vagyona részvény vagy üzletrész vagyonna konvertálódik. Igaz, a készpénzvagyonszerzés csökkenése az állam nettó adósságállományának növekedését eredményezi, csak éppen ez a mutató – szemben a bruttó adattal - 2010 táján nem állt a nemzetközi szervezetek (EU, IMF) figyelmének középpontjában, s így a hazai közvélemény sem figyelt erre a mutatóra különösebben.

Bonyolultabb volt a helyzet a magánnyugdíjpénztárak vagyonszerzésének államosításával. A kormány szándéka 2010/2011 fordulóján az volt, hogy az ún. ESA egyenleg hirtelen megjavítása – GDP-arányosan számolva közel 10 százalékponttal – olyan mértékben fog pozitívan hatni az ország külső megítélésre, hogy az önmagában is kedvező irányú folyamatokat fog megindítani (javul az ország hitelminősítése, hitel- és tőkevonzó képessége stb.). Csakhogy, mire a tranzakció végbement, az Eurostat már jelezte, hogy nem fogja engedélyezni az államháztartási mérleg egy lépésben történő korrekcióját, pontosabban fogalmazva a 3000 Mrd Ft-nyi nyugdíjpénztári eszközök állami átvétele okozta vagyonnövekedést nem lehet a kormányzati szektor bevételeként elszámolni a tranzakció évében, csak több évre szétbontva. Vagyis ez a trükközés nem volt sikeres.

Egy kevésbé fontos, de „eredményes” trükközés az volt, hogy egyes államosítási tranzakciók költségeit a kormányzat egyes tranzakciók esetében az *MVM* Csoportra terhelte, mint ahogyan azt a cég jegyzett-tőke állományának csökkenéséből világosan ki is derült. Más esetekben – például a *FŐGÁZ* visszaállamosításakor – az *MVM* által fizetett árat az *MNV Zrt.* hitel formájában vállalta magára. Hasonló módon történt 2014-ben az *Antenna Hungária* visszaállamosítása is⁸⁰, illetve a kisebb vízi közmű társaságok (pl. Salgótarján és Környéke

Vízmű Kft., Salgótarjáni Csatornamű Kft. és a Karancs Közmű Kft.) 100%-os üzletrészeinek megvásárlása az ÉRV Zrt. által.⁸¹

Az is kozmetikázott tranzakció volt, amikor a *Budapest Bankot* és az Erste Bank részvényeinek 15%-át nem az MNV Zrt. vagy az *MFB*, hanem egy egészen más feladatokra létrehozott pénzügyintézet, az *MFB* 100%-os leánycége, a Corvinus Nemzetközi Befektetési Zrt. vette meg az *MFB*-től származó hitelből. Trükközés volt az is, amikor az MKB visszavásárlása után néhány hónappal, 2014 utolsó napjaiban a kormány egyetlen tollvonással elvette a tulajdonjogot az államháztartási körbe tartozó Miniszterelnöki Hivataltól és – az első bejelentés szerint egy évre – az MNB kapta meg a részvényeket. Egyébként az államháztartás korrekt módon számolt egyenlege szempontjából ezeknek a tranzakciónak sem így, sem úgy nem volt jelentősége, miután az aggregáltságnak ezen a szintjén a központi költségvetés és az MNB, illetve a Szanálási Alap tulajdonában álló MSZVK adatai összeszámitásra kerülnek.^a

^a Ugyanez vonatkozott a Matolcsy György MNB elnöksége idején beindított, 30-30 Mrd Ft értékű ingatlan- és műkincs vásárlási akció-sorozatra is.

8. OKOK ÉS OKOZATOK

A privatizált vagyon visszaállamosítása és anti-liberalizációs jogalkotás⁸² szorosan összefüggött, még hozzá két irányból is. Egyfelől oly módon, hogy a külföldi magántulajdonosok látva a magyar kormány piac-ellenes beavatkozásait, kifejezetten keresték annak a lehetőségét, hogy a Magyar Állam kisebbségi tulajdont szerezzen a cégükben, s ezzel mintegy megvásárolják az állami jóindulatot. Ennek a megfontolásnak a jegyében tárgyalt a kormánnyal évenként keresztül az egykori MÁV cég, új nevén Rail Cargo Hungaria, amely túlnyomó részt az osztrák vasút, az ÖBB tulajdonában volt.⁸³ S mint utólag kiderült, ezt a taktikát követte az osztrák Erste Bank is, amikor 15%-os tulajdoni hányad erejéig „becsábította” a Magyar Államot is a tulajdonosi körébe.

Másfelől viszont arra is volt példa, hogy miután a kormány nem tudta kierőszakolni, hogy egy külföldi multinacionális cég eladja magyar leányát kormányhoz közeli magyar vállalkozóknak, az adott cégre „személyre szabott” adókkal próbálta meg a külföldi tulajdonosokat más véleményre hangolni. Ez volt az RTL-csatornára kivetett reklámadó politikai háttere. Ez a fajta **zsarolás** nem csak a gyakorlatban, de az elvek szintjén is manifesztálódott. Erről 2012 őszén – egy zártkörű rendezvény nagyszámú hallgatósága előtt a következőképpen fogalmazott Matolcsy György nemzetgazdasági miniszter

„Megmondtuk: aki helytelenül privatizációs vagyonhoz jutott a természetes monopóliumok területén – energia, szennyvíz, víz, csatorna -, attól vissza fogjuk venni, mert önként visszaadja. Mert olyanok lesznek a feltételek. Ez kiszámítható, csak nem szeretik.”⁸⁴

Ebben a kontextusban több elemzőnek is feltűnt, hogy a 2. Orbán-kormány gyors ütemben meghozott intézkedései kísértetiesen emlékeztettek az 1945 utáni időszak államosításaira: az ún. stratégiai pontok ellenőrzése, a közérdek hangsúlyozása az állítólag monopolhelyzetű energetika, a bankok és általában a nagyvállalatok ellenében.⁸⁵ Minden bizonnyal ezeket az érveket a kormányban és a kormánynak dolgozó közgazdászok többsége komolyan is gondolta. De nem volt igazuk. A sarcolással büntetett vállalkozások és cégek többsége korábban sem működött extraprofittal, nem volt monopolhelyzetben, sőt még oligopól helyzetben sem (pl. patikák, trafikok). Valójában, egyfelől, az történt, hogy a kormány olyan szolgáltató és termelő cégek ellen lépett fel, amelyek működése helyhez kötött (vagyis nem exportálható termékeket gyártanak), s ezért nem tudnak kimenekülni kormány szorításából,

nem vihetik át a termelésüket egy szomszédos országba.^a Másfelől viszont a kényszerek nyomán változtak a tulajdonosok személyei is – új emberek lettek a trafikok, pálinkafőzdek, játéktermek tulajdonosai.

4: FIDESZ-MESE MAGYAR BÁLINT ÖSSZEFOGLALÁSÁBAN

„A Fideszt, mint legkisebb falusi fiút, népmesei hevülete hajtotta, hogy elinduljon a gazdagságot jelentő aranyrészvényt megkeresni. De sehol sem találta, mert a két gonosz, a 'komcsi' és a 'multi' már elorozta. Bolyongása közben összetalálkozott és frigyre lépett a kommunizmus időszakában maradék vagyonából is kisemmizett és a rendszerváltás során is hoppon maradt történelmi keresztény középosztálybeli úrilánnyal. Elhatározták, hogy igazságot szolgáltatnak maguknak, és megszerzik a jussukat – bármi áron.”⁸⁶

^a Major (2013) ezzel kapcsolatban arra hívta fel a figyelmet, hogy különösen az ún. hálózatos szolgáltatók (pl. az áram- és gázszolgáltatók) vannak szükségszerűen zsarolható pozícióban.

9. AZ ÖNKORMÁNYZATOK IS ÁLLAMOSÍTOTTAK

Az is fontos körülmény, hogy nem minden államosítási döntés volt kormányzati döntés. Számos esetben a települési önkormányzatok vásároltak vissza korábban éppen általuk privatizált kommunális és infrastruktúra cégeket. Ebben – Budapest és Pécs mellett - Székesfehérvár járt az élen.^a Különösen visszatetsző volt, ahogyan Pécs városa 2016-ban a Zsolnaygyárat próbált megszerezni egy svájci-magyar állampolgárságú befektetőtől, ám végül is ebbe az akcióba beletört a pécsi polgármester, Páva Zsolt bicskája.⁸⁷

5: VÍZMŰHÁBORÚ ÉS EGY FELHŐKARCOLÓ VISSZAVÁSÁRLÁSA PÉCSETT

2009 októberében Pécs város Fideszes polgármestere, Páva Zsolt - éppen az a politikus, akinek első regnálása során, 1995-ben történt meg a Pécsi Vízmű privatizációja - több éves háborúskodással visszavette a városnak a francia Suez cég által koncessziós szerződés keretében működtetett vízmű vállalatát. Ez a fejlemény nem volt teljesen váratlan, miután egy évvel korábban, már az akkori MSZP-s városvezetés is egy ilyen lépést fontolgatott.⁸⁸ Minden esetre a telephelyek erőszakos elfoglalásakor, illetve a franciák által kinevezett magyar menedzsment kiebrudalásakor az önkormányzat arra hivatkozott, hogy a cégnél nagy értékre elkövetett hűtlen kezelés, sikkasztás, a számviteli fejelem megsértése, illetve magánokirat hamisítás gyanúja merült fel, és ezért már korábban feljelentést is tettek. Az önkormányzat akkori érvelése szerint mindezt egy korábban megrendelt szakértői véleményre alapozták. Négy és fél évi pereskedés után végül a város rákényszerült arra, hogy kiadja egy újságírónak a szóban forgó dokumentumot, amiből azután kiderült, hogy a felkért szakértő semmiféle jogsértésnek nem lelt nyomára. Az önkormányzat egyszerűen blöffölt...⁸⁹

A pécsi 25 emeletes magasház a város legmagasabb panelháza volt a maga 83 méterével. A házban összesen 250 db egy-, illetve másfél szobás lakást alakítottak ki. Az építési technológia hibája miatt 1989-re a ház életveszélyessé vált, lakóit kiköltöztették. A város 2003-ban az osztrák érdekeltségű, Porr Hungária Kft.-nek adta el az épületet azzal a céllal, hogy az PPP program keretében egyetemi központtá és kollégiummá alakítsa át. A cég azonban 2007-ben visszalépett a megállapodástól. 2008-ban végre sikerült eladni az épületet egy névleg „spanyol”, valójában egy magyar tulajdonos által ellenőrzött cég^b magyar leányvállalatának, a La Torre 2008 Kft.-nek. Mivel 2011-ig nem történt előrelépés a hasznosításban, felmerült, hogy az Öresund Holding megvásárolja az épületet, 2012 első felében lebontatja és helyén önkormányzati központot építtet, amit Pécs város 30 évre kibérel. 2013. április 25-én Pécssett tartott kihelyezett ülést a 2. Orbán-kormány. Ezen a miniszterelnök ígéretet tett Páva Zsolt polgármesternek, hogy amennyiben a város megszerzi az épület tulajdonjogát, az állam átvállalja a kb. 1 Mrd Ft-os bontási költséget. 2013 őszén egy 76 éves pécsi nyugdíjas hölgy – nyilvánvalóan strómanként - vásárolta meg a La Torre 2008 Kft.-t, a Komárom-Esztergom megyei bíróság pedig október 16-án elrendelte a cég felszámolását. Ezt követően a Baranyai Megyei Kormányhivatal elrendelte az épület lebontását, fél évet adva a tulajdonosnak a munkálatok elvégzésére. A tényleges bontás 2016-ban kezdődött el.

^a Székesfehérvár fideszes polgármestere, Cser-Palkovics András, 2014-ben az ős-fideszes Pomázi Csaba energetikai nagyvállalkozótól a Székesfehérvári Fűtőerőművet vette meg, aki a privatizáció során 55%-os részesedést szerzett. Pontosabban szólva a céget előbb csödbe kényszerítették, majd a város a felszámolótól vette meg az erőművet nettó 2,75 Mrd Ft-ért. Ugyancsak Cser-Palkovics nevéhez fűződik a hulladékgyártással foglalkozó Depónia Kft. 49%-ának visszavétele 1 Mrd Ft-ért 2011 őszén, ami az ugyancsak Fidesz-kötődésű Maráczy Endre cége volt korábban. 2014-ben Nagygyörgy Tibor és Nyíri Viktortól vette vissza az önkormányzat 2 Mrd Ft-ért a város közelében fekvő börgöndi repülőteret. Ehhez a pénzt a kormány adta. HVG, 2024. szept. 13.

^b Ezt a jobbara MSZP-és háttérrel operáló, spanyol-magyar kettős állampolgárt Kovács Bence Jánosnak hívták, akinek nevéhez Székesfehérvárott és Pátyon is kapcsolódtak befuccsolt beruházási projektek. Egyébként őt csalásért és okirathamisításért 1995-ben Magyarországon már egyszer 1,5 év börtönbüntetésre ítélték.

Pécs az ország egyik legfontosabb városa – az elmúlt 10 évben végbement einstand módszerrel végrehajtott kényszerállamosítások negatív következményei magát a várost és környékét is sújtják. A baranyai megyeszékhelyet évek óta kerüli a külföldi tőke, és kevés a piaci alapon működő, perspektivikus munkahelyet biztosító vállalkozás. A munkanélküliség csak azért nem ölt drámai arányokat, mert aki teheti, az menekül innen. A rendszerváltáskor még 169 ezren lakták a várost, 2018-ban alig 140 ezren. Ez 17%-os csökkenés. Győrben – ugyanbban az időszakban a csökkenés csak 3%.os volt!

10. ÁTRENDEZŐDÉSEK A MAGÁNSZFÉRÁN BELÜL

Arra is több példa akadt, hogy a Fidesz holdudvarába tartozó vállalkozók érdekében *állami segédlettel kényszerítették ki a tulajdonosváltást*. Nem államosítás történt: magántulajdonból magántulajdonba kerültek cégek. De nem normális piaci logika szerint.

Ez történt a liberális és baloldali politikai erőkkel szimpatizáló Bleuer István cégével, a (formálisan) spanyol-magyar vegyesvállalati konstrukcióban működő ESMA Rt.-vel, amire Simicska Lajos vetett szemet. Miután Bleuer ismételt „felszólítások” és célirányosan megindított adóellenőrzések után sem volt hajlandó megválni cégétől, az Országgyűlés egyéni képviselői indítvány formájában közlekedésbiztonsági okokra hivatkozva betiltotta a járdán, az úttesttől 5 méteres sávban elhelyezett hirdetéseket. Ezzel az utcai lámpaoszlopokon elhelyezett hirdetések értékesítésére specializálódott cég értékét az új törvény gyakorlatilag lenullázta. Közben Simicska összeveszett Orbán Viktorral – de a céget a Fidesz mindenképpen meg akarta szerezni. Így Bleuer rákényszerült arra, hogy cégét eladja az Orbánhoz személy szerint is közelálló új barátnak, Garancsi Istvánnak. A cég megszerzését követően 2015 nyarán az Országgyűlés ismét visszamódosította a vonatkozó törvényt, így az ESMA ismét potenciálisan prosperáló céggé vált. 2018-ban – miután a választások idején 95%-os kedvezménnyel adta bérbe a hirdető-felületeket a Fidesznek -, Garancsi cége újabb 5 éves hosszabbítási lehetőséget kapott a főváros tulajdonában álló hirdetési felületek hasznosítására.⁹⁰

Hasonló történet az ún. Nemzeti Vágtát szervező gazdasági társaság sorsa. A baloldali elkötelezettséggel meggyanúsított tulajdonosok cége úgy vált értéktelenné, hogy a Fidesz-irányítás alatt álló Főváros sokévi rutin-engedélyezés után 2011-ben már nem adott engedélyt a lovas esemény megrendezésére. Azt követően, hogy az eredeti tulajdonosok a céget eladták az egyébként lósport iránt valóban elkötelezett Lázár-fivéreknek, a Főváros engedélye ripsz-ropsz megérkezett. Utólagosan elemezve a történeteket Magyar (2015) – teljes joggal – az államosításnak ebbe a kategóriájába sorolta az ingyenes terjesztésű Metropol újság eladását 2011-ben, amikor a svéd multinacionális vállalat tulajdonosai egy Fidesz-közeli magyar vállalkozóknak, Simicska Lajos üzlettársának, Fonyó Károlynak adták el a kiadót és a névhasználati jogot^a, illetve a Market Építő Zrt. megvételét az egyértelműen baloldali elkötelezettségű Wallis-csoporttól Garancsi István által.⁹¹

^a Nem sokkal azután, hogy Simicska kegyvesztett lett, az akkor már naponta 300 ezer példányban megjelenő országos napilag megszűnt. A piacon a helyét az ugyancsak ingyenes, Lokál című lap vette át, amelyet Orbán Viktor újabb patronáltja, Habony Árpád működtetett.

És végül fontos esemény volt a *Népszabadság* megszüntetése, amely ugyancsak ilyen módon történt: magáncég vett meg egy magáncéget. Jogi értelemben a lapot 1990. szeptember 1-jétől a Népszabadság Rt. adta ki, melynek fő tulajdonosa a német Bertelsmann AG. lett.⁹² 2003-ban a lap átkerült a svájci Ringier csoporthoz, ám az MSZP-hez kötődő Szabad Sajtó Alapítvány révén a szocialisták 2015-ig jelentős befolyással bírtak a lapban. Később a lap meghatározó tulajdonosa az osztrák Vienna Capital Partners (VCP), illetve a Mediaworks Hungary Zrt.-n keresztül az osztrák Heinrich Pecina lett.

A Mediaworks 2016. október 8-án jelentette be, hogy üzleti megfontolások alapján felüggeszti a lap kiadását. Pár héttel később, október 25-én az Opimus Press Zrt.-hez került a Népszabadságot is tulajdonló Mediaworks Hungary Zrt. részvényeinek 100%-a. Az Opimus Presst tulajdonló Opimus Group Nyrt. részvényeit – a kisbefektetőkön kívül – a Kajmán-szigeteken bejegyzett Cariati Holding Ltd. (24,54%), a nigériai TAC Investment Ltd. (15,86%) és a szekszárdi székhelyű Status Capital Befektetési Zrt. (8,38%) birtokolta. Általános vélemény szerint ez az Opimus az Orbán Viktor strómanjaként működő, Mészáros Lőrinc felcsúti polgármesterhez és nagyvállalkozóhoz állt közel. Ezt kezdetben Mészáros tagadta, később maga is elismerte. Mint ezt az érintettek nyomban jelezték, a lap megszüntetése több szempontból is jogsértő volt, s ezt később két bírósági ítélet is megerősítette^a – de ettől érdeemben semmi sem változott.^b

^a 2017 januárban a Fővárosi Törvényszék jogerős ítéletében kimondta, hogy a Mediaworks Zrt. jogellenesen járt el, mert a munkavállalók előzetes tájékoztatása nélkül döntött a lap felszámolásáról, és a munkavállalók munkavégzés alóli felmentéséről. 2017 novemberében, egy másik eljárásban a Fővárosi Törvényszék Cégbírósága azt állapította meg, hogy azért is jogsértő volt a Mediaworks, mert nem biztosította a munkavállalók képviselőjét az FB-ben.

^b 2016 novemberében megszűnt az egyébként „bűnben fogant” Class FM magánrádió is, az utolsó országos lefedettségű, nem-állami rádiócsatorna is. Ettől kezdve már csak négy csatorna volt fogható országosan, ez pedig a Magyar Rádió négy adója, a Kossuth, a Petőfi, a Bartók és a Dankó. Utoljára 1991-ben volt olyan, hogy az összes országos rádiófrekvencián az állam rádiói szólnak

11. MIÉRT, MIÉRT, MIÉRT?

Mínt hogy nem láthatunk bele a döntéshozók fejébe és csak kevés olyan memoár született, amelyek elárulnák az egyes döntések háttérét, csak sejteni lehet, hogy milyen megfontolások vezettek az újraállamosításhoz és az újraközpontosításhoz. És az is igaz, hogy Orbán Viktor miniszterelnökként is sokszor egymásnak ellentmondó célokat próbált elérni, melyek interpretációját még tovább bonyolítja, hogy Orbán számos alkalommal nyilvánvalóan nem mondott igazat sem az okok, sem a célok tekintetében. Ezért azt, hogy végső soron mikor mit gondolt valójában, majd a késői utókor történészei fogják feltárni. Egy dolog azonban bizonyosnak látszik: Orbánt világnézeti alapon nem lehet besorolni sem baloldali, sem jobboldali gondolkodónak. Egy sor olyan döntést fogantatosított, amelyet a hagyományosan baloldal MSZP is helyeselt, vagy ha direktben nem is támogatott, más körülmények között akár maga is bevezetett volna. Ha már dichotómiát keresünk, akkor a **zárt** és a **nyitott társadalom** közötti választás adja meg Orbán gondolkodási keretét. Egyáltalán nem véletlen, hogy 2014 után direktben szembefordult az Európai Unióval és nyílt társadalom Soros Györgytől származó koncepciójával.

Az egyik, hosszú ideig találónak vélt magyarázat szerint Orbán politikájának lényege a magántulajdonosok közötti hatalomátrendezés szándéka volt. Mint láttuk, 2018 közepéig nem igazán eszerint alakultak a dolgok. Az *FHB Bank* és a takarékszövetkezeti szektor bankjainak többsége végül nem került valódi magyar magántulajdonosok kezébe. Csak egy példa van arra, hogy egy visszaállamosított cég gyorsan új tulajdonosokhoz került, olyanokhoz, akik a Fideszhez közel álltak – az *MKB* tranzitállamosítása⁹³ és az egykori Párizsi Nagyáruház, a későbbi Divatcsarnok története. Valami hasonló zajlott a nyilvánvalóan manipulált termőföld-árverések során is, mert a földek jelentős része Fidesz-közeli nagygazdákhöz került – ám a szétosztott földterület összességében sem volt jelentős és egyébként sem államosított földek újraeladása történt, hanem olyan földeké, amelyek „megmaradtak” állami tulajdonban.

Véleményem szerint a tényekkel sokkal inkább alátámaszthatónak tűnik, hogy Orbán szeme előtt célként nem saját, vagy elvbarátainak meggazdagodása lebegett: nem a tranzitállamosítás az általános cél.^a A maga világképe szerint ő igenis az ország gyarapodását szeretné biztosítani. Csakhogy, ő elvi alapon nem hisz az állam közvetett irányítói képességében, a normatív szabályozásban, a világos és egyértelmű szabályokra épülő jóléti állam mo-

^a E tekintetben tehát nem tudom elfogadni Csillag (2013) egyébként jól kifejtett, sok helyes megfigyelést összefoglaló cikkének álláspontját.

delljében. Hűbérúrként, egyszemélyi vezetőként ő maga kíván osztogatni mind a társadalmi csoportok, mind az egyes vállalatok, vállalkozók vonatkozásában. A 2008-as nemzetközi pénzügyi válság még inkább megerősítette őt harmadikutas, kiscgazda-szellemiségű, anti-kapitalista nézeteiben. Nyilatkozatai szerint a nemzetközi tapasztalatok azt mutatták, hogy a természetes monopóliumokat nem lehet szabályozással kordában tartani – ezért a megoldás az állami tulajdon, az állami tervek és stratégiák érvényesítése. És nyilván azt is komolyan gondolta, hogy a magánkézben lévő *monopólium* sokkal rosszabb, mint az állami kézben lévő.^a Ez kb. az a szint, ahol a közgazdaságtan a 20. század első évtizedeiben tartott, s miután Orbán szisztematikus módon soha nem tanult közgazdaságtan, érthető, hogy az ennél újabb elméletekről fogalma sem volt.

6: ORBÁN VIKTOR A MONOPÓLIUMOK ÁLLAMI SZABÁLYOZÁSÁRÓL

Idevágó közgazdasági nézeteit a miniszterelnök 2012-ben a Wall Street Journal hasábjain fejtette ki. Nagyon világosan, de tévesen.

„Amikor minden jól megy, az állam szerepét a gazdaságban korlátozni kell. Amikor válságban vagyunk, más a helyzet. De az államnak a természetes monopóliumokkal kapcsolatban – például azzal, hogy a gázvezeték vagy az áram eljut az emberek lakásába – még akkor is van némi szerepe, amikor minden jól megy. Az államnak ezeket vagy megfelelően kell szabályoznia, vagy meg kell tartania és működtetnie kell a monopóliumokat. Az EU megpróbálta ezt versenyszférává tenni, de ez alapvetően lehetetlen.”⁹⁴

Ezzel az érveléssel az a probléma, hogy Orbán nem vetett számot azzal, hogy amennyiben az állam nemcsak egy, hanem több ágazatban is ugyanezt a logikát követi, akkor végeredményben olyan nagy közvetlen befolyással fog rendelkezni a gazdaságban, ami már nagyon közel viszi a rendszert a szocialista tervgazdasághoz.

A monopóliumokkal kapcsolatos nézeteinek megerősítését Orbán elsősorban Matolcsy Györgytől hallhatta sokszor és nagy nyomatékkal. A 90-es évek második felében az egykori MDF-es gazdaságpolitikus a Privatizációs Kutatóintézet nevű, néhány fős cégben dolgozott, rendszeresen részt vett a nagyobb állami tulajdon mellett kardoskodó Magyar Energetika Társaság fórumain, és ezáltal a “nemzeti energetikusok” legfontosabb politikai összekötőjévé vált. Az 1998-as választásokra készülődve Matolcsy egy energetikai program kidolgozására kérte fel ezt a csapatot – élén Járosi Mártonnal, Lévai Andrással, Petz Ernővel -, amelyben ők már akkor nagyobb állami szerepvállalást, centralizációt, a privatizáció leállítást, az MVM és a minisztérium megerősítését sürgették, valamint deklarálták azt az elvet, miszerint energiaszolgáltatásra minden magyar állampolgár jogosult. A tervekből azonban ekkor még semmi sem valósult meg, mert az 1998-as kormányalakítás idején Matolcsy semmilyen posztot nem

^a 2009 nyarán – még ellenzéki politikusként - egy hosszabb, elméleti igényű tanulmányban egészen odáig ment el, hogy a piac működését elvi síkon szembe állította a többség, „az emberek” érdekeivel: „a piac csak a tőkével rendelkezők érdekeit védi, mert a piac meghatározó szereplőinek nem érdeke a tőkével nem rendelkezők védelme, sőt gyakorta ezzel ellentétes érdekeik vannak.” Orbán (2009).

kapott. Befolyása csak 1999-től nőtt meg, amikor bekerült Orbán tanácsadói közé, majd 2003-ban még inkább, amikor az egykori ifjú MSZMP-s formálisan is belépett a Fideszbe.

Érdekes módon Orbán Viktor jobb keze^a, több mint 600 oldalas monográfiájában, amely kifejezetten a 2010-2014 közötti időszakról szól, a diszkriminatív, „unortodox” gazdaságpolitikai intézkedésekről lényegében egyetlen szót sem ejtett.^b Könyvének két egymástól távoli helyén csupán két, tárgyunk szempontjából releváns érvet említett. A kisebb fontosságú érve az, hogy 2010 és 2012 között az MNB ellenállása miatt volt szükség diszkriminatív beavatkozásra, mert nyilvánvaló volt, hogy a költségvetési konszolidációt monetáris politikai fordulat nélkül kell megvalósítani.⁹⁵ Miután 2013-ban Matolcsy átvette a bank irányítását, ez az érv automatikusan okafogyottá vált.

Fontosabb érve az önszabályozó piac kritikájához kapcsolódik. Bár név szerint nem hivatkozik Marxra, de Matolcsy valójában *A tőke* szerzőjének közel 150 éves alapgondolatához tért vissza. Marx kapitalizmus kritikájának az volt a kiindulópontja, hogy a piacgazdaság a tőkésosztály létezésével, a profitmotívum megteremtésével, a fizetőképes kereslet torzító-fékező hatásával felesleges kerülőutat kényszerít rá a társadalomra. A kereslet és a kínálat egyensúlyát csak utólag teremti meg, ahelyett, hogy a termelés közvetlenül a fogyasztók szükségletének kielégítésére irányulna. Ugyanez a gondolat Matolcsy szavaival: „Állami szabályozásra van szükség akkor, ha a piac utólag korrigál, mert az utólagos korrekciónak elméletileg is nagyobb lehet az ára, mint egy előzetes állami szabályozásnak.” Sőt – tette ehhez még hozzá egy furcsa félmondatban – „gyakorlatilag mindig ez a helyzet.”⁹⁶ Az „utólagos” szó használata önmagában is árulkodó: *A tőke* egy nevezetes helyén Marx szó szerint ugyanezt írja, csak a latin *a posteriori* kifejezést használva.⁹⁷

Mi tagadás, furcsa érzés ezzel az egyedi állami beavatkozásokat igazoló érveléssel a szocialista tervgazdálkodás 70 éves tapasztalatainak ismeretében újra találkozni. A marx elméletet és a tervgazdaság tényleges gyakorlatát jól ismerő magyar reform-közgazdászok

^a Ezt a hasonlatot Orbán maga használta egy sajtónyilatkozatában 2010. október 5-én, amikor a sajtóban megjelent az a „hír”, hogy Matolcsy megválna a nemzetgazdasági miniszteri pozíciójától. „*Matolcsy György a jobbkezem*” - válaszolta Orbán a távozásról szóló hírekre reagálva. „*Nem tud senki sem mondani olyan összeget, amelyért a jobbkezemről hajlandó lennék lemondani*”. Majd hozzátette, „*mi mindig is úgy gondoltunk Matolcsy miniszter úrral, hogy a munkamegosztás közöttünk az úgy fest, mint Németország újjáépítésekor. Tehát, hogy a miniszterelnök az kvázi Adenauer és a gazdasági miniszter meg kvázi Erhard*”. „*Ez szerénytelenül hangzik, de a struktúra így fest. Sosem vált meg egyik a másiktól*” - tette hozzá. <http://www.origo.hu/itthon/20101005-orban-matolcsy-gyorgy-a-jobbkezem.html>

^b Ld. Matolcsy (2015). Ugyanakkor a Matolcsy által szerkesztett *Polgári Szemle* c. folyóiratban, a bank elnökhöz nyilvánvalóan szellemileg közel álló Jánossy Dániel (2014) erre az összefüggésre is kitér. Szerinte a „*makroszintű gazdaságpolitika eszköztárában a normatív mennyiségi eszközökkel egyenrangúvá kell tenni a diszkrecionális, szelektív minőségi eszközöket. Idetartoznak például a mainál jóval tágabban értelmezett biológiai és mentális egészségvédelmi, természeti és kulturális örökségvédelmi programok, előírások, foglalkoztatási, szociális és regionális egyenlőségi követelmények, fenntarthatósági szempontok stb.*”

már az 1970-es évek végén felismerték, hogy az állam közvetlen gazdaságirányító tevékenysége ugyancsak kerülőút, mert közvetlenül az állam sem ismerheti a fogyasztók millióinak valódi szükségleteit, preferenciáit. Másképpen megfogalmazva: a gazdaság állami irányítása is lehetséges – mint Bauer (1981) ezt találóan megfogalmazta –, „*ez is egyfajta működőképes alkalmatosság, amely azonban jóval csikorgóbb gépezetnek bizonyult*”, mint a piac közbeiktatásával működő utólagos szabályozás.⁹⁸ Akkor miért használja a marxi érveket Matolcsy? További magyarázat helyett álljon itt egy nevezetes idézet Keynes (1936) *Általános elméletének* utolsó lapjairól: „*Azok a 'gyakorlati emberek', akik menteseknek vélik magukat minden szellemi befolyás hatásától, rendszerint valamelyik rég elhunyt közgazdász rabszolgái.*”⁹⁹ Ez a levezetés Matolcsyra egészen biztosan érvényes.

Az is tény, hogy Matolcsy György – és talán az ő befolyásának hatására – a miniszterelnök is láthatóan megkedvelte a központi látszó, valójában azonban decentralizált, összehangolatlan és ezért szükségszerűen ágazati és területi szétforgácsoltságot eredményező tervezés gyakorlatát. Az első ilyen „terv” az egész nemzetgazdaságot átfogó Széchenyi terv volt, amelyet Matolcsy György 2000-ben, mint az 1. Orbán-kormány gazdasági minisztere fogadtatott el. Hasonlóan átfogó koncepciónak szánták a *Szent István-Tervet*, amelyet az akkor még ellenzékben lévő Orbán Viktor „rendelt meg” a Professzorok Batthyány Körétől (2005), s amelyet a Matolcsyhoz közel álló Magyar Szemle Alapítvány adott ki. A 2010-es kormányváltás után már sorra születtek a jobban vagy kevésbé ismert, történelmi személyiségek nevével összekapcsolt, különféle ágazati és regionális tervek, illetve programok.¹⁰⁰

2. TÁBLÁZAT: A 2. ÉS 3. ORBÁN-KORMÁNY ÁGAZATI ÉS REGIONÁLIS TERVEI

Elnevezés	Ágazat/régió neve	Év	Érvényességi idő	Előzmények - Folytatás
Semmelweis terv I. változat	egészségügy	2010	2011-2014	„Egészség Évtizedének Johan Béla Nemzeti Programja” (2003)
Rombauer Terv	Ózd környékének fejlesztési terve	2010/2011		
Semmelweis terv II. változat	egészségügy	2011		A dokumentumot formálisan felülírta a 2015 januárjában elfogadott „Egészséges Magyarország 2014-2020” c. dokumentum.
Új Széchenyi Terv	teljes nemzetgazdaság	2011	2011-2020	Előzménye, a Széchenyi Terv 2000-ben került meghirdetésre, Matolcsy György (Fidesz) gazdasági miniszter kezdeményezésére.
Széll Kálmán Terv	„Összefogás az adósság ellen”	2011	2012-2020	
Magyar Növekedési Terv	nemzetgazdaság + kiemelt ágazatok	2011	2010-2030	
Magyary Zoltán Terv	közigazgatás fejlesztési program	2011		
Széll Kálmán Terv 2.0	teljes nemzetgazdaság	2012	2012-2020	Az angol és a magyar nyelvű változat jelentős mértékben eltért egymástól.
Darányi Ignác terv	vidékfejlesztés	2012	2012-2020	
Wekerle Sándor terv	a magyar gazdaság Kárpát-medencei léptékű növekedési stratégiája	2012	2012-2020	Ennek részeként került meghirdetésre 2011-ben az Új Csángó Cselekvési Terv Moldvában, 2013-ban a Mikó Imre terv Erdélyben, 2014-ben a Baross Gábor Terv Dél-Szlovákiában és az Egán Ede-Terv a Kárpátalján.
Mandalat-terv	a nemzeti kultúra továbbélése a digitális technológia korában	2012		A programot Szócs Géza kultúráért felelős államtitkár kezdeményezte. Az ennek keretében létrehozott MaNDA 2016 végén megszűnt.
Hajós Alfréd Terv	Az egyetemi-főiskolai sport	2013	2013 - 2020	

	szakmai programja			
Jedlik Terv	szellemi tulajdon védelme	2013	2013-2016	
Kvassay Jenő Terv (KJT)	vízgazdálkodás, árvízvédelem	2013-2015	2014-2030	„Új” Vásárhelyi Terv, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (2003-2004).
Balázs Mór-Terv	Budapest közlekedés-fejlesztési stratégiája	2014	2014-2030	A BKK által készített dokumentumot 2015-ben fogadták el.
Nemzeti Hauszmann Terv	a budai Várnegyed megújításáért indított rekonstrukciós program	2014	2015-2024	A projekt fő célja a miniszterelnöki hivatal és rezidencia Várba telepítése
Jedlik Anyos Terv	hazai e-mobilitás fejlesztése	2015		
Rómer Flóris Terv	a magyar épített örökség védelme a Kárpát-medencében, Mo.-n kívül	2015	n.a.	A Miniszterelnökség irányítása alatt.
Zrínyi 2026 program terv ¹⁰¹	haderő fejlesztés	2016	2017-2026	
Irinyi terv	iparstratégia az ország újraiparosítása érdekében	2016	2016-2020	2005 óta Irinyi János Program néven fut egy K+F tevékenységet támogató országos program a Nemzeti Innovációs Hivatal (2015-től Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal) keretein belül.
Új Főnix Terv	Debrecen város távlati terve	2016	2016 - 2040	A Főnix Terv 2004-ben került meghirdetésre, Kósa Lajos (Fidesz) polgármesteri időszakában.
Kisfaludy-terv	300 Mrd Ft-os turizmus fejlesztési terv	2017	2019 - 2030	

Forrás: Saját gyűjtés.

Orbán Viktor a bér- és jövedelempolitikában is nagymértékben szimpatizált a hosszú távra kidolgozott tervezéssel. Ennek fontos példája volt az ún. *életpálya modellek* kidolgozásával és bevezetésével kapcsolatos döntések sorozata – vagyis az a politikai ígéret, hogy egyes társadalmilag különösen fontosnak gondolt szakmák esetében (könyvtáros, pedagógus, rendőr, tűzoltó stb.) évtizedekre előre meg lehet és meg kell mondani, hogy milyen jövedelem és

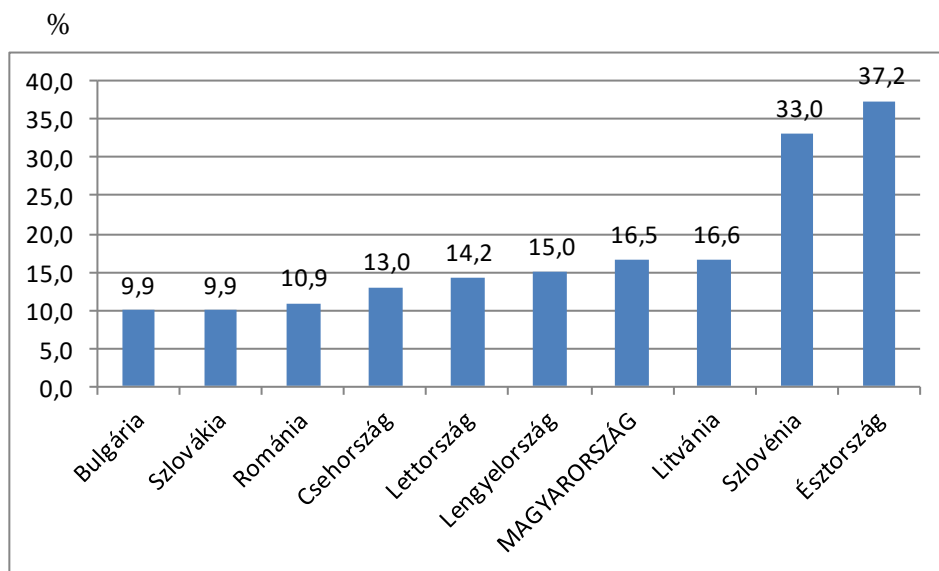
beosztási fokozat emelkedésére számítson egy pályakezdő. Ez a koncepció már a Fidesz 2006-os választási programjában is benne volt – amit azután szolgai módon az MSZP is beépített 2010-es választási programjába. Ezen a ponton nem nehéz felfedezni a folytonosságot a késő kádári rendszer paternalizmusával (© Kornai), ami azt sugallta, hogy az átlagemberek, is és az állam által kinevezett menedzserek is csak végezzék szorgalmasan, gondolkodás és kockázatvállalás nélkül a munkájukat. Ne akarjanak beleszólni a jövő alakításába – vagyis a politikába -, mert Orbán Viktor elgondolásai alapján minden szakmai és társadalmi csoport jövője „sínen van”.

12 A PRIVATIZÁCIÓ ÉS AZ ÁLLAMOSÍTÁSOK EGYENLEGE, 1989 – 2018

Az állam vagyoni körének bővülése nem 2010-ben kezdődött, hanem korábban. Mint erre már többször is utaltunk, 2018 távlatából visszatekintve egyértelmű, hogy az Orbán-korszak újraállamosító politikája több dimenzióban is folytatása volt a legjelentősebb baloldali párt, az MSZP által kormányon is követett populista gazdaságfelfogásnak és gazdaságpolitikának. Ez leginkább az energiaszektorban volt tetten érhető, de az MSZP lényegében elfogadta a Fidesz bankellenes akcióit is. Ám túl a szűkebb értelemben vett gazdasági kérdéseken Bauer (2017), okkal hívta fel a figyelmet arra, hogy az MSZP és a Fidesz konszenzusa számos más fontos kérdésben is érvényesült a 2010-2018 közötti időszakban (pl. migráció).^a

A nemzetközi pénzügyi válság kitörése előtt, 2006-ban, Magyarországon az állam részvény-vagyona az egyik legalacsonyabb volt az újonnan csatlakozó EU országok között. 2016 végére a helyezések jelentősen megváltoztak: szinte mindenki elének került.

2. ÁBRA: AZ ÁLLAM ÁLTAL TULAJDONOLT RÉSZVÉNYVAGYON AZ ÉVES GDP SZÁZALÉKÁBAN, 2016 VÉGÉN

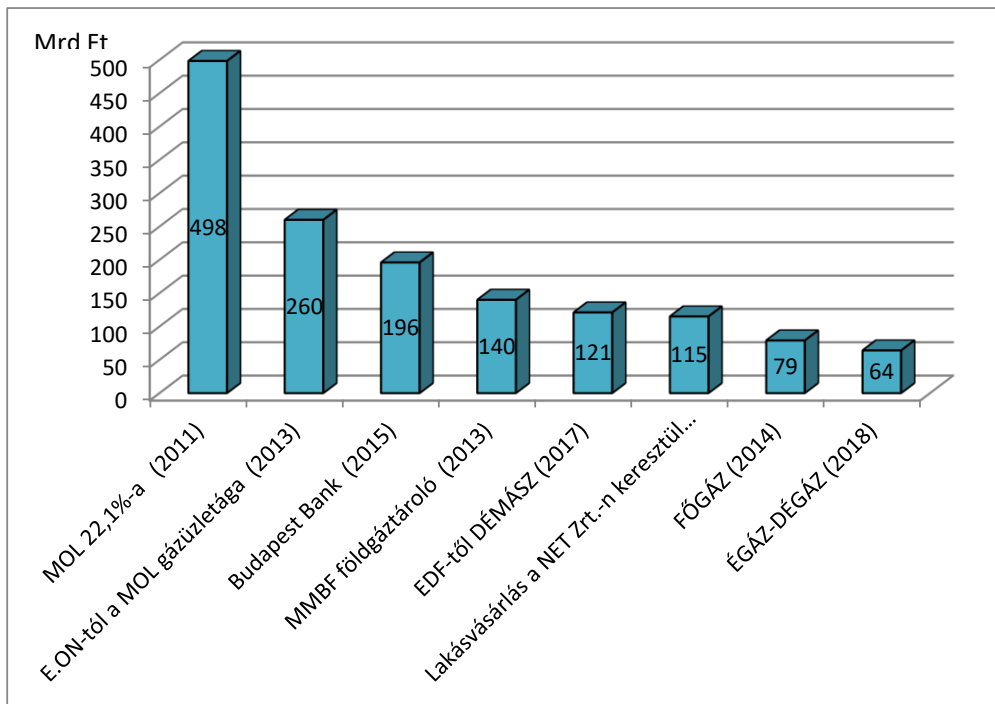
Forrás: Eurostat.

^a Figyelemre méltó, hogy a lengyel privatizációt közelről nyomonkövető lengyel szakértők szerint hasonló folytonosság mutatható ki a 2007-2015 között kormányozó Polgári Platform – Néppárt koalíció és a 2015-ben hatalomra került kormányzó párt a Jog és Igazságosság pártjának rezsim tulajdonfelfogása között. Kozarewski – Baltowski (2017).

Mint már e tanulmány bevezetőjében is utaltunk rá, az államosítással, visszaállamosítással, új cégek alapításával járó költségek forintban kifejezett adatai – úgy, ahogyan a médián keresztül ezek a számok a közvéleményhez eljutottak – többszörösen is félrevezetőek.

(i) A sok-sok tranzakció hallatán nem volt egyértelműen appercipiálható, hogy a ráfordítások oroszán része néhány nagy „üzlet” során valósult meg. A 3. ábra a legnagyobb **visszaállamosítási**, a 4. ábra a legnagyobb **magánosítási**, tranzakciókat mutatja be egymással könnyen összevethető módon.

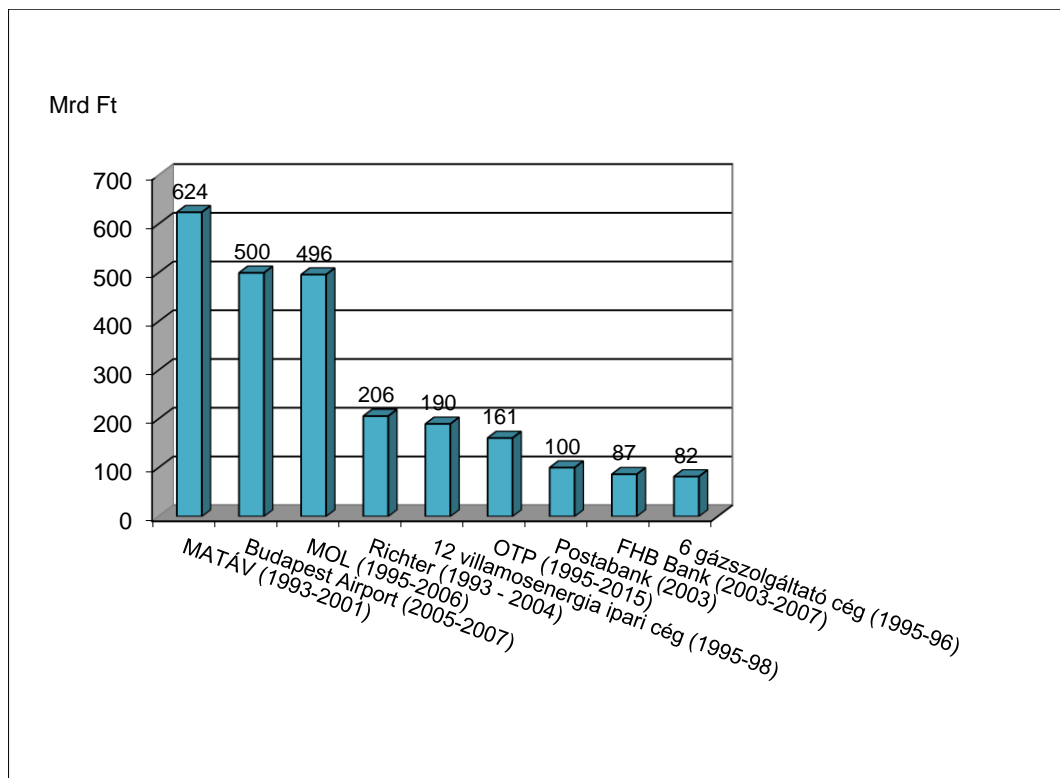
3. ÁBRA: A LEGNAGYOBB VISSZAÁLLAMOSÍTÁSI TRANZAKCIÓK, 2010-2018

Megjegyzés: Folyó áron, milliárd forint.

Forrás: Saját gyűjtés.

4. ÁBRA: A LEGNAGYOBB PRIVATIZÁCIÓS TRANZAKCIÓK, 1989-2018

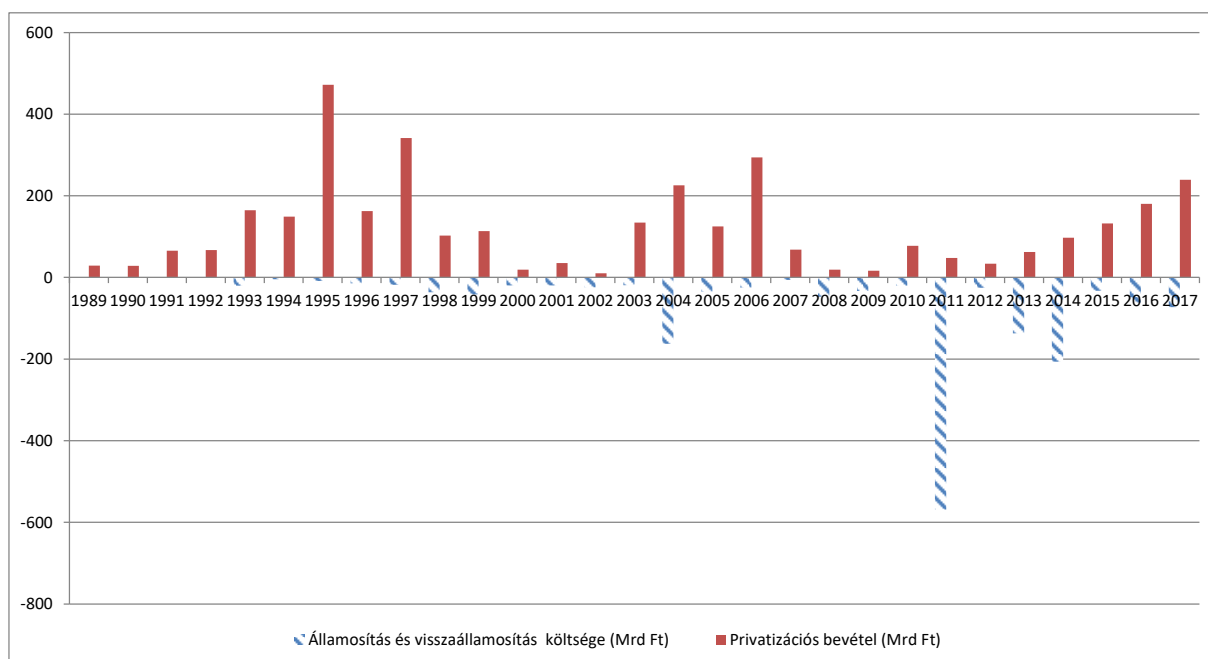
Forrás és megjegyzés: ld. 3. ábra.

(ii) Nem egyértelmű, hogy az állam által kezdeményezett gazdasági tranzakciók közül pontosan mit is tekintünk visszaállamosításnak, illetve „csak” államosításnak. Ha az állam egy **új céget** alapít, vagy egy olyan vállalkozást vásárol meg, amelyet a rendszerváltás után **magántulajdonosok alapítottak**, vagy az történik, hogy egy már létező – akár 100%-ban magántulajdonban álló – cégben **az állam tőkét emel**, akkor vitathatatlanul az állami tulajdon kiterjesztése történik. Mégis, elsősorban adatgyűjtési és adatértelmezési nehézségek miatt, mi ezt a három utóbbi tranzakciót sem az elemzés, sem a számbavétel során nem tekintjük államosításnak.

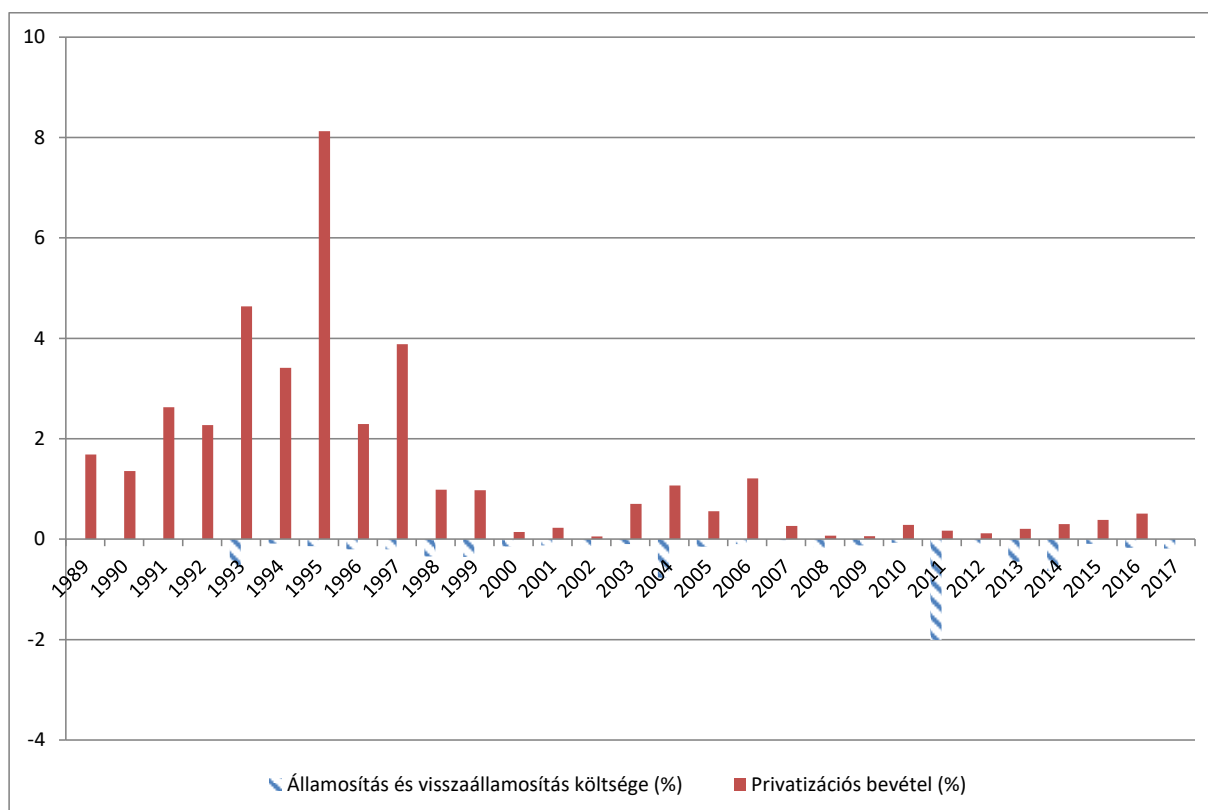
(iii) Az államosításra vonatkozó abszolút számok önmagukban félrevezetőek. Az 5. és 6. ábra első blokkja alapján úgy tűnik, hogy a 2010 utáni időszak államosítási kiadásai nagyságrendileg vetekszenek a 90-es évek második felében realizált privatizációs bevételek nagyságával. Ez azonban helytelen következtetés lenne, mert nincs tekintettel arra, hogy időközben a forint igen jelentős mértékben veszített értékéből. Ezt a torzulást van hivatva kiküszöbölni az 5. és 6. ábra második blokkja, ahol mind a privatizációs bevételek, mind az éves államosítási kiadások az adott évi GDP %-ában vannak kifejezve. Ezeken az ábrákon már a valós kép látható, ami azt mutatja, hogy valójában a 2000-es és a 2010 utáni évtized során keletkezett kiadások nem sokkal nagyobbak, mint amekkora tranzakciók a 90-es években zajlottak, s a 90-es évek második felében keletkezett privatizációs bevételekhez képest pedig a 2. és 3. Orbán-kormány államosítási kiadásai viszonylag szerénynek mondhatóak.

Azt is fontos látni, hogy a 2010-2016 közötti időszak tranzakcióinak végeredményét nagyon erősen a 22%-os MOL részvény-csomag 2011-es megvásárlása határozta meg. Ez teljes mértékben felesleges pénzkidobás volt – a Magyar Állam tárgyalási pozíciói a céggel szemben ettől nem lettek sokkal erősebbek. Egyszerűen azért, mert a MOL-t – az elnök-vezérigazgató személyén keresztül – a Fidesz-kormány amúgy is kézben tartotta.

5. ÁBRA: PRIVATIZÁCIÓS BEVÉTELEK ÉS AZ ÁLLAMOSÍTÁSSAL JÁRÓ KIADÁSOK, 1990 - 2017
A) Milliárd Ft

B) Az éves GDP százalékában

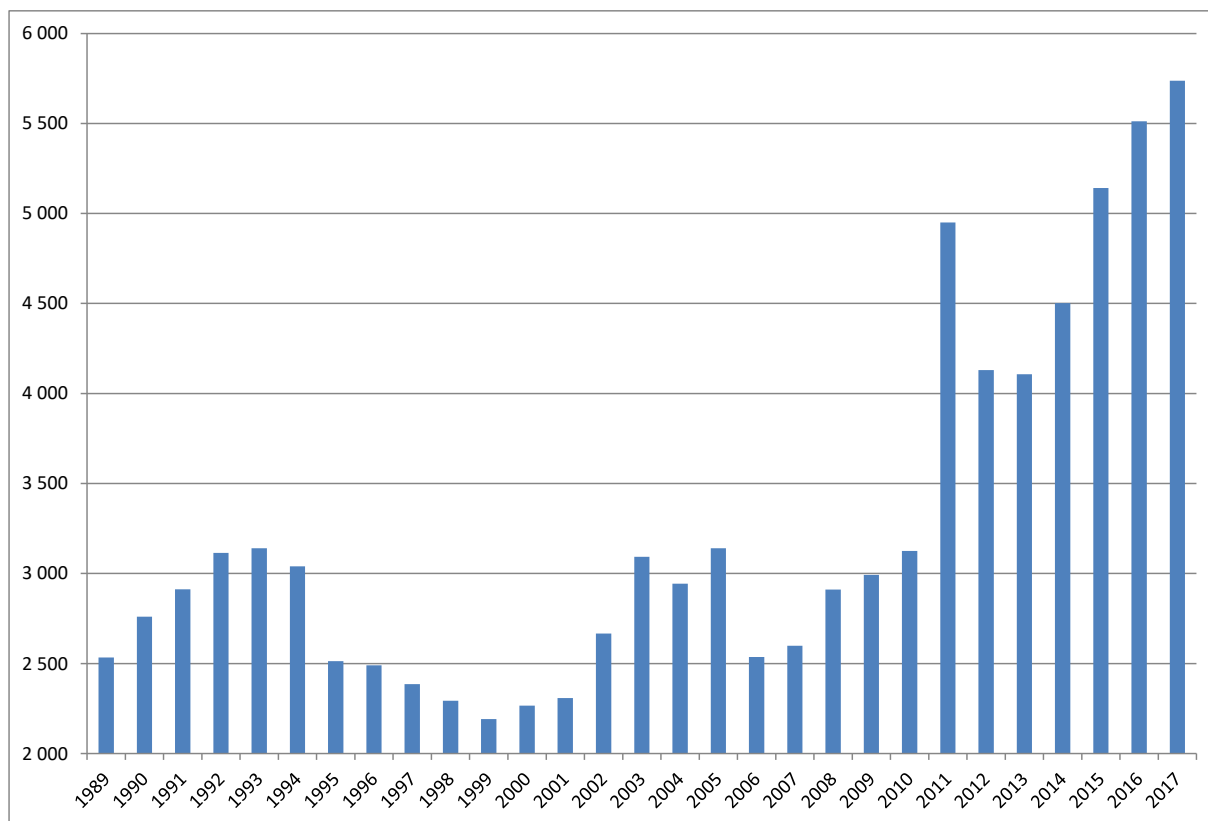
Megjegyzések: A privatizációs bevételek csak a részvény, üzletrész és ingatlanértékesítésből származó tételeket tartalmazzák, a vagyonhasznosításból származó bevételek (pl. osztalék, bérleti, díj) nélkül.

Forrás: A szerző saját becslése az MNV Zrt. és jogelődeinek éves mérlegbeszámolóí, a Világbank adatai és az EU-nak benyújtott EDP jelentések alapján, eseti kiegészítésekkel.

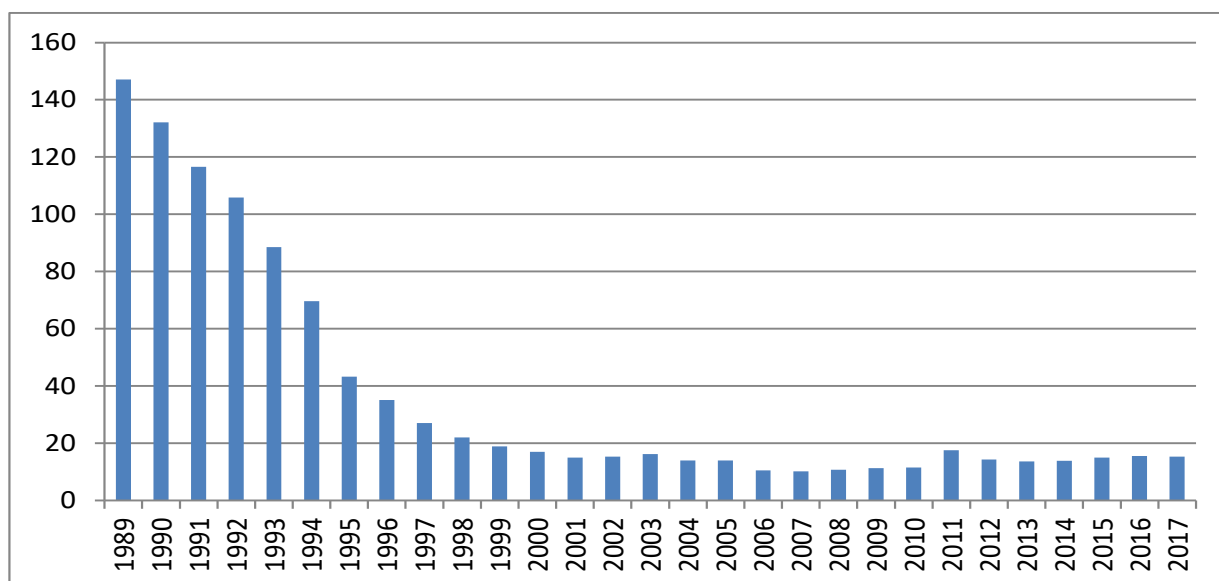
Hasonló képet kapunk, ha az államháztartás részvény-és üzletrész vagyonának változását vizsgáljuk egyfelől folyó áron, másfelől a mindenkori éves GDP százalékában.

6. ÁBRA: AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS RÉSZVÉNY- ÉS ÜZLETRÉSZ VAGYONÁNAK VÁLTOZÁSA, 1989 – 2017

a) Folyó áron, Mrd Ft

b) Az éves GDP százalékában

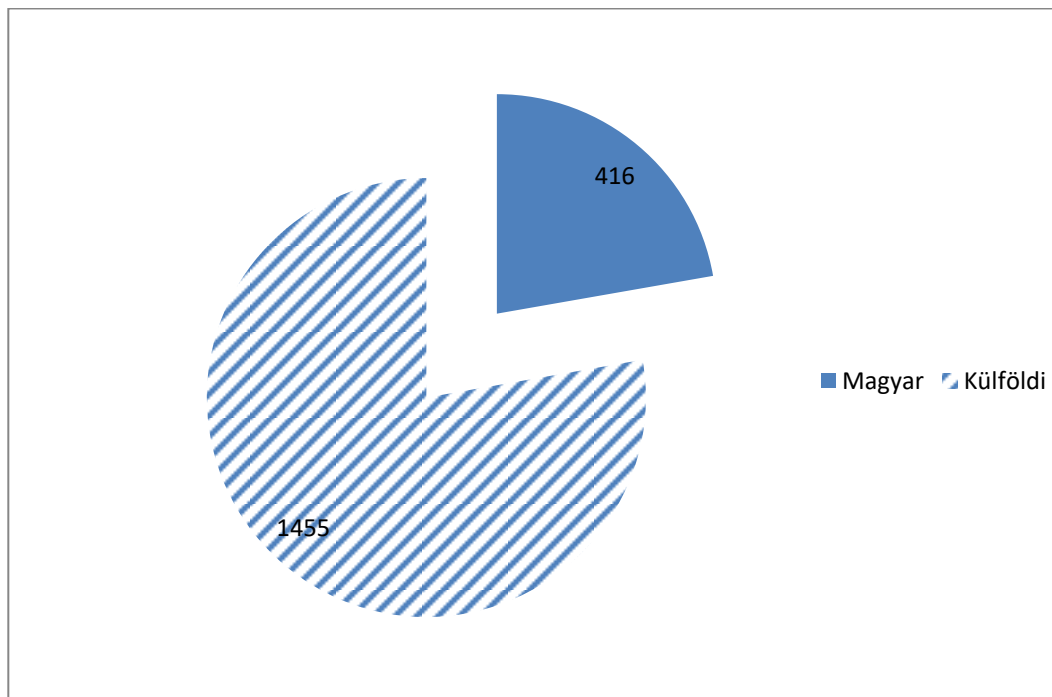
Forrás: Saját számítás az MNB és a KSH hivatalos adatai alapján.

A 6. ábra alsó blokkjában látszik, hogy 2009 és 2017 között valamelyest növekedett az állami vagyon súlya a reálgazdaságban, de historikus távlatból nézve ez az emelkedés lényegtelen.

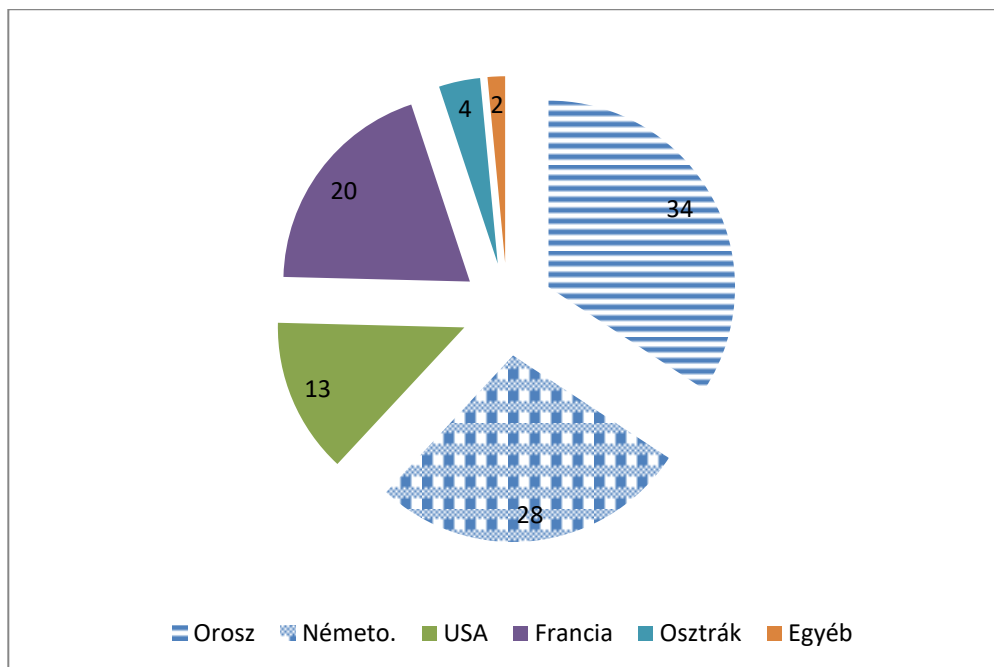
Érdekes és fontos dimenziója a tulajdonváltásnak az, hogy mekkora hányada volt a visszaállamosításnak, ami külföldi cégeket érintett, illetve az, amikor a magyar állam hazai magántulajdonosoktól vett meg vállalatokat.

7. ÁBRA: AZ ÁLLAMI RÉSZVÉNY- ÉS ÜZLETRÉSZ VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA HAZAI ÉS KÜLFÖLDI ELADÓK SZERINT, 2010- 2018

A) Magyar -külföldi (Mrd Ft)

B) A külföldi eladó cég nemzetisége szerint (%)

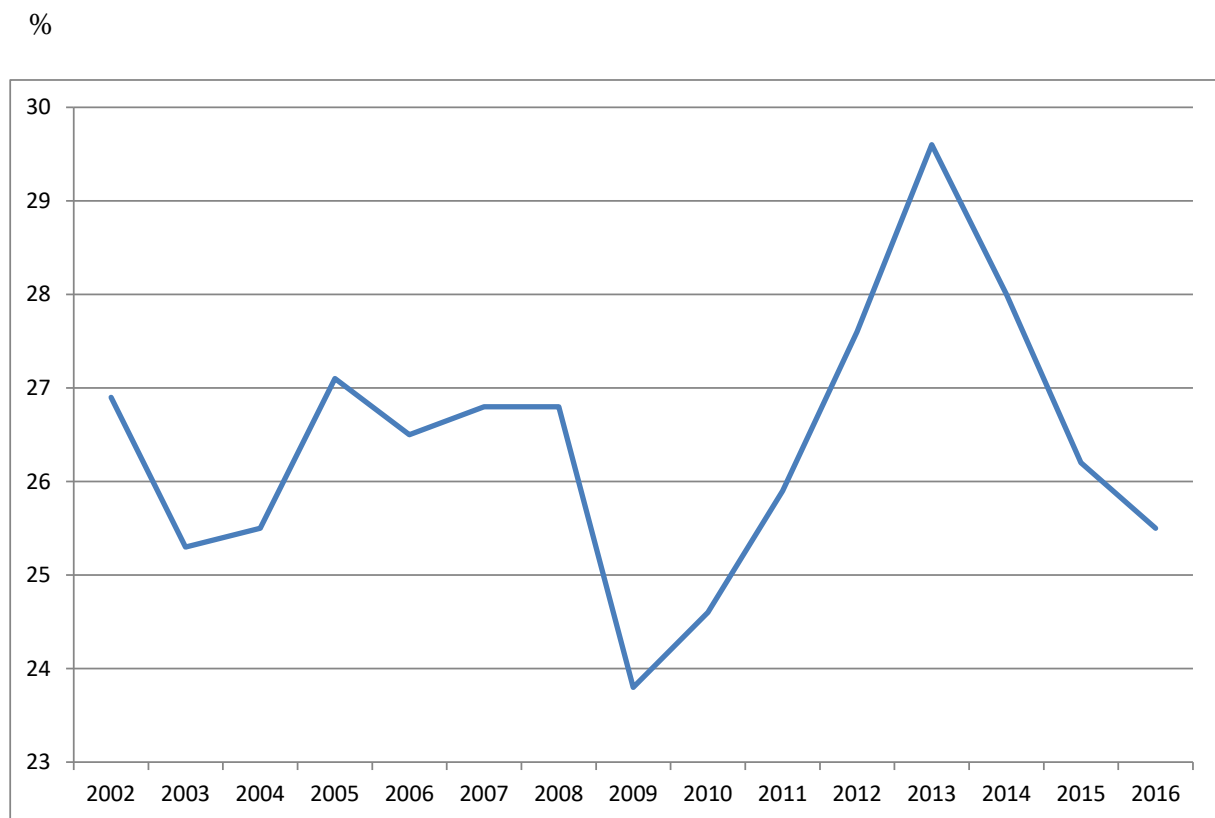
Megjegyzés: Az összesítésben nem szerepel a magánnyugdíjpénztárak államosítása során *ingyenesen* megszerzett, 20 cégből származó, 190 Mrd Ft-nyi társasági részvény, illetve üzletrész.

Forrás: Függelék.

Mint a fenti ábrák is mutatják, a visszaállamosítás alapvetően a külföldi tulajdonú cégeket érintette. Ezen belül pedig Oroszországgal kötött a legnagyobb volumenű tranzakció.

Érdekes dimenziója a változásoknak az is, hogy mekkora súlya van a külföldi tulajdonban lévő cégeknek a foglalkoztatásban. Ez nyilván befolyásolja a keresetek és a termelékenység alakulását, de visszahat az ott dolgozó munkavállalók véleményére, gondolkozására is. Mint az a 8. ábrán is látható, 2002 és 2009 között a multi cégek súlya számottevően csökkent, azt követően viszont 2013-ig ismét erőteljesen nőtt, az utolsó három évben viszont ismét apadt az arányuk.

8. ÁBRA: A TÖBBSÉGI KÜLFÖLDI TULAJDONÚ VÁLLALATOKNÁL DOLGOZÓK ARÁNYA A VÁLLALATI SZFÉRÁBAN, 2002 - 2016

Megjegyzés: Függetlenül a külföldi tulajdon arányától. 1997-1999: 10 fős vagy nagyobb vállalatok; 2000-től: 5 fős vagy nagyobb vállalkozások.

Forrás: Saját számítása az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Adatbankjában található adatok alapján.

* * * * *

Összességében nincs ok a teljes elkeseredésre. Az Orbán-korszak magántulajdon ellenes és piacromboló politikája 1998 és 2018 között hatalmas károkat okozott, de nem tudta átalakítani az országot „pincétől a padlásig” - miként azt a jelen alfejezet mottója szerint Orbán legré-

gebbi harcostársa, Kövér László megfogalmazta. Várhegyi (2018) találó megfogalmazása szerint az Orbáni kapitalizmus-ellenes reform – 100 éven belül a 6. vagyon-újraelosztási kísérlet – éppen azon logika mentén volt lényegében eredménytelen, miként az 1968-as reform a szocialista rendszer átalakításával vallott kudarcot. Akkor az állami tulajdonlás és a Szovjetunióhoz való nagyon erős és közvetlen politikai kötődés miatt nem lehetett elérni a kitűzött reform-célokat, most a multinacionális vállalatok jelenléte és Magyarország NATO-, illetve EU tagsága jelent áttörhetetlen akadályt a „nemzetállami ellenforradalom”¹⁰² számára.

A külföldi tőke továbbra is meghatározó szerepet játszik a magyar gazdaságban, az ország továbbra is a nyugat-európai gazdasági integráció része – a nagy dirrel-durral meghirdetett keleti és déli nyitás politikája ezen alig változtatott. Nem következett be az 1990 után felhalmozott családi vagyonok lenullázódása, mint ahogyan a magyar történelem vérzivataros századaiban oly sokszor megtörtént. Annak, hogy a politikai rangsorban Orbán mögött álló második vagy harmadik embert Rogán Antalnak vagy Lázár Jánosnak hívják, a társadalmi struktúra szempontjából nincs nagy jelentősége. Mint ahogy annak sem, hogy a Fidesz pénztárnoki feladatát Simicska Lajos vagy Mészáros Lőrinc látja el. Valójában a 10 leggazdagabb magyar üzletember listáján sem történt nagy változás. 2002-ben is és 2018-ban is ott volt a listán Demjén Sándor, Csányi Sándor, Veres Tibor, Bige László neve.^a Eddigi ismereteink szerint, **harminc-ötven év múlva valószínűleg a magánnyugdíj-pénztári rendszer szétverése lesz az Orbán-korszák legmaradandóbb és legkárosabb eseménye – a többi már csak a gazdaságtörténészek fogják nyilvántartani.**

^a A 100 leggazdagabb magyar listája – azonos módszertan szerint – 2002-ig megy vissza az időben.

2. Energetika											
MOL Zrt. (2011. jún. 20.)	befolyás, ellátás biztonság	vásárlás	bejegyzés és szavazati jog megtagadása, különadó	22,1	OISC Szurgut-nyeftyege	orosz	MNV Zrt.	498			
Bakonyi Erőmű (2011 október)	cégmentés, ellátás biztonság	vásárlás		50+50	Denján Sándor			4			
E.ON Földgáztrade Kft. (gáz nagykereskedelem) (2013. szept. 30.) → átnevezés után: MFGK Zrt.			különadó, rezsiszökkentés, állami monopólium.		E.ON	német	MVM (MNV Zrt.)	260			
	nemzeti irányítás, alacsonyabb energia-ár	egy csomagban történő kivásárlás		100							
E.ON Storage Kft. (gáztároló) (2013. szept. 30.) átnevezés után: MFGT Zrt.				100							
Panrusgas Gázkereskedelmi Zrt. (2013/2015)				50							1
MMBF Földgáztároló Zrt. (biztonsági gáztároló) (2013. dec. 31.)	befolyás, ellátás biztonság	vásárlás/ ajándék (részlet)	különadó, rezsiszökkentés, állami monopólium	100	MOL		MFB, MSZKSZ (Miszterelnökség)	140			
MVM Zrt. (EDP-ben elszámolva) (2013)								71			
MVM Zrt. (EDP-ben elszámolva) (2014)								37			
FŐGÁZ Zrt. visszavásárlása (2014. ápr. 14)	befolyás, ellátás biztonság	vásárlás főtulajdonostól (vezetékkel együtt)	különadó, rezsiszökkentés	49,83	RWE	német	MVM (MNV Zrt.)	79			
Úz-völgyi erőmű (Románia) (2014/2015)	külföldi terjeszkedés			90%	román és magyar magánbefektetők	román		9			
GDF Suez Energia Magyarország Zrt. (ÉGÁZ, DÉGÁZ) (2015. szept. 28.) átnevezés után: ENKSZ Észak-Dél Zrt.	kereskedői, számlázó kapacitás megszerzése	vezeték nélkül		99,93%	GDF International SA	francia	FŐGÁZ Zrt. (ENKSZ)	5			
MVM Zrt.	kisrészvényesek kizorítása	külön törvény						0			
ELMŰ-ÉMÁSZ Energiaszolgáltató Zrt.	lakossági kereskedői, számlázó kapacitás megszerzése			???	ELMŰ, ÉMÁSZ	német	ENKSZ				
TIGÁZ vállalati portfóliója (2016. ápr. 1.)	nemzeti irányítás, alacsonyabb energia-ár	vezeték nélkül	állami monopólium kiépítése	100	TIGÁZ	olasz	Magyar Áramszolgáltató Kft. (ENKSZ)				
DÉMÁSZ Zrt. (2017. febr.)		vezeték nélkül	állami monopólium kiépítése	100	EDF International	francia	ENKSZ	121			
ÉGÁZ-DÉGÁZ Földgázszolgáltató Zrt. (2017 vége)	nemzeti irányítás			100	Engie (GDF Suez)	francia	NKM Nemzeti Közművek Zrt.	90			
Oroszlányi Szolgáltató Zrt. (távfüttető) (2018. április)		vásárlás		100	Oroszlány város	magyar	NKM Nemzeti Közművek Zrt.	?			
Összesen								1 316			

3. Egyéb közművek								
	Kun Hulladékok Kft.							
	(2013. aug.)	lerakási járulékok, kötelező díjszövegek						MNV Zrt.
	Remondis Magyarország Holding Kft.		kivásárlás és tőkeemelés		100	Remondis	osztrák	0
	(2013 vége)							
	AVE Magyarország Hulladékgazdálkodási Kft.		vásárlás	2014-től jogszabály korlátozza a magáncégek működését.	100	AVE	német	NHSZ Kft. (MNV Zrt.)
	(2014/2015)							14
	Saubermacher hulladékgazdálkodási cégszoport					Saubermacher		NHSZ/önkormányzat ok
	(2014)						osztrák	n.a.
4	Összesen							14
4. Távközlés-informatika.								
	Pro-M Zrt.		vásárlás, hiteltörlesztés, költségvállalás	külsőnádó, telefonadó, vezetékadó	100	Magyar Telekom	német	20
	(2012)	nemzetbiztonsági érdek						
	Aeroplex Közép-Európai Kft.		kivásárlás			MALÉV f.a.		4
	(2012. jún.)	Malév csőd következménye						
	Malév GH Földi Kiszolgáló Zrt.		kivásárlás			MALÉV f.a.		1
	(2012. jún.)							
	Idomsoft Zrt.		vásárlás		100	Idom 2007, Tigris		NISZ Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. (MNV Zrt.)
	(2013. márc. 1.)	nemzetbiztonság, költségek.						1
	Mahart Passnave Kft.		kivásárlás		100	MASPED Zrt.		MNV Zrt.
	(2013. okt.)	közlekedéspolitikai célok						1
	Antenna Hungaria		kivásárlás		100	TDF S.A.	francia	NISZ Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. (MNV Zrt.)
	(2014. máj.30.)	telekommunikáció						56
	Welt 2000 Kft.		vásárlás		100	magyar magánszemélyek		MNV Zrt.
	(2014. nov.)	EU projektek jobb nyilvántartása						1
	Electool Közbeszerzési Kft. (2017 augusztus)					magyar magánszemélyek	magyar	Nemzeti Fejlesztési Minisztérium + Miniszterelnökség
8	Összesen							84
5. Feldolgozóipar								
	Rába Holding		hadipar.	BÉT-en keresztül	73,84	DRB-Hicom, kiszármazók		6
	(2011. nov. 8.)	hazai beszállítás					szingapúri	
	Magyar Alumínium Termelő és Kereskedelmi Zrt. (MAL)		katasztrófa elhárítás	felügyelet, irányítás átvétele	Jogszabályalkotás	0	magyar magánszemélyek	0
	(2013. ápr. 23.)							
	Tokaj Kereskedőház		tőkeemelés					MNV Zrt.
	(2013)							3
	Bombardier Transportation MÁV Hungary Kft.				64,9	Bombardier	francia	2
	(2014. szept.)							
4	Összesen							11
6. Vegyes								
	Étkezési utalványok forgalmazó cégei (Edenred)		nemzeti irányítás	piac korlátozás jogszabályi úton	100%	Edenred	francia	10
	FTC futball klub		cégmentés	100		angol szakmai befektető		MNV Zrt.
	(2012)							5
	MÁV Utasellátó - Resti Zrt.		MÁV-holding egysége	100		Lázár és Fiai, Resdan Invest, Kiron Invest		MÁV Start Zrt. (MNV Zrt.)
	(2012 nyár)							2
	Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó Zrt.			100		magánszemélyek		MNV Zrt.
	(2013/2014)							5
	Apáczai Könyvkiadó Kft.			100		magánszemélyek		MNV Zrt.
	(2013/2014)							3
	Mezőhegyesi Ménesbirtok Zrt. (2016/2017)		Hungarikum védelme	Vásárlás	100	magánszemélyek		20
	DunaCity ingatlanegyesület		Felszámolásból való kivásárlás	Vásárlás	100	Quaestor felszámoló		28
	Pavilon Projekt (2016)							17
	Autóipari próbapálya							15
8	Összesen							106
172	Részvényvagyon összesen							1 852
	Magánnyugdíjpénztárak részvényvagyon							343
	Részvényvagyon MANYUP-pal együtt							2 195

Megjegyzés: Ahol a vételár euróban vagy dollárban került rögzítésre, ott a tranzakció idején érvényes, aktuális árfolyammal számoltunk.

B) Ingatlanok visszavásárlása, államosítása

Ingatlanok, termőföld	Deklarált cél	Eladó	Vevő	A tranzakció költsége (vétélár, tőkeemelés, alapjuttatás, negatív vagyonelemek kivásárlása stb.)
			(Mögöttes tulajdonos)	Mrd Ft
Devizahitelek lakásai (2012-2016)	Segíteni a bajba jutott háztartásoknak	kereskedelmi bankok	Nemzeti Eszközkezelő Zrt. (MNV Zrt.)	115
Bp. Bajcsy-Zsilinszky u. 52. és Vadász u. 23. ingatlan együttes (2012)				1,8
Óbudai Hajógyári Sziget több ingatlana (2013. okt. 30.)	állami monopólium közeliítése	izraeli szakmai befektetők	MNV Zrt.	4
METESZ székház – Bp. (2013/2015)	Kossuth tér bővítése		MNV Zrt-	1,8
Párisi Nagyrúháza (Divatcsarnok) – Bp. (2015. október)		ORCO vagyonszámlálásából	MFB Ingatlanfejlesztő Zrt. (MFBI) (MFB)	15
Várkert Casino (Vízház)* Bp. Döbrentei tér 2. (2015. szept.)		izraeli befektetők		2,8
Tiszorfi kastély (Borbély-kúria), Aradi utca 20. (2014. aug.)		magyar magánszemély (Átrium Mobil Kft.)		0,4
Eiffel Palace irodaház, régi Zrínyi Nyomda, Bp. Bajcsy-Zsilinszky út 78. (2014. aug.)		magyar magánszemélyek offshore cégei		17,7
Lónyay - Hatvany (Ybl) villa – Bp. Csónak utca 1.* (2014. nov.)		Budapanoráma Kft. (Bognár Botond)		4,617
Svábhegyi villa, Mátyás király út 44. (2015. febr.)		Wakefield Kft. (offshore cég tulajdonában)	MNB és alapítványai	1,0
Egykori MNB aranyraktár Bp. Úri utca 72. (2016 nyár)		Szépházak Kft.		0,8
Kasselik-ház, volt Luxus Áruház* Bp. Vörösmarty tér 3. (2015. okt.)		Skála-Coop Befektetési Zrt.		5,1
Kecskemét, Hotel Szauna, Csabai Géza krt. 2. (2015. ápr.)	egyetemi képzés	Danubius Hotels		0,2
Kecskemét, Csabay Géza krt. 1. (2015. november)				0,2
Bp. VI. ker. Ybl-palota, Andrássy út 40-42. (2017. máj.)	bérbeadás	Mudura Sándor (Románia)		5,0
Telekvásárlás Bp.-i (2014. febr.)	egyetemi képzés	TriGránit Expo Vagyonkezelő Zrt.		4,8

Ingtatlanok, termőföld	Deklarált cég	Eladó	Vevő	A tranzakció költsége (vétélár, tőkeemelés, alapjuttatás, negatív vagyonelemek kivásárlása stb.)
15 h ingatlan a Rákóczi hídnál (2014)	2024-es olimpia céljára	Wing Ingatlanfejlesztő Zrt.(korábban: Wallis)	MVM Zrt.	16,55
Buda Palota (volt Postapalota) Bp. Széll Kálmán tér (2016. június)	befektetés			6,9
Millenáris Classic Irodaház (2016. június)	befektetés			7,8
Millenáris Avantgarde Irodaház (2016. június)	befektetés			2,1
Budapest, I. Ybl-féle Vízház (2016. júl.)				3,3
ITSH Tudáspark (irodák) 2016. jún. Debrecen	befektetés	Hun-Office Kft.	MNV Zrt.	6,4
Bp. XIII. ker.Váci út 160-168. (2016. szept.)	befektetés	Soinginvest Zrt. és Redimmocorp. Zrt.	MNB alapítvány	17,1
M3 Business Center irodaház – Bp. Hungária körút 179-187. (2015 vége)	2024-es olimpia céljára		MNV Zrt.	8,1
Nistema Kft. (Fertődi Esterházy Kastély) (2015. ápr.)	turizmus fejlesztése	Bankár Holding Zrt.		1,0
Olaf Palme ház (2015)			MNV Zrt.	
MVM teherelosztó (2015)			MNV Zrt.	0,9
Termőföld (2010 – 2014 között összesen)		magánszemélyek	Nemzeti Földalap Kezelő Szervezet, természeti parkok	7,0
Csillebérci úttörőtábor (2015. nov.)	per útján	magánszemélyek és cégek	MNV Zrt. Nemzeti Földalap Kezelő Szervezet, természeti parkok	0,0
Syma Rendezvény és Kongresszusi Központ (2014-16)	felvásárlás a Bp.-i olimpiára való felkészülés	Syma + MD Kft. (svájci – magyar vegyes tulajdon)	MNV Zrt.	0
Ybl-villa, Bp. Budakeszi út 36/b	MMA számára	Kovács Gábor cége	MNV Zrt. (?)	1,4
Hild-Villa, Budakeszi út 38-40.	MMA számára	magánszemély	MNV Zrt. (?)	
Volt MUOSZ-székház, Bp. Andrassy út 101. és mellette Bajza u. 31.	MMA számára	magánszemély	MNV Zrt. (?)	
Bp.-i Polláck Mihály téri mélygarázs	nincs indoklás	Tálya Hotel Invest Kft.	MNV Zrt.	3,5
Dobógókői ingatlan	a bp.-i szuperkórház számára	Tamás László	MNV Zrt.	4,2
Ybl-műemlék Bp. Szent István tér 15.	Átadás a katolikus egyháznak			7,9
Magyar Királyi Központi Zálogház központja (Lónyai u. 30-32.) (2017)	Átadás a református egyháznak	Catalonia Hungary Kft.	Miniszterelnökség	3,3
Bálma kulturális központ (2017. dec.)	Állami irodák elhelyezése			11
Összesen				289

c) Önkormányzatok (vissza)vásárlási és államosítási tranzakciói

	Ágazat, társaság neve	Deklarált cél	Állami részarány a tranzakció után (%)	Eladó	Vevő	A tranzakció költsége (vételár, tőkeemelés, alapjuttatás, negatív vagyonelemek kivásárlása, stb.) Mrd Ft
	FŐGÁZ Rt. 50%-ának megvásárlása (2014)	Rezsi csökkentés	100	Budapest Önkormányzata	MNV Zrt.	36
	Székesfehérvári Fűtőerőmű (2014. jan. 17.)		100	magyar magánbefektetők	önkormányzat	2,75
	Budapesti Szennyvíztisztító (2011. nov.)	profit megvonás, rezsi csökkentés	49,8	Degrémont S.A. (Csepel 2005 Kft.)	önkormányzat (Városüzemeltetési Központ)	0,05
	Depónia Kft. (hulladékgyártó, Székesfehérvár) (2011)	centralizáció	49	magyar magánbefektetők	önkormányzat	1
	Fővárosi Vízművek (2012. aug.)	profit megvonás, rezsi csökkentés	100	Suez-RWE	önkormányzat	13,6
	Csepeli szennyvíztisztító (2012)	profit megvonás, rezsi csökkentés		Degrémont S.A. és OTV France	önkormányzat	0,23
	Pécsi Vízművek (2009 - 2013)	profit megvonás, rezsi csökkentés	100	Suez	önkormányzat	3,0
	Pécsi Közlekedési Zrt. (2011 – 2015)	sikkasztás vádjá, jobb szolgáltatás	n.a.		önkormányzat	0
	Börgöndi repülőtér (Székesfehérvár) (2014. aug. 31.)	logisztikai fejlesztés		Biggeorges- NV Zrt.	önkormányzat	2,0
	Gyulai Húskombinát (2012. dec.)		100	Hajdúsági Agrárpari Egyesülés	önkormányzat	1,8
	Pápai Húsipari V. (2012. dec.)	munkahelyek védelme	100	Dedeko Kft., Nyugat-Agro Kft.	önkormányzat	1,5
	Kaposvári Kometa (2012. dec.)		100	KOMFIN Kft. Ruf-Carni S.P.A	önkormányzat	2
11	Önkormányzati szektor összesen*					27,9

Megjegyzés: A táblázatban nem szerepel az a 171 önkormányzati tulajdonú hulladékgyűjtő- és feldolgozó társaság, amelynek államosítása során valamennyi eszközüket át fogják adni a Nemzeti Hulladékgyűjtési és Vagyongazdálkodási Koordináló és Vagyongazdálkodó Zrt.-nek (NHKV), de rögtön vissza is bérelték eszközeiket az NHKV-tól.

* FŐGÁZ nélkül, mivel a tranzakció az állami szférán belül zajlott.

Forrás: A szerző és Voszka Éva közös adatgyűjtése.

IRODALOMJEGYZÉK

Bauer Tamás [1981]: „A kelet-európai tervgazdálkodás politökonómiai értelmezéséhez”, ld. Major [1982] 159-174.

--- [2016]: „Felszabadulni, de hogyan?”, Népszabadság, máj. 21.

--- [2017]: „A ’maffiaállam’ hamissága”, Élet és Irodalom, 61. évf. 9. sz. márc. 3.

Bárány Anzelm [2000]: Média-, nyomda- és könyvszakmai privatizáció 1988-1998. ld. Számadás a Talentumról sorozat, Bp.: ÁPV Rt.

Békés Gábor [2015]: „Nem könnyű a keleti nyitás”, De facto blog, <http://blog.defacto.io/post/125744339670/nem-k%C3%B6nny%C5%B1-keletre-nyitni>

Berend T. Iván (1962): Újjáépítés és a nagytőke elleni harc Magyarországon 1945-1948, Bp.: KJK.

Bokros Lajos [2017]: „A fizikai infrastruktúra fejlesztése egy elmaradott európai országban. Levelek a szabadságról és a szolidaritásról VII.”, Élet és Irodalom, aug. 18.

Csillag István [2013]: „A küldetés: vagyonosodni”, Élet és Irodalom, szept. 5. Újraközölve: Cs.I. [2018]: Háttal a holnapnak. Jólakni ma, elfogyni holnap, Bp.: Kalligram, 80-95.

--- [2010]: „Széchenyi terv: kamu vagy komoly?”, Népszabadság, szept. (vitaindító cikk).

Eötvös Károly Intézet [2014]: Elmúltnégyév. A jogállam pusztulása 2010-2014. Elemzés széljegyzetekkel. Budapest. <https://sites.google.com/site/elmultnegyev/>

Faragó Csaba [2001]: „2000. év végjáték a privatizációban, felkészülés a vagyonkezelésre”, Magyarország Politikai Évkönyve 2001, 921-990.

Giday András [2011]: „Állami adósság és állami vagyon”, Pénzügyi Szemle, 4. sz. 462-470.

Hadas Miklós [2018]: „Nincs remény. Vázlat a magyar nemzeti gyűlöletközösség elmúlt száz évéről”, Élet és Irodalom, 62. évf. 6. sz. febr. 9.

Hayek, Friedrich A. [1944, 1991]: Út a szolgáshoz, Bp.: KJK.

Jánossy Dániel [2014]: „Nem ortodox piacgazdaság”, Polgári Szemle, 10. évf. 1-2.szám március.

Keynes, J. M. [1936, 1965]: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete, Bp.: KJK.

Király Júlia [2015]: „A bankszektor átalakítása 2010 - ?”, ld. Magyar [2015] 167-205.

Kornai János [1957]: A gazdasági vezetés túlzott központosítása, Bp.: KJK.

--- [2012]: „Központosítás és kapitalista piacgazdaság”, Népszabadság, jan. 28. újra megjelent Kornai János Válogatott Munkái III. kötet, Kalligram, 2013, 447- 475.

--- [2014]: „Fenyegető veszélyek”, Élet és Irodalom, máj. 23.

--- [2015]: „U-kanyar Magyarországon”, Élet és Irodalom, ápr. 3.

--- [2016]: Láttelel. Tanulmányok a magyar állapotokról, Bp.: HVG Könyvek.

Kozarzewski, Piotr – Bałtowski, Maciej [2016]: „Change in Economic Policy Paradigm: Privatization and State Capture in Poland”, CASE Working Papers, No. 3. (127).

--- [2017]: „Change in the Ownership Policy Paradigm in Poland: State Control vs. Privatisation”, Acta Oeconomica, Vol. 67. No. 1. 1-20.

Langohr, Herwig M. – Viallet, Claude, J. [1986]: „Compensation and Wealth Transfer in the French Nationalizations 1981 – 1982”, Journal of Financial Economics, Vol. 17. No. 1. 273-312.

Lazić, Mladen – Pešić, Jelena [2011]: „Country Study: Serbia”, Institut für die Wissenschaften vom Menschen, Kézirat.

Magyar Bálint [2015]: Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam, 3. kötet Bp.: Noran Libro Kiadó.

Major Iván (szerk.) [1982]: Gazdaság(i) Politika Szervezet, Bp.: MTA KTI.

--- [2013]: „Rezsicsökkentés és különadók a hálózatos ágazatokban”, Ld. Magyar Bálint [2013]: Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam, 1. kötet Bp.: Noran Libro Kiadó. 258-267.

Marx, Karl [1867,1967]: A tőke I. kötet, Bp.: Kossuth Könyvkiadó.

Matolcsy György [2015]: Egyensúly és növekedés: konszolidáció és stabilizáció Magyarországon, 2010-2014, Bp.: Kairosz Könyvkiadó.

Mihályi Péter [2010]: A magyar privatizáció enciklopédiája, 1-2. kötet, Veszprém – Budapest: Pannon Egyetemi Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézete. tó: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/> vagy <http://mek.oszk.hu/18300/18366>

--- [2015a]: „A privatizált vagyon visszaállamosítása Magyarországon 2010-2014”, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományos Központ Közgazdaság-tudományi Intézet, Műhelytanulmányok sorozat, MT-DP 2015/7. február.

--- [2015b]: „A 2010-14 közötti államosítások történelmi előzményei Magyarországon, 1722-1962”, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományos Központ Közgazdaság-tudományi Intézet, Műhelytanulmányok sorozat, MT-DP 2015/20. április.

--- [2015c]: „Rossz rendszerek ráncai. Miért mélyek a populista antikapitalizmus társadalmi gyökerei Magyarországon?”, Mozgó Világ, 6. sz. 3-23.

--- [2015d]: „Fejezetek a korai magyar privatizációk és államosítások történetéből, 17-18. század”, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományos Központ Közgazdaság-tudományi Intézet, Műhelytanulmányok sorozat, MT-DP 2015/56. december.

--- [2017]: „Hol élünk? Az Orbán-rendszer logikája”, Mozgó Világ, 43. évf. 7-8. sz. 3-16.

--- [2018]: „Ők a relatív többség – a nyolc fő ok”, Mozgó Világ, július – augusztus (megjelenés alatt).

Mihályi Péter - Szelényi Iván [2018]: „A nemzetállamok ellenforradalma”, Élet és Irodalom, jún. 1.

Orbán Viktor [2009]: „Jobboldali korszak Európában”, Magyar Nemzet, júl. 25.

Pataki Ferenc [2013]: Hosszú menetelés. A Fidesz-jelenség, Bp.: Kossuth Kiadó Zrt.

Rosta Miklós [2014]: „Túlzott központosítás és hatalomkoncentráció. Közigazgatási reform, 2010 – 2013”, Élet és Irodalom, márc. 28.

Ruszoly József [1996]: „A kisajátítás törvényi szabályozásának története Magyarországon (1881 – 1944), ld. Égető Emese (szerk.): Emlékkönyv Dr. Nagy Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged: Acta Oeconomica, Tomus I. Fasciculus 1-25. 267-286.

Stemler Miklós [2011]: „A nagy államosítás kétes eredményű főpróbája - Hogy a pécsiek nyeljenek”, Magyar Narancs, okt. 6.

- Tellér Gyula [2009]: „Rendszer-e a rendszerváltás rendszere?”, Nagyvilág, november.
- [2014]: „Született-e „Orbán-rendszer” 2010 és 2014 között?”, Nagyvilág, március.
- Tordai Csaba [2017]: „Az ügyészség nem bújhat a bíróságok szoknyája mögé a kritika elől”, http://index.hu/velemenyo/olvir/2017/10/05/ugyeszseg_kritika_velemenyszabadsag_publicisztika/
- UNCTAD [2012]: Expropriation. UNCTAD Series on International Investment Agreements II., New York – Geneva: United Nations.
- Ungváry Rudolf [2002]: „Újabb négy nehéz év”, Népszabadság, ápr. 25.
- [2014]: A láthatatlan valóság - A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon, Pesti Kalligram Kft.
- Vanicsek Mária [1998]: Elosztásos privatizáció, Számadás a talentumról sorozat, Bp.: ÁPV Rt.
- Várhegyi Éva [2015a]: „Kiegyezés a főmumussal. Miért vesz a kormány drágán rossz bankot az adónkból?”, Népszabadság, febr. 28.
- [2015b]: „Háború és béke”, Mozgó Világ, március.
- [2018]: „Illúziók bűvöletében”, Élet és Irodalom, márc. 2.
- Voszka Éva: [2011a]: „Erős állam: a verseny feltétele vagy torzítója?”, Külgazdaság, 55. évf. 5-6. sz. 3-30.
- [2011b]: „Régi kérdések – új válaszok? Néhány megjegyzés az új vagyontörvényhez”, Pénzügyi Szemle, 56. évf. 4. sz. 481-491.
- [2013b]: „Államosítás, privatizáció, államosítás”, Közgazdasági Szemle, 60. évf. dec. 1289-1317.
- [2014]: „Ezt én lopakodó államosításnak hívom” (Rádai Eszter interjúja). Élet és Irodalom, márc. 7.
- [2018]: Az állami tulajdon pillanatai. Gazdaságtörténeti és tudománytörténeti nézőpontok. Bp.: Akadémiai Kiadó.

FORRÁSJEGYZETEK

- ¹ A miniszter nyilatkozata egy sajtókonferencián azt követően, hogy a Philip Morris és a Spar áruházlánc panaszára nyomán a brüsszeli Bizottság diszkriminatív adóztatás miatt felfüggesztett két újonnan kivetett adót. Népszabadság, júl. 17.
- ² Orbán Viktor nyilatkozata a lengyelországi krynica gazdasági fórum egyik panelbeszélgetésén, miután átvette „Az év embere” díjat, 2016. szeptember 6-án. <http://444.hu/2016/09/07/orban-a-penznek-nincs-szaga-de-a-birtokloinak-igen>
- ³ Hozzászólás Nagyatádon, 2017. márc. 29-én a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (KÉSZ) kerekasztalbeszélgetésén.
- ⁴ Erről a korszakról összefoglalóan ld. Mihályi (2010).
- ⁵ A 2. Orbán-kormány visszaállamosítással kapcsolatos álláspontjának és tranzakcióinak bemutatását ld. Voszka (2011, 2013a,b, 2014, 2016a).
- ⁶ Orbán Viktor válasza Lentner Csaba (MIÉP) képviselő interpellációjára 2000. dec. 12-én. http://www-archiv.parlament.hu/naplo98/182/n182_078.htm
- ⁷ Vanicsek (1998) 32. o.
- ⁸ HVG, 1998. máj. 16.
- ⁹ Magyar Narancs, 2004. aug. 19.
- ¹⁰ Ld. Rajnai Attila ötrészes oknyomozó riportját (Élet és Irodalom, 2005. okt.-nov. és 2006. okt.), valamint a HVG 2006. okt. 21.-i cikkét.
- ¹¹ HVG, 2000. júl. 1.
- ¹² Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnökségével folytatott tárgyaláson. 2012. júl. 17. <http://www.portfolio.hu/vallalatok/penzugy/feleereszben-magyar-bankszektort-akar-orban-mennyi-most-az-ar-any.170232.html>
- ¹³ *Memorandum of Understanding between the Government of Hungary and EBRD in Support of the Banking Sector and Reals Sector in Hungary*, <http://www.kormany.hu/download/f/8e/30000/Appendix%201%20EBRD.pdf> A mögöttes megfontolások elemzését ld. Várhegyi (2015a,b) írásaiban.
- ¹⁴ Kevés olyan nyomtatásban megjelent írás található a szakirodalomban, amely a 2. Orbán-kormány államosítási törekvéseihez korábban elvi iránymutatást és/vagy praktikus módszertani tanácsokat adott volna. Az egyik ilyen írás Giday (2011) tanulmánya. Király (2015) tanulmánya leíró jellegű.
- ¹⁵ Az első három év fejleményeiről jó áttekintést ad Voszka (2013a).
- ¹⁶ Lazić – Pešić (2011).
- ¹⁷ Ruzsoly (1996) 267. o.
- ¹⁸ UNCTAD (2012) 1. o.
- ¹⁹ *1993. évi XXXI. tv. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.*
- ²⁰ Ld. Az államok gazdasági jogairól és kötelezettségeiről (Charter of Economic Rights and Duties of States), 2. szakasz c) pont.
- ²¹ Egészen pontosan 58 beruházásvédelmi megállapodása van Magyarországnak. <http://investmentpolicyhub.unctad.org/IIA/CountryBits/94#iiaInnerMenu>
- ²² *1836. évi XXV. tv. az Ország köz-javát és kereskedését gyarapító magányos vállalatokról.*
- ²³ *1881. évi XLI. tv. a kisajátításról.*
- ²⁴ MTI, 2010.10.14.
- ²⁵ *Az Ogy. 2010. dec. 22-i politikai nyilatkozata a kötelező magánnyugdíj-pénztári tagok védelméről.*
- ²⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Einstand>, 2015. aug. 14-i letöltés.

- ²⁷ Idézi Népszabadság, 2015. szept. 26. Ld. még http://hvg.hu/kultura/20150611_Pakh_Imre_Bunkosbottal_nem_lehet_kiverni
- ²⁸ Népszabadság, 2016. ápr. 12.
- ²⁹ HVG, 2017. júl. 27.
- ³⁰ *2014. évi XCI. törvény egyes törvényeknek a nemzeti pénzügyi szolgáltatások hatékonyabb nyújtásával összefüggő módosításáról* 7. §.
- ³¹ www.index.hu, 2015. febr. 2.
- ³² Céggazdasági Híradó, 2015. júl. 16.
- ³³ A kérdéskör angolszász irodalmának rövid összefoglalását ld. a *Fundamentum* c. folyóirat 2005. évi 4. számában „Gazdasági alkotmányosság” címmel.
- ³⁴ Berend (1962) 195-265. o.
- ³⁵ HVG, 2016. jún. 30.
- ³⁶ HVG, 2017. nov. 9.
- ³⁷ www.portfolio.hu, 2017. nov. 28.
- ³⁸ Népszabadság, 2016. febr. 17.
- ³⁹ *2014. évi XLI. tv. egyes közszolgáltatási tárgyú törvények módosításáról*.
- ⁴⁰ Ezt a változást csak a nagyon gondos szemű szakújságírók vették észre. Ld. Marnitz István cikkét a *Népszava*, 2017. máj. 20-i számában.
- ⁴¹ U. ott.
- ⁴² Népszava, 2017. júl. 31.
- ⁴³ www.portfolio.hu, 2018. márc. 12.
- ⁴⁴ Az *1700/2012. (XII. 29.) Korm. határozat* szerint a költségvetési szervekkel közalkalmazotti vagy kormányzati szolgálati jogviszonyban álló személyek jogviszonyát meg kellett szüntetni, ha a rájuk irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötték és az öregségi teljes nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt megszerezték.
- ⁴⁵ A III. Köztársaság Alkotmányát a hatályon kívül helyezéséről szóló 2012. évi LXXV. törvény módosította. Az Alaptörvény szövegét pedig két év alatt 5-ször, átlagosan öthavonta írták át, bármikor, amikor a kormánytöbbség aktuálpolitikai szükségletei így diktálták. A 2010-2014 közötti időszak jogalkotásáról részletesen ld. Eötvös Károly Intézet (2014). Angolul pedig a következő kiadványban: *Disrespect for European Values in Hungary*, 2010-2014. Ld. itt: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Disrespect_for_values-Nov2014.pdf
- ⁴⁶ HVG, 2016. jún. 9.
- ⁴⁷ Ld. „A nemzeti ügyek kormányzását kell megvalósítanunk” – Orbán Viktor beszéde a 6. kötcei polgári pikniken a balliberális oldal bukásáról és a politikai erőter változásairól. http://www.miniszterelnok.hu/cikk/a_nemzeti_ugyek_kormanyzasat_kell_megvalositanunk/ Ez a cikk felkerült a világhálóra is (<http://www.hirextra.hu/2010/02/18/megorizni-a-letezes-magyar-minoseget-orban-kotcsei-beszede-szorol-szora/>), a Fidesz honlapján vagy Orbán Viktor személyes honlapján azonban csak kivonatossan található meg.
- ⁴⁸ Ld. – például – Kövér 2015. április 11-i beszédét Pápán, szülővárosában, a helyi Szent István Római Katolikus Általános Iskolában, vagy Kövér interjúját a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság c. műsorában, 2015. dec. 27-én.
- ⁴⁹ http://inforadio.hu/belfold/2016/05/05/tolgyessy_peter_magyarorszagon_a_valsag_negyven_eve_allando/
- ⁵⁰ Ld. Orbán-beszédét a Ludovikán [<http://24.hu/belfold/2012/09/03/orban-a-verkeringesrol-beszelt-a-ludovikan/>], vagy egy kevésbé ismert Fidesz-politikus beszédét a devizahitelesek „megmentéséről” szóló törvény parlamenti vitáján. http://www.parlament.hu/web/kulugyi-bizottsag/a-bizottsag-jelenlegi-taj-p_auth=iNHD1Jlt&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finterne%2Ffcpls%2Ffogy_naplo.naplo_fadat%3Fp_ckl%3D40%26p_uln%3D15%26p_felsz%3D40%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D40

⁵¹ Erről részletesen ld. Kornai (2012, 2015) és Rosta (2014) tanulmányait.

⁵² „9. § (1) Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.”

⁵³ A hazai politikai elemző közül erre először Ungváry (2002) cikke mutatott rá.

⁵⁴ Ld. Orbán Viktor beszédét az Európai Parlamentben 2015. május 19.-én [https://www.youtube.com/watch?v=lQi_qsOIhMo].

⁵⁵ Népszava, 2017. dec. 16.

⁵⁶ Ld. Tarsoly Csaba 2005. március 9-én kelt levelét Orbán Viktorhoz. http://www.kormany.hu/download/c/cb/40000/tarsolycsaba_level.pdf

⁵⁷ Erre az összefüggésre – helyesen – Magyar (2015) könyve is utal. id. mű 203.o.

⁵⁸

http://www.portfolio.hu/deviza_kotveny/allampapirpiac/hiaba_a_kormany_igeretei_alig_csokkenhetett_az_allamadossagunk.4.208769.html

⁵⁹ Voszka (2015b)

⁶⁰ Ezt a kifejezést az Európai Unióval kapcsolatos sajátos magyar viselkedés kapcsán Orbán Viktor miniszterelnök használta egy brüsszeli, magyar újságírók számára szervezett sajtóértekezletén, 2012. május 31-én [<https://www.youtube.com/watch?v=0s5gzvb87ZY>]. Pár nappal később ezt a „pávatánc” hasonlatot – kicsit más szavakkal - Orbán elismételte a kormány beiktatásának kétéves évfordulója alkalmából rendezett Századvég-konferencián. Népszabadság, 2012. jún. 4.

⁶¹ Népszabadság, 2016. febr. 20.

⁶² http://hvg.hu/gazdasag/20151113_Nemsokara_valaki_hozzaferhet_az_oriasi_os

⁶³ Az Eurostatnak küldött EDP elszámolás szerint.

⁶⁴ A részleteket ld. Mihályi (2015a).

⁶⁵ Népszabadság, 2016. jan. 8.

⁶⁶ A részleteket ld. Mihályi (2015a).

⁶⁷ https://www.portfolio.hu/vallalatok/szazezer-forintert-is-vehetsz-allami-ceget-az-interneten-itt-a-listaroluk.3.293416.html?utm_source=index.hu&utm_medium=doz&utm_campaign=link

⁶⁸ HVG, 2017. jan. 12. 16. o.

⁶⁹

http://inforadio.hu/gazdasag/2016/09/15/az_allam_a_hegyaljai_boraszoknak_ajandekozza_a_penzel_kitomott_korabbi_tokaj_kereskedohazat/

⁷⁰

http://hvg.hu/gazdasag/20161118_allami_udulok_privatizacio_aukcio_erksebet_program_szocialis_udultetes#rss, A Vas megyei önkormányzat által korábban tulajdonolt balatonberényi egykori gyermeküdültető hányatott sorsáról ld. Népszava, 2017. nov. 22.

⁷¹ A teljes listát ld. <http://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/strategiai-partnersegi-megallapodasok>, 2018. júl. 31-i letöltés.

⁷² Ezeket az adatokat az LMP-nek három évi jogi küzdelem után sikerült kiperelnie a kormánytól 2017 augusztusában. <http://lehetmas.hu/hirek/237471/kanasz-nagy-kormany-ket-ev-alatt-80-milliard-forint-adokedvezmenyt-adott-multiknak/>

⁷³ Ld. Orbán rádiónyilatkozatát 2014. nov. 25-én.

⁷⁴ Népszabadság, 2014. dec. 5.

⁷⁵ Hírek szerint ez kb. 2 milliárd eurós elkötelezettséget jelentett. A magyar pályázat egyébként 2015 augusztusában elbukott.

⁷⁶ Matolcsy (2015) 583. o.

⁷⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=xHIGVjqu5C4>

⁷⁸ <http://magyaridok.hu/gazdasag/sulyos-visszaelesek-az-allami-erdogazdasagoknal-41711/>

⁷⁹ *Népszava*, 2018. júl. 18.

⁸⁰ Valójában a tranzakció még komplikáltabb volt, mert a vételár kiegyenlítése a Magyar Állam NISZ Zrt.-vel szembeni 55 Mrd Ft összegű tulajdonosi kölcsöne tőke- és kamatkövetelésének beszámításával történt.

⁸¹ Pontosabban szólva itt megpántlikázott tőkeemelést hajtott végre az MNV Zrt. ld. id. mű 54. o.

⁸² A 2010-2014 közötti időszak fejleményeiről már beszámoltam (Mihályi, 2015a, 23-35. o.).

⁸³ *Figyelő*, 2015. 4. sz.

⁸⁴ Matolcsy 2012 novemberében a svábhegyi református templomban tartott előadást, melyről hangfelvétel is készült. [168 óra, 2012. nov. 30.]. 2013 januárjában nagyjából ugyanezt a gondolatot ismételte meg Matolcsy a *Heti Válasz* hasábjain – ez már nagyobb feltűnést is keltett. www.index.hu, 2013. jan. 17.

⁸⁵ Voszka (2013a).

⁸⁶ *Magyar* (2013) 60. o.

⁸⁷ A részleteket ld. például itt: <https://atlatszo.hu/2018/07/19/kudarcba-fulladt-a-harmadik-pecsi-einstand-senki-nem-nyert-a-zsolnayert-folytatott-piszkos-haboruban/>

⁸⁸ Stemler (2011).

⁸⁹ *Figyelő*, 2015. 4. sz. 33-34. o.

⁹⁰ *HVG*, 2018. máj. 3.

⁹¹ id. mű. 194-195. o.

⁹² Bárány (2000) 85-87. o.

⁹³ A hazai szakirodalomban Magyar Bálint a *Magyar polip* c. könyvének 2013 novemberében megjelent első kiadásában, a 63-64. oldalon használta először ezt a kifejezést.

⁹⁴ *The Wall Street Journal*, 2012. júl. 18.

⁹⁵ id. mű 206. o.

⁹⁶ id. mű 584. o.

⁹⁷ Marx (1867) 334. o.

⁹⁸ id. mű 172. o. Érdemes felidézni, hogy a „csikorgó gépezet” metaforája Kornai (1957) első könyvéből származik, de megtalálható későbbi műveiben is.

⁹⁹ id. mű 407. o.

¹⁰⁰ Csillag – Mihályi (2010).

¹⁰¹ A részleteket Simicskó István honvédelmi miniszter vázolta 2017 januárjában [<http://www.honvedelem.hu/cikk/61339>].

¹⁰² Ennek a gondolatmenetnek a részletes kifejtését ld. Mihályi – Szelényi (2018).